

Kapadokya Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü
Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı

MALABO'DAKİ MEVCUT MASKELERİN GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ETNOGRAFİK ANALİZİ

Recep GÖRMEZ

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir, 2024

MALABO'DAKİ MEVCUT MASKELERİN GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ETNOGRAFİK ANALİZİ

Recep GÖRMEZ

Kapadokya Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü

Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir, 2024

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının her evresinde bana yol gösteren, güvenen ve desteğini esirgemeyen; değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Sayın Haldun Vural'a çok teşekkür ederim. Çalışma konumu belirlediğim günden beri bana her konuda yardımcı olan ve çalışmamı destekleyen Kapadokya ailesine çok teşekkür ederim.

Bu çalışmaya başladığım günden beri beni motive eden, her hususta elinden geleni yaparak beni destekleyen değerli eşime, manevi olarak her zaman beni desteklediklerini bildiğim, kıymetli aileme teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca hem Malabo'da hem de Gabon'da bana yardımcı olan tüm gönül dostlarıma da sonsuz teşekkür ederim.

Recep GÖRMEZ

ÖZET

Görmez, Recep, *Malabo'daki Mevcut Maskelerin Geçmişten Günümüze Etnografik Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, 2024.

Malabo'daki maskelerin geçmişi, Paleolitik çağlara kadar uzanır. Bu maskeler Malabo kültüründe büyük öneme sahiptir. Eski geleneğe bağlı maskeler, farklı törenlerde kullanılır. Amaç ataların ruhuna sahip çıkmak ve ruhlar ile iletişim kurmaktır. Maskelerin yapımında metal, ahşap, kumaş gibi malzemeler yer alır. Her farklı etnik kökenin kendine has maskesi bulunur. Ayrıca her farklı maskenin de farklı işlevleri olduğu gibi üzerinde bulunan her detay da farklı mesajlar içerir. Ekvator Ginesi halkının eşsiz tasarımları ve en önemlisi maske tasarımlarının arkasındaki fikir, Malabo maskelerine ülke çapında, ünlü sanat galerilerinde önemli bir yer kazandırır. Malabo maskeleri genellikle ataların, tanrıların ve mitolojik kahramanların ruhunu temsil eder. Maskeler, dansçılar tarafından farklı seremonilerde giyilir. (Düğün, avlanma, korkutmak amaçlı, ürünlerin hasat zamanları ve kabul törenleri vb.) Törenlerde geleneksel müzik aletleri ile çalınan müzik ve danslara maskeler eşlik eder. Böylece maskeler, farklı kabilelerin geleneklerinin önemli bir parçası olur. Bu maskeler çeşitli ritüeller ve seremoniler ile son derece ilişkilidir ve kabile kültürünün ayrılmaz bir parçasıdır.

Bu çalışmada maskenin gizemli yönlerinin ve içinde barındırdığı mesajların tam anlamıyla aktarılması için etraflıca araştırma yapılmıştır. Tez, Malabo kültürünü doğru, derinlemesine idrak etmek ve Malabo sanatının ne denli özenli olduğunu takdim etmek için tasarlanmıştır. Kültürel miras olan maskeler, Malabo'da hayati rol oynamıştır. Adeta hayatın her alanında etkili olmuş, varlığı çeşitli ifade biçimleri aracılığıyla dünyadaki topluluklar içinde de yankı uyandırmıştır.

Bu doğrultuda okuyucu, maskelerin kültürel önemini ve sosyal bağlamda toplumdaki yerini keşfedecektir. Tezde maskelerin kültürel açıdan önemi vurgulanıp maskenin ardındaki anlama odaklanılmıştır. Maske kadim gelenek ve zamanın başlangıcından bu yana, tören, ritüel, müzik, sanat, dans, sosyolojik ve kültürel açıdan insanın doğumdan ölümüne kadar olan döngüsünde etkili olmuştur. Bununla birlikte Malabo ve etnik

kabileleri, milliyetleri maskenin bu yaşam döngüsüne nasıl dahil edildiğini yakından incelemeye teşvik eder.

Anahtar Kelimeler: Malabo, Ruh, Paleolitik Çağ, Maske, Ritüel, Kültür, Etnik Gruplar.

ABSTRACT

Görmez, Recep, *Ethnographic Analysis of Existing Masks in Malabo from Past to Present*, Master Thesis, Nevşehir, 2024.

Masks in Malabo date back to Paleolithic times. These masks are of great importance in Malabo culture. Traditional masks are used in many different ceremonies. The purpose is to claim the ancestral spirit and communicate with the spirits. Masks are made of materials such as metal, wood and fabric. Each different ethnic origin has its own mask. In addition, each different mask has different functions, and every detail on it contains different messages. The unique designs of the people of Equatorial Guinea and most importantly the idea behind the mask designs give Malabo masks a prominent place in famous art galleries across the country. Malabo masks often represent the spirit of ancestors, gods, and mythological heroes. Masks are worn by dancers in different ceremonies. (Wedding, hunting, intimidation, harvest times and acceptance ceremonies etc.). Masks accompany the music and dances played with traditional musical instruments in dance ceremonies. Thus, masks become an important part of the traditions of different tribes. These masks are highly associated with various rituals and ceremonies and they are an integral part of tribal culture.

In this thesis, the mystery hidden behind the mask and the message intended to be conveyed have been investigated in order to find its true meaning. It is designed to provide an accurate, in-depth understanding of Malabo culture and to present how elaborate Malabo art is. Masks, which are cultural heritage, have played a vital role in Malabo. It has been influential in almost every aspect of life, and its existence has resonated in communities around the world through various forms of expression. In this context, the reader will discover the cultural importance of masks and their place in society in a social context. The thesis emphasizes the cultural importance of masks and focuses on the meaning behind the mask. Since the beginning of ancient tradition and time, ceremony, ritual, music, art, dance, sociological and cultural aspects have been influential in the cycle of human beings from birth to death. However, it encourages

Malabo and its ethnic tribes to examine closely how the mask is incorporated into this life cycle within their nationalities.

Keywords: Malabo, Spirit, Paleolithic Age, Mask, Ritual, Culture, Ethnic Groups.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiii
TABLolar DİZİNİ.....	xv
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM.....	9
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE MASKELERDEKİ DEĞİŞİM.....	9
1.1. MASKELERİN ORTAYA ÇIKIŞ AMACI VE TARİHSEL BAĞLAMI	9
2. BÖLÜM.....	18
EKVATOR GİNESİ / MALABO.....	18
2.1. ÜLKE KÜNYESİ.....	19
2.2. COĞRAFİ DURUMU	20
2.3. DEMOGRAFİK YAPISI	22
2.4. ÜLKEDE KONUŞULAN DİLLER	23
2.5. ÜLKENİN DİNİ DURUMU	24
2.6. EĞİTİM YAPISI	25
2.7. EKVATOR GİNE'SİNİN SİYASİ VE TARİHİ DURUMU	26
2.8. TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERİ	27
2.9. SOSYAL- KÜLTÜREL YAPISI.....	28
2.9.1. Kültürel Miras	28
2.10. GELENEK VE GÖRENEKLERİ.....	29
2.10.1. Ekvator Ginelilerde Gelenek-Görenekler ve Maske Üretimi	29

2.11. MALABO'DA YAŞAYAN ALTI YEREL ETNİK GRUP VE MASKELERİ.....	31
2.11.1. Ekvator Ginesi Etnik Grupları ve Halkları	31
2.11.2. Ndowé Halkı.....	33
2.11.2.1. Nodowe Halkının ünlü Mekkuio Dansı ve Maskesi.....	33
2.11.2.2. Mekuio Dansı	33
2.11.2.3. Mekuio Maskesi	34
2.11.3. Bissio Halkı	36
2.11.4. Fang Halkı	37
2.11.4.1. Fang Halkının Geniş Kitlelere Ulaşması ve Onları Ayrıcalıklı Kılan Sanatsal Faktörleri	37
2.11.4.2. Fangların Dili ve Tarihi	41
2.11.4.3. Toplum ve Kültür Yapısı.....	43
2.11.4.3.1. Fang Toplumunda Kültür ve Sanat.....	43
2.11.4.4. Byeri: Fanglar Arasında Atalara Tapınma.....	46
2.11.4.4.1. Fang Toplumunda Byeri ve Maske Arasındaki İlişki.....	46
2.11.4.5. Maskenin Kutsal Emanet Figürleri ve Ahşap kafalar ile Bağlı.....	48
2.11.4.6. Ngontang Maskesi	53
2.11.4.6.1. Ngontang Maskesinin Fiziksel ve Simgesel Özellikleri.....	53
2.11.4.6.2. Ngontang Maskesinin Gizemli Ortaya Çıkışı ve Mamiwata ile Olan Cinsiyet Bağlantısı.....	57
2.11.4.6.3 Ngontang Maskeli Kişi Ortaya Çıkmadan Önce Yapılan Hazırlıklar ve Maskeli Kişide Görülen Farklı Haller	60
2.11.4.7. Ngile Maskesi	62
2.11.4.7.1. Ngile Maskesinin Şekilsel Estetiği ve Hukuki Kimliği ile Sırlı Olayları Aydınlatması.....	62
2.11.5. Bubi Halkı	64
2.11.5.1. Bubilere Güzel Ada İsmini Kazandıran Fernando Poo	64
2.11.6. Annobes Halkı	65
2.11.6.1. Annobes Halkının Özellikleri ve Papa Fero Maskesi.....	65
2.11.7. Criollo Halkı.....	67
2.11.7.1. Criollos Halkının Bonko Dansı ve Nangue Maskesi.....	67

3. BÖLÜM.....	70
MALABODA GELENEKSEL SANAT ANLAYIŞI.....	70
3.1. MASKELERİN KULLANIM ALANLARI VE ÇEŞİTLİLİĞİ	70
3.1.2. Maske Kullanımında Yer Alan Farklı Türde İşlevler.....	71
3.1.3. Fonksiyonlar:	71
3.1.3.1. Maskelerin görünümüne bağlı şekilsel ve sembolik Anlamları	73
3.1.3.2. Maskelerin Muhafaza Edilmesi	78
3.2. MASKELERDEKİ EL İŞÇİLİĞİ VE KULLANILAN MALZEMELER.....	80
3.2.1. Malabo’da Maske Üreticisinin Rolü ve Maske Üretiminde Önemli Kıstaslar.....	80
3.3. MASKELERDE TERCİH EDİLEN MOTİF RENK VE ŞEKİLLER	83
3.3.1. Maske Üretilmesinde Yüzün Önemi	83
3.3.2. Stillerin ve Tekniklerin Evrimi.....	86
3.3.3. Maskelerde Yaşanan Değişimler ve Kabile Alışkanlıklarına Göre Renkler ile Stillerin Etkisi	86
4. BÖLÜM.....	92
MASKELERİN MALABODAKİ KÜLTÜREL YERİ.....	92
4.1. MASKELERİN MİSTİK VE MİTOLOJİK ÖZELLİĞİ.....	92
4.1.1. Maskelerde Görülen Fantastik Güç ve Toplumun Maskeye Bakış Açısı.....	92
4.2. AV ZAMANINDA HAYVANLARI ETKİLEME DURUMU	96
4.2.1. Avcılıkta Maske ile Kamuflej Oluşturma ve Maske Takarak Hayvan Kılığına Girme	96
4.2.3. Ayı ve Tanrı Ruhunu Temsil Eden Maske	100
4.2.4. Kwakiutl Geyik-İnsan Maskesi	101
4.3. KUTSANMIŞ MASKELERİN İNSANLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ VE TRANS HALLER	103
4.4. KÖTÜ RUHLARDAN KORUNMA HALİ.....	106
4.4.1. Maskenin Koruyucu Özelliği ve İnsanlar Üzerinde Etkisi.....	106
SONUÇ	110
KAYNAKÇA.....	114

EK 1. Orijinallik Raporu	123
---------------------------------------	------------

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Büyük şehirleri gösteren Ekvator Ginesi haritası CIA, Dünya Factbook'u, 2004. 6	
Şekil 2. Ulusal Bayrak Encyclopædia Universalis Fransa.....	18
Şekil 3. Genel Harita Ulusal Fransa Ansiklopedisi https://www.universalis.fr	20
Şekil 4. Jacques Leclerc https://www.axl.cefan.ulaval.ca/afrique/guinee_equatoriale.htm	20
Şekil 5. BM haritasına dayalı Ekvator Ginesi Haritası İdari Haritası.....	27
Şekil 6. Etnik Gruplar.	32
Şekil 7. Isabela de Aranzadi, Ekvator Ginesi Etnik Gruplarının Müzik Aletleri, Apenda, 2009, s.96.	36
Şekil 8. Tocado Fang MNA gömülü sanat eseri olan Fang halkının baş örtüsü.....	38
Şekil 9. The Journal of African History, Cambridge University Press, Vol. 25, No. 2 (1984), pages 228-230.....	40
Şekil 10. 19. yüzyılın Genç Fang Savaşçısı Laburthe Tolra.....	42
Şekil 11. BYERİ FANG	45
Şekil 12. Fig.1 Quai Branly Müzesi, Eski. Paul Guillaume Koleksiyonu	49
Şekil 13. Ratton-Archives Dapper Museum Koleksiyonları © Gérald Berjonneau.....	50
Şekil 14. Erkek Byeri Heykelciği, Fang-Betsi, Gabon, 1927 Öncesi, Koyu Kahverengi Patinalı Ahşap (Cenevre, Musée d'ethnographie, env. 15232)	50
Şekil 15. Rölyef Koruyucu Başı, Fang Halkları, 19. yüzyılın Sonları - 20. yüzyılın Başları Ahşap, Metal, Yağ Patina	52
Şekil 16. 1984 yılında M. Duranceau tarafından Ekvator bölgeleri'nin merkezinde toplanmıştır. 64 Oyma ahşap, kaolin, paduk tozu, maymun derisi, rafya Yükseklik: 23 cm - Genişlik: 18 cm MNATG envanteri 8.	54
Şekil 17. Dört yüzlü Ngontang miğfer maskesi - Fang insanları, Gazbon - Orta Afrika Kraliyet Müzesi –.....	56
Şekil 18. Köy halkından Mha Ngontang maskesi üzerine yaptığımız görüşme	59
Şekil 19. Ngile Fang Maskesi Boy: 59 cm. (23 ¼ inç).....	62
Şekil 20. Papa Fero Maskesi.....	67
Şekil 21. Ñancue Maskesinin Törene Hazırlanma Evresi Pepe Hernandez'in Fotoğrafi, Isabela de Aranzadi, Ekvator Ginesi Etnik Gruplarının Müzik Aletleri.....	69

Şekil 22. Kalın Dudaklı Beyaz Maske Malzemeler: ahşap Genişlik: 8 inç Yükseklik: 13,5 inç Derinlik: 8 Fang İnsanları Ekvator Ginesi Ulusal Müze.....	71
Şekil 23. Geçmişten Günümüze Maskelerin Değişimi Mongondo Y. 8,28 cm G. 16,99 cm.....	73
Şekil 24. Bwiti Disumba Maskesi.....	74
Şekil 25. Zoomorfik Dihigo Şempaze Maskesi 1635-45 François Chauveau Miras Sanatı Görselleri.....	75
Şekil 26. Mbawé, Kwélé Halkı Ogooué-Ivindo'daki Mékambo'daki Mélongo Köyünden Louis Perrois tarafından çekilmiştir. Kalsinasyon, yanmış fındık, beyaz ve kırmızı kil ile kararmış yumuşak ahşap. Yükseklik: 28 cm - Genişlik: 30 cm MNATG envanteri 69-01-016.....	75
Şekil 27. Punu Maskesi ve Mukudji Maskesi E.Ginesi Ulusal Müze.	77
Şekil 28. Ölüm Maskesi.....	79
Şekil 29. Dan Maskesi ve Otobo Maskesi Elltın Ulusal Müze	85
Şekil 30. Süslü ve boyalı maske giyen dansçı: Yemal, Gine. Cardi ve Buhler 1958:137'den	86
Şekil 31. Hayvan figürlü Maskeler Hıfzı topuz koleksiyonu 14.02.2016.	87
Şekil 32. Trois-Freres'in "boynuzlu Tanrısı" veya "büyücüsü". Begouen ve Breuil 1958'den, pl. XX	99
Şekil 33. Ayı ve Tanrı Ruhunu temsil eden maske. Nelson 1899'dan, pl. XCV.	101
Şekil 34. Kwakiutl geyik-insan maskesi. Waite1966:282'den.....	103
Şekil 35. Antropoformik Maske Antropomorfik Maske (kil, taş, turkuaz, obsidyen ve kabuk).....	107

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Çalışma Kapsamında Görüşülen Kişiler (Yönlendirilmiş Görüşme).....	7
Tablo 2. https://www.universalis.fr/encyclopedie/guinee-equatoriale/#c8243	19
Tablo 3. https://fr.trading Economys.com/equatorial-guinea/population	22
Tablo 4. https://naullibres.com/wp-figurefitent/uploads/2021/02/9788418047411_L33_23.pdf	32
Tablo 5. https://www.enseignons.be/media/2013/03/Masques-africains-2.pdf ,.....	89

GİRİŞ

Malabo sanatı 19. yüzyıl dönemlerinde Batılılar tarafından ilgi odağı olmaya başlar. Malabo sanatsal ününü ve varlığını bu sayede tüm dünya'ya duyurur. Çeşitli sömürge devletlerin, baharat tüccarların, gemicilerin Malabo'ya yolu düşmesiyle birlikte Avrupalılar, rastladıkları esrarengiz Afrikalı sanat eserlerini ülkelerine taşımaya başlarlar. Bu sayede maskelere karşı bir hayranlık başlar ve maskeler dünyaya damgasını vurur. Farklı sanat ve tasarıma imza atan Malabo, artık tüm yazarların, sanatçıların ve ressamların yakın takibi altına girer. Malabo sanatını eşsiz kılan en önemli etmen de kutsal olması ve eserlerine kutsiyet atfetmesidir. Malabo sanatında özgünlük esas alınıp, kainattaki beşer taklit edilmeden sanat icra edilir. Zira onların sanatlarında beslendiği en önemli güç ve kaynak atalarının ve tanrıların ruhlarını taşıyor olmasıdır ve onları yaşatıyor olmalarıdır. Bunun en belirgin nedeni de Animizm inancıdır. Bu büyüleyici maske kavramına göre, maskeyi takmak kullanıcıya doğa üstü ya da hayal gücü alemi ile bağlantılı olan bir varlık halini almasını sağlar (Nguila, 2022, Para.1). İlgili inanışa göre, maskelerin bir ruh taşıyan, diğer dünya ile bağlantıyı sağlayan güçlü bir enstrüman özelliği vardır. Ayrıca tanrı ulu ruhlara inananların bir ruh taşıdığı, öldükten sonraki hayatta ruhların ölmediği, ebediyen saklı kaldığını belirtir (Gonzelo, 2022, Para.1). Maske takan kişide bu ruhların etkisinde kalır. Zira maske takan bir birey karar aldığı anda tıpkı tanrı o kararı alırcasına kabul görür ve inananlara tebliğ etmede de aynı etkiyi taşır. Bu anlamda maske takan bir kişinin hem yönetsel hem de yargısal bir otoritesi ortaya çıkar.

En başlarda Malabo sanatının Avrupalılar nezdinde bir değeri olmaz. Ticaret yapmak ve çeşitli iş alanları sağlamak için Malabo yoluna düşen Avrupalılar, Malabo'luların yapmış olduğu el yapımı yapıtlar, heykeller, maskeler ve daha birçok eşyayı oldukça gülünç ve tuhaf bulur. Hatta "bunlar ne tür maske böyle ne şemai belli ne de ifadesi" (Kaehr, 2015, s.44). şeklinde alay konusu olur. Onlara göre, maskenin gözleri, ağız şekli yüzündeki motifler hepsi çok ilginçtir. Bir gün bir Avrupalı tarafından bu tuhaf maskeler alınıp ülkesine getirilir. Ahşaptan yapılmış bu nesne, görüntü açısından hiç estetik olmadığı gibi onlara anlamlı da gelmez (Beuil, 1959, s.y). Ancak bu yapıtı Avrupalı sanatçılar keşfettiğinde, Malabo onların uğrak merkezi haline dönüşür.

Böylece Malabo'luların yaptığı bu eserler ve nesneler bir sanatsal değere dönüşür, Avrupa'da müzelerde ve sanat evlerinde sergilenir hale gelir. Daha sonraları Afrika'nın maskeleri hatta birçok sanat eserleri dünya çapında sanatçılara örnek olur ve eserlerinde Afrika motifleri ve şekilleri yer alır. Bu bağlamda, Malabo maskeleri sanatı Picasso veya Apollinaire de dahil olmak üzere modern sanatın büyük karar alıcıları üzerinde de önemli rol oynar (Alexandre, 1955, s.38). Asırlar öncesine dayanan maske sanatı ilk sanat örneği değeri taşır. Adeta eski dünya ile günümüz dünyası arasında köprü görevi görür. Bununla birlikte, maskenin tanınırlığı Afrika kıtasında başlayıp, diğer kıtalara ulaşmıştır. Malabo'ya ulaşan ilk Avrupalılar tarafından fark edilen ve o zamandan beri üzerinde çok fazla yorum yapılan özelliklerden birisi de maddi kültürün bolluğu olmuştur. Bu nesneler, önce Almanlar, ardından Fransız, İngiliz sömürge subayları, misyonerler, kaşifler ve etnograflar tarafından keşfedilir (Andree, 1886, s. 477). Daha sonra da Kamerun'da, Avrupa ile ABD pazarlarından satın alan uluslararası burjuva sınıfı tarafından coşkulu ve kapsamlı bir şekilde toplanır. Elbette, bu eserlerin başında maskeler yer alır. Batı müzeleri muazzam maske örnekleri ve eserleri ile donatılır (Anati, 1972, s.197). Hem müzede yer alanlar hem de sahada olan malzemenin zengin içeriği ile ilgilenen uzmanlar tarafından çeşitli araştırmalar ve analizlerle maskenin derinliğine inilir.

Çoğu yazar için maskenin ritüel kullanımı Paleolitik döneme kadar uzanır. Zira keşfedildikleri andan itibaren çeşitli Avrupa tarih öncesi resim ve gravürlerin maskeli varlıkları temsil edildiği düşünülür (Camps, 1974, s.y). O zamanlar, bu yorum belgelenmiş tüm kanıtlardan bağımsız olarak çoğu bilim insanının Paleolitik avcılarının maske kullandığı savından yola çıkarak ilgili tez ortaya çıkmıştır. Aslında, 19. yüzyılın ortalarından beri geçerliliğini koruyan evrimci teoriler, kültürel antropoloji ve etnoloji tarafından incelenen çağdaş ilkelleri, tarih öncesi ilkel toplumların ne olduklarının, nasıl hayat tarzına sahip olmalarına kadar her şeyi gözler önüne serer ve kanıtlamaya çalışırlar (Bastian, 1883, s.126). "İlkeller" maskeyi keşfeder ve onları kullanırlar. Bu sebepten onları tarih öncesi muadillerinde bulmaları ve görmeleri normal karşılanır. Bu nedenle, Breuil'e göre; Maske günümüzde Malabo'da sosyal hayatta yaygın biçimde kullanılmaktadır. Ancak maskenin varoluşu ve kullanımı çok eski zamanlara dayanmaktadır.

Bu durum maskenin ne kadar uzun bir geçmişe sahip olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. (Rubin, 1991, s.300). Böylece ilerleyen yıllarda maske kullanımı farklı şekil ve algılara dönüşürken sosyolojisi de değişmiştir. Öyle ki maskeler biçimsel değişimler yaşarken aynı zamanda sosyal yaşamda da farklı statü ve konumlara göre belirlenmiş nesneler olarak yer almaya başlamıştır. Avrupalıların ya da diğer ülkelerin atladıkları bir gerçek vardır. Bir Afrikalı maske ya da heykel yaptığında onu bir yabancının estetik algısını düşünmeden tasarlar yapıtını. Bir Afrikalının yapıtını anlamak onun düşünce dünyasını anlamaktan geçer. Bu tıpkı bir ressamın yapmış olduğu tabloda ne anlatmak istediğini yorumlamak için o ressamın hayal dünyası ve öyküsünü bilmekten geçmesi gibi bir şeydir, ifadesini kullanır. Afrikalı eserini ürettiğinde ona bir ruh ve bir kimlik yükler (Angel, 2022, Para.1). Üretilen nesne bir Afrikalı için tanrı, ruh, kötülüklerden alıkoyan bir kalkan görevi görür. Bu bakımdan Afrikalı, düşünce dünyasında tasarlamış olduğu kahraman ya da kişiyi o maskenin inceliklerinde saklar. Angel'e göre, adeta görülmek istenilen anlamlar maskeye yüklenir.

Amaç

Araştırma, Malabo'nun kültürü ile sanatının inceliklerini göstermeyi ve bu sanatın hangi amaçlarla yapıldığını, kullanılış biçimini ortaya koymayı hedeflemektedir. Maloba'da yapılan maskelerin ne özellikler barındırdığı üzerinde kullanılan malzemelerin ve aksesuarların ne anlama geldiğini, bu basit bir obje gibi görünen maskelerin varoluş hikâyeleri ve ardında saklı gerçeğini gün yüzüne çıkartıp, geniş kitlelere duyurmak istenmektedir. Bu doğrultuda kapsamlı araştırmalar sonucunda derinlemesine analizler yapılmış, çıkan sonuçlar titizlikle muhakeme edilip veriler somut olarak değerlendirilmiştir. Afrika'daki maskeler birçok kişi için basit görünümlü, biçimsiz hatta ilgi çekici olmayan sade ahşap nesneler olarak görülür (Breuil, 1977, s.406-407). Ancak derinlemesine incelendiğinde benliğinde barındırdığı sayısız güzellik, anlam ve kutsiyet açığa çıkar. Bu manada maskelerin verdiği derin mesaj, sosyolojisi, kültürel çeşitliliği ve zenginliği kişiyi cezbeder ve kendi büyümlü ortamına çeker. Maske zarafetin timsali olarak görünüyorken, aynı zamanda gizemli yapısı ile de kişiyi hipnoz eder.

Maskelerin diğ er önemli ama alarından biri de dini ritüel ve kutlamalarda en önemli enstrüman özelliği taşımasıdır (Angel, 2022, Para.1). Bu bakımdan bu önemli enstrümanın bilinmeyen yanlarını gün yüzüne çıkarmak ve farklı işlevlere sahip olduğu olgusunun paylaşılması amaçlanmıştır.

Araştırma Soruları

Malabo’da yaşayan altı farklı etnik grubun yaşamları ve süregelen a ı kanlıkları etrafında edindikleri bir dizi ritüel incelenmiş olup bunların maske ile olan bağlantısı ele alınmıştır. Maskeler etnik kökenlere göre farklılık gösterir. Bu da farklı maskelerin ortaya çıkmasını sağlarken, maskelerin tarihsel alanda, sosyal hayatta, kültürde, dinde ve birçok alanda yer almasına neden olur.

- Hangi kabile ne tür maske takmayı tercih eder, her kabilenin maskesi var mı?
- Hangi maske nerede ve nasıl kullanılır, kullanım amaçları nelerdir?
- Maske nasıl yapılır malzemeleri nelerdir ?
- Maske takan kişide görülen değişiklikler nelerdir?

Hipotez sorularına ek çeşitli sorular sorulmuş olup bir dizi araştırma ve sorulara yanıtlar tez kapsamında tartı ılmı tır. Ayrıca maskenin ideolojisi, Malabo’daki yeri ve önemi ortaya çıkarılmıştır.

Yöntem

 nsan varsa orada kültür vardır. Bu kapsamda bahse konu olan çalışmada Malabo ülkesinde yer alan Afrika maskelerinin etnografik analiz yapılarak maskelerin bu toplumda etnik grupların içerisinde yer bulan karşılıkları verilmi tır. Maskelerin tarihi, kıyafetlerle bütünleşen ahengi, ritüellerdeki kullanım alanları, maske takanlarda yaşanan değişimler ve hangi amaca hizmet ettikleri şeklinde maskelerin tam olarak fonksiyonları üzerine derinlemesine incelenmiş ve   z mlenmi tır. Maske ile ilgili veriler ve bilgiler bütünlük içerisinde sıralanmış, araştırma esnasında konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır.

Elde edilen bilimsel sonuçlar fişlenip tasnif edildikten sonra analiz edilerek genel çerçeve oluşturulmuştur. Tezin başlangıcından itibaren elde edilen somut bulguların tasnifleri yapılmış, görüşmelerde elde edilen gözlemler koordineli bir şekilde yürütülmüştür. Görüşmelerde, elde edilen fotoğraf, teknik malzemeler ve görsel objeler tespit edilmiştir. Veriler somut hale getirilmiştir. Kullanılan, teknik metotlar ve yöntemler üzerinden bu objeler görüşme raporlarındaki elde edilen bilgilerle tezin ana hatları oluşturulmuştur. Bu çalışmada araştırma sorularını cevaplamak amacıyla nitel saha çalışması, doğal araştırma metodu uygulanmıştır. Kültür analizi yapılmış, nitel araştırma desenlerinden etnografi deseni kullanılmıştır. Dolayısıyla verilerin analizinde betimsel analiz tercih edilmiştir.

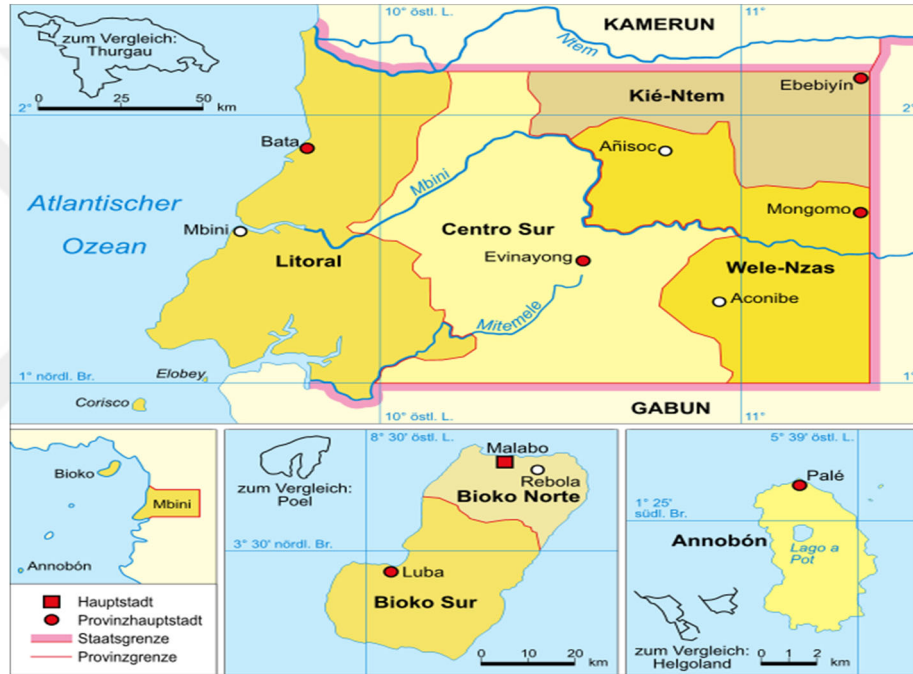
Kapsam

Görüşmeler genellikle kırsal yerler olmakla beraber müze, otantik evler, maske satılan yerler ve maske ile ilgili olan birçok yerleşim yerlerinde yapılmıştır. Araştırmanın evrenini Malabo şehrinde faaliyet gösteren Ulusal Müzede görev yapan ilgili personel (yöneticiler, antropoloji alanında uzman kişiler, maske ile irtibat içerisinde olan maske ustası ve dansçı kişiler) ve Malabo’da hâlâ maske kültürünü taşıyan bu kültürü köylerinde yaşatmaya devam eden insanlar oluşturmaktadır. Araştırma, Malabo il merkezi ile Bata, Rebola, Mongoma, Luba ve Mbini köylerinde yürütülmüştür. Her köyden maske kültürünü bilen bir yetkili ile görüşülmüştür. Maskenin çıkış noktası, hikâyesi ve ele alınan malzemeler üzerine detaylı veri toplanmıştır. Çıkan sonuçlar doğrultusunda farklı maske türleri ile çalışılmıştır.

Araştırmaya; 2 yönetici, köyde farklı gruplar halinde yaşayan 6 etnik grup, 1 dekan, 1 antropolog, 1 maske ustası, 3 köy halkı ve 1 maske takan dansçı katılmıştır.

Ndowê, Bissio, Fang, Bubi, Annobonês, Criollo gibi altı yerel kabile önderleri ile görüşmelerde bulunulmuştur. Bu kabileler, Ekvator Gine’sinin civar köylerinde yaşayan farklı kabile mensuplarıdır. Bunlar kültürlerini kaybetmemiş günümüzde de kültürlerini sürdürmeyi başaramış toplumlardan biridir. Kapadokya Üniversitesi, etik kurul karar yazısı, katılım görüşme ve onam formu belgeleri paylaşılmıştır. Ancak kabile yetkilileri ilgili formları net anlamadıkları için tercüme ile izah edilip ne yapılacağı kendilerine net bir şekilde iletilmiştir. Gerekli çalışma ve metotlar üzerinde hazırlıklar yapılmıştır.

Bu altı kabile, liderleri ile Mongoma, Luba, Rebola ve Mbini de yaşamaktadırlar. Yukarıda belirtilen yerler Malabo'nun dışında bulunan köylerdir ve şehir merkezine oldukça uzak beldelerdir. Bu bakımdan ilk önce Malabo'ya en yakın olan Rebola'ya gidilmiştir. Daha sonra Luba ve Mongoma ve Mbini'ye seyahat edilmiştir. Buralara kolay seyahat edilemediği için üç kez gidilmiştir. Farklı gruplar halinde yaşayan bu etnik gruplarla maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılarak küçük bir evren oluşturulmuştur (köy halkı, birkaç yetkili ve kabile önderleri).İlgili desenle oluşturulan örnekleme probleme taraf olacak maskelerin çeşitliliği ele alınmıştır.

Şekil 1. Büyük şehirleri gösteren Ekvator Ginesi haritası CIA, Dünya Factbook'u, 2004.

Tablo 1. Çalışma Kapsamında Görüşülen Kişiler (Yönlendirilmiş Görüşme)

Görüşülen kişi sayısı	Görüşme Yapılan Kişi	Görüşme Yapılan Kişinin Görevleri	Görüşme Şekli Yüz yüze Elektronik Posta Mobil Cep (gibi)	Görüşme Tarihi	Görüşme Yeri
1	Melague Mha	Köy halkıdan biridir.	Yüz yüze	Ağustos 2022 Haziran 2022	Rebola
2	Rufino N. Esono Nchama	E. Ginesi kültür merkezinin yöneticisi	Yüz yüze	Mart 2022 Kasım 2023	Malabo
3	Filiberto N. Nguema	E. Ginesi Ulusal Üniversitesi Dekanı	Yüz yüze	Temmuz 2022	Malabo
4	Agustín Angel	Maske ustası	Yüz yüze	Nisan 2022 Aralık 2023	Mongoma
5	Fernando Inengue	Maske takan dansçı	Yüz yüze	Eylül 2022 Temmuz 2023	Bata
6	Carlos Endama	Müze yöneticisi	Yüz yüze	Mayıs 2022 Eylül 2023	Luba
7	Pedro Gonzelo	Antropolog	Yüz yüze	Şubat 2022 Nisan 2023	Bata
8	Ximena kung	Fang Kabilesi şefi	Yüz yüze	Ekim 2022 Şubat 2023	Luba
9	Salomé Inés	Ndowe kabilesi şefi	Yüz yüze	Aralık 2022	Mbini
10	Mvé Abaga	Bissio kabilesi şefi	Yüz yüze	Kasım 2022	Mongoma
11	Nieves Matago	Bubi kabilesi şefi	Yüz yüze	Ocak 2023 Ekim 2023	Rebola
12	Godofredo Nguim	Annobonese kabile şefi	Yüz yüze	Mart 2023	Mbini
13	Zacarias Etó	Creole kabile şefi	Yüz yüze	Mayıs 2023	Rebola
14	Gracia Nguila	Köy halkıdan biridir	Yüz yüze	Ocak 2022 Haziran 2023	Luba
15	Mecheba Nguimbu	Köy halkıdan biridir	Yüz yüze	Ağustos 2023	Mongomo

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak yüz yüze görüşme metodu tercih edilmiştir. Yüz yüze görüşmeler sırasında katılımcıların izin vermesiyle birlikte görüşmeler video kaydına alınmış ve fotoğraflar çekilmiştir. Video kayıtlarının yazılı dokümanları çıkartılmıştır. Video kayıtlarını yalnızca iki kişi kabul etmiş olup kayıt istemeyen katılımcıların ifadeleri yazılı olarak not alınmıştır. Görüşmeler kişisel hassasiyetlere dikkat edilerek saygı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sırasında soruyu tamamlamaya yönelik, konuyu derinleştirmeye yönelik ilave sorular sorulmuştur. Çalışma sınırlılıkları içinde kabilelerden ve ilgili kişilerden gerekli veriler toplanılmıştır. Katılımcılar ile yapılan görüşmeler tarafların istediği tarihlerde yapılmıştır. Her bir katılımcı, görüşme öncesinde yapılan çalışma hakkında bilgilendirilmiştir. Aktarımlarda görüşme yapılan kişilerin onayı alınmış ve beyanları esas kabul edilmiştir.

“Benim için maskeler sadece bir obje değildi. Sihirli nesnelerdi onlar, şefaatçilerdi. Her şeye karşı bilinmeyen, tehditkar ruhlara karşı, insanları ruhlar tarafından yönetilmekten alıkoyan, kendilerini özgür hissettiren en önemli silahlardı”.

PABLO PICASSO

1. BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE MASKELETERDEKİ DEĞİŞİM

1.1. MASKELETERİN ORTAYA ÇIKIŞ AMACI VE TARİHSEL BAĞLAMI

Bu bölümde maskelerin geçmişten günümüze kadar gelen farklı türleri ve değişimleri üzerinde durulacaktır. Aynı zamanda maskelerin nasıl ortaya çıktığı hangi şartlarda varlık gösterdiği yönünde çeşitli bulgular ortaya konulacaktır. Maskelerin tarihsel bağlamı ele alınıp günümüze kadar olan serüvenleri ve tarihi yolculuğu üzerinde analiz yapılacaktır. Maske analizlerinde hangi neticelerin bulunduğunu ne gibi hipotezler ortaya konulduğunu, bilim adamlarının ne gibi stratejiler ortaya koyduğu ve neleri ileri sürüp neleri göz ardı ettikleri gösterilecektir. Ayrıca maskenin doğuşundaki sosyo-kültürel etkileri araştırılacaktır. Maskeyi kim ve neden kullandığına dair görüşler alınacaktır. Araştırma dallarından halk bilimi antropoloji, etnoloji gibi bilim dallarının maske ile ilgili bir takım atıf ve varsayımları bölümde yer alacaktır.

19. yüzyılda uzmanların genel teorileri artık bir tarafa bırakıp daha spesifik çalışmalara yönelmeleri istenir. Bu sebepten 20. yüzyılın başlarında maske ile ilgili alan çalışmalarına fazla ilgi gösterilmez (Cia, 2020, s.y). Araştırmacıların bahanelerine göre, ritüel maskeler o kadar geniş alana yayılmış ki doğrulamayan yerler ve belirsiz bilgiler yer aldığı yönünde uzmanlar görüş bildirir. Hatta çalışma alanı geniş olmasından dolayı maskenin kökenini incelemenin oldukça zor olduğunu belirtirler. Ancak maskenin kökeninde yer alan temel kavramlar, özünde tüm insanlarda mevcut olduğundan dolayı maske birbirinden bağımsız olarak çeşitli yerlerde gelişebilir ve kendini gösterebilir denilir (Lehuard, 2007, s.26). Uzmanlar çeşitli bulgular ve stratejiler ile saha çalışmalarını ilerletmeyi denerler. Önermeye göre, neden belirli popülasyonların maske kullandığını ve diğerlerinin kullanmadığını hiçbir şekilde açıklanamadığı görülür. Henüz belirlenmemiş tarihsel veya sosyoekonomik faktörler mi etkendi yoksa şans ve keyfi haller mi maske üzerinde daha etkindi şeklinde araştırma hipotezleri ile hareket edilir (Delorme, 2001, s. 80-123). Dolerme'ye göre, 19. yüzyılın son çeyreği gibi erken bir tarihte, II. Dünya Savaşı'na kadar halk bilimi ve antropoloji araştırmaları için maske sorununa yaklaşımın özünü oluşturacak farklı faktörler bulunur.

Birincisi, bilinen tüm toplumların ulaştıkları medeniyet derecelerine göre sınıflandırarak batı toplum tarihini yeniden inşa eden evrimci bakış açısı ile tahliller yapılır. Bu açıdan bakıldığında, etnolojinin incelediği yazısız figürler, halkların eylemlerini gösteren objelerin üzerlerine resmedilen yapıtlar, maske üzerinde yer alan detaylar ve bunun gibi birçok faktör, batı toplumunun binlerce yıl önce geçirdiği aşamaları yansıtır (Albane, 1999, s.352). Bu tasvirler de maske ile ilgili ip uçlarının yeniden ortaya çıkmasını sağlar. Ayrıca, evrime direnen eski geleneklerin, kalıntıların, bu geleneklerin gerçek anlamlarını kazandırdığı bulgularla yola çıkılır. İkinci faktör olarak, hayatta kaldığını belirten “*hayatta kalma*” kavramı ile söz konusu araştırmalara ışık tutulur ve bu zaman diliminde kanıtlanmaya çalışılır. Üçüncü bir faktör, karşılaştırmalı yöntemin yoğun kullanımı, bir geleneğin ortaya çıkarılmasına ve antropolojinin daha “*ilkel*” insanlar hakkında raporlarının altını çizerek araştırılan bir toplumun evriminin geçmiş aşamalarını yeniden oluşturmaya yardımcı olur (Fraga, 2011, s.y). 19. yüzyılın sonundan önce uzmanlar, maskeler hakkında önemli miktarda karşılaştırmalı belgeye sahip olur. Adolf Bastian, 1883'te maskelerin rolü üzerine genel bir çalışma yapar. Richard Andree, 1886'da dünyanın dört bir yanından ve farklı çağlardan belgeleri yeniden düzenler ve özetler. Geniş malzeme yelpazesini düzenleyerek kolayca erişilebilir hale getirir. Sonunda Leo Frobenius, 1898'de maskenin amacının ölümlerin ruhlarını temsil etmek olan gizli topluluklarla ilişkilendiren uzun bir makale yayınlar.

Ona göre, bu kompleksin kaynağında erkeklerin anaerkilliğe karşı bir tepkisi olabileceğini, bu hipotez de kadınların tüm maskeleme ritüellerinden büyük ölçüde dışlanması gerçeğini açıklar (Sud, 2017, s.141-142). Sud'un düşüncesine göre, bu tezler, maskenin antropolojik ve folklorik çalışmalarını önümüzdeki birkaç yıl boyunca etkileyeceği olacağı düşüncesine sahiptir. Yayınlanan ünlü bir makalede 1932-33'te Karl Meuli, daha sonra Avrupa geleneklerine ışık tutmak için kullandığı genel ilkel maskeler teorisini formalize eder. Bu durum ritüel maske kurumunu ve onun özel coğrafi dağılımını daha iyi anlaşılmasını sağlar.

Bu yorum evrimcilik hayatta kalma kavramı tezinin psikanalizin katkısını eklediği karşılaştırmalı yöntem üzerine kurulu teorilerin bir sentezini içerir (Ferdinand, 1955, s.184). Uzmanlar çemberin içinde olduğu kadar dışında da etkili olan maskelerle ilgili çalışmaların tarihinde önemli bir rol oynadığının altını çizer. Bununla birlikte Meuli'nin makalesi, etnolojiyi, büyük teorileri yavaş yavaş terk ederek dikkatini daha derinlemesine analiz yaptığı, yerel araştırmalara yoğunlaşmaya başladığı bir zamanda yayınlar (Falola, 2015, s. 417-418), Ayrıca araştırmalarını daha titiz yöntemlerle yürütür. Yaklaşımındaki diğer bir benzerlik ise 1940'lardan başlayarak popüler geleneklerin incelenmesinde kendini gösterir. Mevcut etnolojik belgelere geri dönerek hem jargondan hem de büyük teorik karmaşadan kaçınarak çok basit bir yöntem ile maske testleri yapılır (Tessman, 2003, s.y). Genel bir kural olarak sunulan bu doğrulamaların her biri, maskeleme geleneklerine sahip belirli sayıda toplumsal şifrelerdir aslında.

Bu yöntemin avantajı uzman olmayan okuyucunun belli sayıda hadiseye aşına olurken kendi sonuçlarını da çıkarmasına imkan verilmesidir. Ancak baştan beri açık olunmalıdır ki, sunulacak olgular ve belgeler mozağından söz konusu kuramların yerini alacak yeni bir genel kuram geliştirme iddiasında olunmamalıdır (Lahuard, 2007, s.26). Lahurad'ın fikrine göre, bu metodolojik olarak kabul edilmez. Bununla birlikte bu tartışma ortaya atılan sorunların altını çizmede, birkaç hipotez formülü geliştirmede ve okuyucuya ritüel maskenin geniş alanında bir yönelim sunacak çeşitli düşünme yollarının izini sürmesinde olanak tanır. Maske çok yaygın olsa da yine de evrensel sınırları vardır. Geleneksel olarak maskenin ayrıcalıklı alanı olarak kabul edilen bölgelerde bile, maskenin kullanılmadığı önemli özel alanlar mevcuttur (Siroto, 1969, s.y). Örneğin, Afrika'da maskeler esas olarak kuzeybatıdaki Senegal'den Zambiya, Ekvator Ginesi, Kamerun, Gabon, Kongo Angola'ya ve Nyasa Gölü'nün doğusundaki bölge ile Kalahari güneyinde bulunur. Yeni Dünya'da, Amerika'nın batı yüksekliklerinde maskenin yoğun kullanımı diğer bölgelere göre daha sıktır.

Son olarak, Okyanusya'da, Polinezya'da maske pratikte yoktur, buna rağmen çok sayıda istisnanın gözlemlendiği Melanezya'da son derece yaygındır (Leveau, 2006, s.189). Bu nedenle, ne zaman bir araştırmacı maskeler hakkında genellemeler ifade etmeye ihtiyaç duysa, en basit çözüm olarak küçük değişiklikler yapıp, yüzyıllardır aynı teorileri tekrarlar (Lagamma, 2007, s.y). Bu örneklerle sanat kitaplarında, sergi kataloglarında ve popüler eserlerde bol miktarda rastlanır. Ayrıca, uzman olmadıklarından dolayı ritüel maskeleri ile ilgili başka bir soruna yönelik bir çalışma yaptıklarında karşılaştıkları önceki teorileri herhangi bir yorum yapmadan ele alan bilim adamlarının çalışmalarında da geniş ölçüde gözlemlenebilir. Bu bakımdan Lagamma'ya göre, maske ile ilgili teoriler belli bir kısır döngüde yürütülür ve geliştirilemez.

Örneğin, belirli bir toplumun veya maskenin belirli bir yönü ele alınmaya çalışılır ve genel soruna yalnızca spesifik mesele gibi yaklaşılır (Lagamma, 2007, s.y). Bu tür çalışmalar, nispeten eski olan veya kesin referanslar olmaksızın kendilerinden önce başkalarının ifade ettiği şekliyle sürekli olarak tekrarlayan küresel araştırmalara dayanır. Bir nevi böyle yaparak, kamuoyunda maskenin evrensel olduğu izlenimini verirler. Bu nedenle, ana sorunu görmezden gelerek tüm dikkatlerini kendilerini ilgilendiren hususlara yöneltirler ve özel sorunları dikkate almazlar.

Maskeyi tanımlamak gerekirse, yüze takılan insan ve hayvan görünümünde ya da düşsel yaratık çehre biçiminde bir nesnedir (Amrouche, 2015, s.72). Maskeler, resimler, kafada veya vücutta bulunan dövmeler, hatta oymalar arasında bir süreklilik olduğunu öne süren birçok çalışmayı içerir ve işaret eder. Böyle bir konumu anlamak için "maske" teriminin tanımının ortaya çıkardığı sorunla başlanmalıdır. Ritüel maske hakkında dolaşan bazı genel fikirleri anlamak açısından büyük önem taşıyan bir sorundur. Zira maske ile asıl istenen ana temaya odaklanılırsa genel kopukluktan sıyrılıp maskenin özüne inilir. Maskeyi takan kişinin tavır ve hareketlerinde değişimler meydana gelir. Karşısındaki kişilerden farklı davranırlar. Bir nevi kültürel farklılık maskeyi değiştirdiği gibi kişinin de hem ruh dünyasını hem de sosyal yaşamını etkiler (Angel, 2022, Para.1). Maske kişinin yüzünü saklaması, esrarengiz kılması ya da farklı boyutlar kazandırmasından ziyade kişinin tamamen kılık değiştirmesini sağlayan bir tür araçtır. Bu anlamda maskelere çeşitli yönde anlamlar ve görevler verilir. Her maskeyi içinde bulunduğu kültürel koşullara göre değerlendirmek gerekir.

İnsanlar maskeler karşısında yerine göre zevk hayranlık, şaşkınlık, korku hatta dehşet duyabilirler. İnsanlığın ortaya çıkışı ile insanlar sığınıp, doğa şartları ve tehlikelere karşı korunacakları barınakları oluştururlar. (Britannica, 1986, s.4018). Bu barınaklar mekan oluşumlarının ilk örnekleridir. Bununla beraber, ilk yüz boyamalarıyla maske sanatı oluşmaya başlar (Roy, 1976, s.215). Daha sonraları maskeler, değişik malzemeler kullanılarak yapılır. Bu maskeler, dini ayinlerde kullanılmaya başlanmasıyla birlikte tarihteki yerini alır.

İnsan hep tarih boyunca bir arayış içerisinde bulur kendini. Zira insanoğlunda korunma ve muhafaza edilme ihtiyacı doğar. Aslında bir nevi kimliklerini ve kendilerini gizleme çabası içerisine girerler (Bedoin , 2012, s.y). Diğer bir deyişle bu arayış ve saklanma ile doğanın keşfine yönelir insan. Böylece doğada buldukları nesnelerle kendilerini kamufle etmeye başlarlar. İlk zamanlar insanlar buldukları boya ya da benzeri malzemelerle kendilerini, özellikle de yüzlerini boyarlar. Boyalı olan yüzleri ile kendilerini dışarıdan gelen tehdit, tehlike, düşmandan korunma ve korkutma amaçlı bir siper olur.

Zira insan doğası gereği zayıf ve korunmaya muhtaç olması bakımından korunaklı, gizleyici nesneler insanların hayatında hayat kurtarıcı ve merak uyandırıcı objeler olarak yerini alır. Zamanla insanlar farklı malzemeler kullanarak yüzlerini ve vücutlarını kapatırlar. En önemli korunma ve gizlenme nesnesi ise maske olur. Arkeologlar, (Templo Mayor (Büyük Tapınak) da inşa edilirken yerleştirilmiş birçok maske bulmuşlardır (François, 1995, s.115-119). M.Ö. binin üzerinde maskeler kazılarda keşfedilir. İncelemelere göre, maskelerin tarihi çok daha eski yıllara dayanır. İspanya'nın eski dönemlerine bakıldığında maskeler din adamlarının rahip ve tanrılara kurban verilen kişilerin yüzlerinden oluşur. Fetih dönemine ait İspanyolca bilgi ve yazılara göre, ilgili maskeler tanrılara sunulması için tapınaklara yerleştirilir. (Bastian, 2015, s.355). Diğer önemli bulgu ise maske savaşçıların giysilerinin en önemli ögesidir. Üst rütbede ya da toplumda ileri gelen kişilerin mumyalandıkları bölgede ya da mezarlarında mumyanın bedenine tutturulmuş, yontulmuş kıymetli taşlarla bezenmiş turkuaz mozaik maskelere rastlanır. Mısırdan altından, mermere benzer ahşap maskeler yer alırken, Arama döneminde ise alçıdan portre maskeler dikkati çeker.

Yunanistan’da da altın maskeler bulunmaktadır ancak kağıt ve ahşap maskeler de dönemin önde gelenleri arasındadır. Yunanistan’da aynı zamanda seramik vazoların üzerine nakşedilmiş maskeli insan portrelerine rastlanır. Japonya Çin ve Hindistan’da ise kağıt ve ahşap ağırlıklı maskeler görülür. Bu anlamda insanlar her çağda maskeye benzer süsler ve çalışmalar yaparlar. Böylece keşif, ihtiyaç ve dış koşullar maske kullanımı ortaya çıkarır. Zaman içerisinde maske değişimler geçirerek tüm çağların en aranan gereksinimi olur (Bernolles, 1966, s. 520). Öyle ki toplumun kültürel, dini, sosyolojik katmanlarında önemli ivme kazanır. İnsanlar maskeyi hayatlarının en önemli evresine taşır. Bu anlamda çeşitli ritüel ve temalarda yerini alır.

Maske artık birçok sorunun çözümünde etkin rol oynar. İnsanların gözünde maske sıradan bir objeden çok farklı mesajlar veren bir objeye dönüşür. İçerisinde ilahi kudret barındıran, mucizeler doğuran bir konumda kendine yer bulur. Yüklenen anlamla birlikte maskeye fazlasıyla ilgi duyulur. Zira insanlar maskede var olan sırrı keşfetmeye meraklanır. Bu doğrultuda toplumun nabzını tutması açısından sanatçıların da en önemli esin kaynağı olur.

Bununla birlikte maskeler fetiş nesne ve objelerin çıkmasına vesile olur. Bu durum da maskelerin satıldığı bir dolu butik ve mağazaların açılmasını sağlar. Bununla birlikte maske yalnızca tek bir amaçla üretilmemiş, birçok amaca hizmet etmiştir. Avlarını kolay yakalayabilmek için kullanılmıştır. Ritüel ve dini törenlerde, özel günlerde, düğünlerde, yas tuttuklarında ve mutlu olduklarında, diğer dünya ile bağlantı kurmak istediklerinde maskeler kullanılmıştır.

Sebebi ise Animizm inancına sahip olunmasıdır. İlgili inanç sayesinde maske takan bir birey öteki dünyadan biri ile bağlantı kurar ve atalarını temsil eder. Benzer bir şekilde atalarının ruhlarını yaşatır. Bu nedenle maskelere ilahi ve spiritüel anlam yüklenir. Bununla birlikte maske gerek gizemli yapısı ile gerek farklı şekillerde var olmasıyla, yüzyıllardır insanların hayatında var olma amacını ve yerini korur. Zira farklı ülke, bölge hatta kültürel ve sosyolojik yapılar farklı maskelerin ortaya çıkmasını sağlar. Maskenin geçmişi tıpkı canlılar ve insan tarihi gibi oldukça eskidir. Bu bakımdan çoğu el işçiliği yapan ustalara, müzelere, sergilere ve butik işletenlere esin kaynağı olur (Cohen, 2017, s.326). Ayrıca daha birçok alanda önemli bir figür olarak karşımızı da çıkar.

Dünya geneline bakıldığında maskenin en çok kullanımı Afrika kıtasında görülmektedir (Beakly, 2008, s.y). Güney Afrika'nın dağlık bölgesinde Drakensburg dağlarında San şehrinde kaya üzerinde tarih öncesi dönemden kalma maske resimleri görülmüştür (Begouen, 1958, s.y). Bu kadar eskilere dayanan Afrika maskesinde yaşayan bir yan, bir ruh vardır. John Mack'e göre, Afrika maskenin beşiği olarak görülür. Ayrıca maskeyi çağlar öncesi yapıtlarda da figür olarak işlediklerini belirtir.

Bu anlamda maske yapımı çok uzun zaman önce Afrikalılar tarafından keşfedilip kullanıldığının da mesajını verir. Afrika toplumlarında gizli dernek, komiteler ya da köylerin yaşlılar kurulları vardır. Bunlar topluluk Şeyh'in yönetimi altında o topluluğun düzenini sağlamayı üstlenmişlerdir Bu komitelerde yer alan üyeler inandıkları güçlerin, tanrıların, ruhların etkisi altındadırlar.

Maskeler bu ruh ve güçlerin temsilcileridirler (Cornevin, 1960, s.y). Tasarlanan her maskenin kutsal bir ruh taşıdığına inanılır. Maskeyi takan ya da taşıyan farklı ruh haline bürünür ve trans boyutuna geçer. Maskeli olan birey bir nevi tanrılık makamına yükselir. Bu bakımdan Afrika'da her kabilenin ya da etnik gurubun farklı maskesi olmuştur. Bu da maskelerin çeşitliliğini sağlar. Afrika'da maskelere daha çok ahşap şeklinde rastlanır ve Afrikalı yapacağı maske türünü belirler (Deschamps, 2017, s.y). Öncelikle ağaç seçilir ve yontma işlevine koyulur. Daha sonra maske belirgin hale getirilir. Ot, taş ve pişmiş toprak da maskenin malzemeleri arasındadır. Şekli ortaya çıkmış maske daha sonra boyanması ve cilalanmasının ardından maske canlılığını kazanır. Birçok malzeme ile harmanlanan maskeler ise oldukça seçkin maskeler kategorisindedir. Bu da maskeye eşsizliğini ve mukadderliğini verir.

Afrika maske sanatının bu kadar tanınması ve yayılması 1920-30'lu yıllarda Picasso, Braque, Vlarnink, Matisse, Derain gibi sanatçıların bu sanattan etkilenecek bazı eserler ortaya koymasından sonra olmuştur. Afrika'da maske sanatının önemli bir kısmını Mısır oluşturur. Mısır maske sanatı, M.Ö. 3000 dolaylarında, Nil Irmağı ve Deltası çevresinde başlayıp 3000 yıl boyunca sürecektir bir kültür çağının mirasıdır Mısır sanat anlayışına göre, maskeler tamamen teokrasi amaçla üretilmiştir (Barguet, 2018, s.64-66). Bu kez ilgili ülkede maske yapımı yalnızca yüzü saklamak için tasarlanmaz.

İcat edilen maskeleri iki ayrı kategoride yaparlar. Bunlar, Mumya maskesi ve hayvan maskeleridir (Barguet, 2018, s.64-66). Keşişler hayvan görünümlü olanları takarken, mumya maskeleri ise soylu mısırlı krallar tarafından takılır. Kralların pozisyonlarına göre altından ya da gümüşten maskeler ile gömülürler. Mısırdaki maske yapımı sınıf farkına göre üretilir. Halktan olanlara ise bez, alçı sentezi ile maskeler tasarlanır. Kişi bulunduğu pozisyonunu manevi yönde yüceltmeyi ister. Bir başka deyişle tanrılık makamına yükselmesinde köprü görevi görür (Barguet, 2018, s.64-66). Ayrıca ölen insanların özellikle mumyalanma aşamasında hayvan figürlü maskeler giydirilir. İlgili maskeler bir nevi serpuş olarak ölümlere giydirilir.

Böylece vefat eden kişi ölümünden sonraki hayatı daha kolay emniyetli geçirebilmesi sağlanır. Bu anlamda ölü korkularından emin kılınır, gelebilecek tüm felaketleri başından savacak güce ve niteliğe sahip olur (Barguet, 2018, s.64-66). Aslında mısırlılar ölümlere maske giydirerek ölümlü selamete erdirmeye niyetini gösterirler. Afrika'nın genelinde maske önemli bir kültür mirası olduğu gibi mısırdaki da benzerdir. Mısırlıların inançları maskeyi tanrı ve ulu biri olması yönünde bir vasıta olarak görülür ve ona önemli rol biçilir. Barguet'e göre, maskeler zenginlikleri ve gerçekleri ölçen önemli kriter olarak görülür. Farklı stillerde var olan maskeler çeşitli malzeme kullanılarak gün yüzüne çıkar. Afrika'daki maskelere yüklenen kutsal değer ötesinde tek bir vizyona hizmet etmez. Ritüelin parçası, ibadet ve törenlerin vazgeçilmez nesnesi olarak sanatsal bir statü olarak da varlığını gösterir. Bu bakımdan dünyanın bu bölgesinin kültürel zenginliğinin önemli bir parçasıdır. Maskeler sanatsal vektörlerle sosyal hayatın içinde ivme kazanır. Böylece sanat tarihine ve çeşitli büyük isimlere de ilham kaynağı olur. İlkel sanat büyük ölçüde keşfedilir ve 19. yüzyıldan itibaren Avrupalı öncü sanatçıların hayranlık duyduğu sanat haline gelir. Sanatçılar tarafından dönemsel tüm ayrıntılar maske üzerinde işlenir. 20.yy.da Apollinaire, kara Afrika sanatını benimser ve kendi sanatsal çalışmalarına katar (Bedouin, 1967, s.905). Zira eserleri dekoratif amaçlı olmasının aksine, önemli sosyal rol oynadığı için sanatçı maskeler üzerinden alegorik mesajlar verir.

Maske, aynı zamanda yaratıcı ve duygusal güç olarak modern estetiğin ve plastik sanatın yeni yol göstericisi olur. Hatta ilgili sanatın icra edilmesinden sonra estetik makyaj, süs eşyası, saç stilleri ve dövmelelerin de ortaya çıkmasında birincil rol oynar (Lamp, 2016, s.43). Maskeler, geçmişten günümüze kadar hayatın her evresinde farklı işlev ve anlamlarıyla dinamik bir unsur olarak yer alır. Maske öncelikle insan oğlunun ihtiyaç duyması ile ortaya çıkar. İhtiyaçtan hasıl olan maske, daha sonra bir aracı olarak hizmet etmeye başlar. Gizlenmek amacı ile üretilen maske, farklı türleri ile üretilmeye başlar. Bu türler üzerinden değişik inançlar ve fetişler doğar (Bastian, 2015, s.335-58). Maskelere yüklenen anlamlarla bir dizi ritüel düzenlenir. Ayrıca farklı kabile ve pozisyonlarda bir saltanat objesi olarak kabul edilir. Bu anlamda birçok kral ve soylunun önemli aksesuarı olur (Lumely, 2019, s.170-80). Bu aracı nesne giderek başkalaşım geçirerek insanların sanatsal dürtülerini süslemeye başlar. Benzer yönden Ekvator Gineliler de maske kullanımını hem tarihsel açıdan hem de sanatsal yönden değerlendirir. Ürettikleri her maskeye farklı anlam yükleyerek zenginleştirirler.

Bu bakımdan Malabo’da yaşayan çeşitli etnik gruplar da maskeyi kendi dini örf ve adetlerine göre tasarlar. Her farklı ritüelin farklı bir maskesi vardır. Maskeyi taşıyan kişi toplum tarafından adeta ilahi bir varlık ve tanrı gibi görevini icra eder. Bu anlamda maskelere kutsiyet addedilmesi de bu amaçladır. Maskeler işlevlerine göre çeşitli fayda sağlar. Malabo’da sanatsal çalışmalar ve maskeler etnik grupların kültürel farklılıklarından doğar. Bununla birlikte Malabo sanat severlere kültürel ve sanatsal şölen sunan bir ada ülkesidir.

2. BÖLÜM

EKVATOR GİNESİ / MALABO

Şekil 2. Ulusal Bayrak Encyclopædia Universalis Fransa

Erişim Tarihi :15/03/2023

Bu bölümde Ekvator Gine'sinin coğrafi, tarihi, demografik durumu, dini, dili, eğitim, sosyo-kültür yapısı ve gelenek-görenekleri bulunur. Malabo Ekvator Ginesi'nin başkentidir. Ayrıca ülkede yaşayan altı farklı etnik grup vardır. Bu etnik gruplardan Ekvator Gine'sinin en temel yapı taşı özelliğini sağlayan fang etnik grubu yer almaktadır. İlgili fang grubun Ekvator Gine'sine kültürel anlamda katkıları, yaşam biçimleri, ürettikleri malzemeler ve en önemlisi de maskeden önce ürettikleri ibadet objelerini, maskenin doğuşunu sağlayacak obje ve nesnelerin varlığına şahitlik edilecektir. Ardından maskelerinde tıpkı bu nesneler gibi kutsallığını atfedecek özellikleri üzerinde durulacaktır. Maskeler görünüm ve içerdiği manalar üzerine derinleşirken verdikleri mesajlara yer verilecektir.

2.1. ÜLKE KÜNYESİ

Tablo 2. <https://www.universalis.fr/encyclopedie/guinee-equatoriale/#c8243>

Resmi Adı	Ekvator Ginesi Cumhuriyeti (GQ)
Devlet Başkanı	Teodoro Obiang Nguema Mbasogo (3 Ağustos 1979'dan beri, 12 Ekim 1982'de seçildi)
Hükümetin Başbakan	Manuela Roka Botey
Hükümetin Başbakan	Francisco Pascual Obama Asue (23 Haziran 2016'dan beri)
Hükümet Şekli	İki Yasama Meclisli Cumhuriyet (Temsilciler Odası [100]; Senato [76 1])
Başkent	Malabo
Resmi Diller	İspanyolca, Fransızca, Portekizce
Parasal Birlik	Frangı CFA
Nüfus (tahmini)	(2023 tahmini) 1.613.000
Alan	28.052 km ²

Şekil 3. Genel Harita Ulusal Fransa Ansiklopedisi <https://www.universalis.fr>

Erişim tarihi: 15/03/2023.

2.2. COĞRAFİ DURUMU

Şekil 4. Jacques Leclerc https://www.axl.cefan.ulaval.ca/afrique/guinee_equatoriale.htm.

Erişim Tarihi :18/03/2023.

Ada ve kıtasal bölgeler birbirinden geniş ölçüde ayrılmıştır. İsmine rağmen, Ekvator'un hiçbir bölümü Ekvator Ginesi'nden geçmez. Ülkenin anakara kısmı Ekvator'un hemen kuzeyinde yer alır. Ekvator Ginesi Afrika'nın orta-batısında yer alan 28.051 km² yüzölçümüne sahip bir ülkedir (Zamora, 2007, s.y). Bu ülke batıda Atlantik (Gine Körfezi) ve São Tomé ve Príncipe, kuzeyde Kamerun, doğuda ve güneyde Gabon ile sınırlıdır. Kuzeyde Kamerun ile güneyde ve doğuda Gabon arasında karayla çevrili kıtasal bölgenin yaklaşık 26.017 km²'lik bir alanını kapsar (Esongo, 2021, s.y). Mbini (eski adıyla Río Muni) olarak adlandırılan bu bölge, ülkenin en önemli liman kenti Bata'ya ev sahipliği yapar. Ayrıca kıyı açıklarındaki üç adacığın idari uzantısını içerir.

Corisco (15 km²), Petite Elobey veya Elobey Chico (0,25 km²) ve Grande Elobey (0,5 km²). Ada alanı, bir yandan daha önce Fernando Poo olarak adlandırılan Bioko adasını (2017 km²) içerirken, diğer yandan bir zamanlar Pagalu olarak adlandırılan Annobón adasını (17 km²) içerir (Aurelio, 1957, s.y). Başkenti Malabo olan adanın kuzey ucunda bulunan Bioko adası, ülkenin anakarasına yaklaşık 300 km ve Kamerun'daki Douala limanına sadece 60 km uzaklıktadır. Annobón adasına gelince, Gabon'un tam karşısında 640 km güneyinde yer alır.

Ada Alanları: Biko ve Annobon adaları ülkenin batısında yer alır. Biafra körfezinde takım adaları olarak da bilinir. Bu adalar grubu Afrika kıtasında Kamerun dağından geçerek yaklaşık 1.600 km boyunca denize uzanan tektoniktir (Esongo, 2021, s.y). Ekvator Gine'sindeki iki ada Sao Tome ile Principle birbirinden ayrılır ve 650 km kadar uzağında yer alır.

Bioko: Bioko adası 1472'lere kadar Fernando Poo olarak bilinir. Fernando adası Gine körfezinin en büyük adasıdır (2.017 km). Bir vadi ile ayrılmış iki büyük volkanik oluşumdan meydana gelir (Esongo, 2021, s.y). Kıyı güneyde 195 km uzunluğunda bulunur. Yapı olarak dik ve çentiklidir. Kuzeyde ise daha alçak seyreder. Malabo ve Lubadaki iyi korunaklı ve erişilebilir limanlara sahiptir.

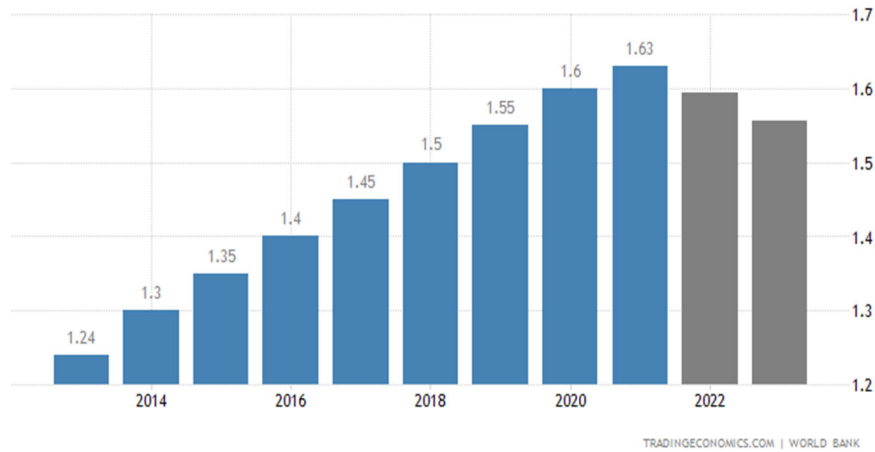
Annobon: Annobon adası adını keşfedildiği tarih, yeni yıl 1472'den almıştır. Annobon 17 km'lik küçük bir volkanik adadır. Kuzey sahili hariç, dik bir yapıya sahiptir. Küçük koni şeklinde ana bir göle ev sahipliği yapar (Esongo, 2021, s.y). Yaklaşık 5.000 nüfuslu sakinlerin çoğu geçimini ton balığı ve balina avcılığı yaparak sağlar.

Volkanizma: En son 1923'te patlayan Santa Isabel (3.007 m) ülkenin tarihsel olarak aktif olan tek yanardağıdır (Esongo, 2021, s.y). Santa Isabel, iki sönmüş volkanla birlikte Gine Körfezi'ndeki Bioko Adası'nı oluşturur.

2.3. DEMOGRAFİK YAPISI

Grafik n°1: Ekvator Ginesi Nüfus Evrimi

Tablo 3. <https://fr.trading Economics.com/equatorial-guinea/population>.

Ekvator Ginesi'ndeki kaynakların işletilmesinden elde edilen gelirler, altyapı, hizmetler ve nüfusun refahı açısından ülkenin gelişimine olumlu katkı sağlar. Hidrokarbon üretimi de doğrudan petrol üretimine bağlıdır. Petrol kaynaklarının ihracatı, 1992'de başlamasına rağmen, daha sonraki bir tarihte iyi bir seviyeye gelir ve 2012'de zirveye ulaşır. Ekvator Gine'sine sınır ve civar ülkelerden her yıl artarak yabancı göç eder. Encyclopedia Of the Stateless Nations'a göre, Bioko adalarının %7 'si Güneydoğu Nijeryalı bir etnik grup olan Igbo'ların olduğunu iddia eder (Hornbostel, 2015, s.y). Ayrıca ülkeye kakao ve kahve tarlalarında çalıştırmak için Asyalı yerli Afrikalıları kabul eder. Ülkede diğer Afrika ülkelerinden Liberya ve Angola Mozambik bulunur. Asyalı nüfusun çoğu Çinli iken Hintli az sayıda bulunur.

Ekvator Ginesi Britanya, Fransa ve Almanya'dan servet peşinde koşan Avrupalı göçmenler için uğrak bir güzergah oluşturur (Habitafrica, 2011, s.33). Bununla birlikte ülkede İsrail, Lübnan ve Faslılara da oldukça geniş ölçüde rastlanır zira ülkede hem yaşıyor hem de çalışıyorlar. Malabo'daki nüfusun iki katına çıkmasındaki en önemli etmen, 1990 yılında çıkartılan petroldür. Ancak bağımsızlığın ardından Francisco Macias Nguema'nın diktatörlüğü nedeniyle, binlerce Ekvator Gineli başta İspanya olmak üzere Kamerun, Gabon ve Nijerya'ya gider (Diop, 2017, s.y). Ekvator Ginelilerin bazıları ise Latin Amerika, Amerika Birleşik Devletleri, Portekiz ve Fransa'da bulunur.

2.4. ÜLKEDE KONUŞULAN DİLLER

1968'deki bağımsızlığından bu yana Ekvator Ginesi'nin ana resmi dili, farklı etnik grupların arasında bir ortak dil görevi gören İspanyolcadır. Yerel varyant Ekvator İspanyolcası olarak da geçer (Besari, 2004, s.y). 1970 yılı Macias'ın yönetimi sırasında İspanyolcanın yerini Macias'ın ait olduğu ve çoğunluğunda etnik grubu olan Fangca alır. Daha sonra Macias'ın düşüşünden sonra 1979'da İspanyolca'ya geri dönülür. Ayrıca yerel diller arasında Aborjin dilleri ulusal kültürün ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilir. Diğer yerel diller ise, kreoller ailesinden olan Fang, Bube, Benga, Ndowe, Balengue, Bujeba, Bissio, Gumu, Igbo, Pidgin, Fad'ambo ve Beseke'dir (Mueller, 2006, s.y). Ancak çoğu etnik gruplar Bantu dillerini konuşur. Her etnik grup kendi dillerini konuşur. Bu dillerin en önde gelenleri Fang ve Bubi'dir. Ancak ülkenin resmi dilleri İspanyolca, Fransızca ve Portekizcedir. İspanyolca okullarda öğretilir ve basın tarafından kullanılır. Hem Bioko'da hem de anakarada ortak olan birincil iletişim aracıdır (Ochaa, 2017, s.y). Ekvator Ginesi'nin Frankofon ülkelerle 1983'te başlayan daha yakın ekonomik ilişkilerin bir sonucu olarak, Fransızca 1988'de okullarda zorunlu ders ve 1997'de resmi dil haline gelir. Bioko'da Fangca konuşulurken, Annobon da ise Portekizce konuşulur. Ekvator Ginesi'nde her biri kendi dilini konuşan yaklaşık on etnik grup vardır. Fangs, nüfusun en az %80'ini oluşturan ülkedeki en baskın etnik gruptur (Tessman, 2017, s.109). Kıta bölgesinde Bioko adasında çoğunluktadırlar. Kıta bölgelerde Batangas, Bengas, Ngoumas, Sékés ve Yassas gibi küçük kıyı kabileleri de vardır (Batanga, Benga, Ngouma, Séké, Yassa).

Bengalar ayrıca Corisco adasını da işgal eder. Bantu dillerini 1140 nüfustan yalnızca 400 kişi konuşur. Anakara ormanında hala Pigme grupları ¹şeklinde yaşarlar. Bioko ve Annobón'da yaklaşık 9.000 kişi Ekvator Gine'sinde Portekiz merkezli kreol ailesinden olan Crioulo'yu konuşurken, 4.000 kişi de Krio veya Bioko adasında ikinci dil olarak kullanılan İngilizce temelli Fernandino konuşulur. Diğer araç dili olarak da pidgin İngilizcesi ²konusulur. Krio konuşanlar Afro-Avrupalılar veya bir zamanlar İngilizler tarafından kölelikten kurtarılan insanlardır. İkincisi Bioko adasında yaşayan mestizolardır. ³

2.5. ÜLKENİN DİNİ DURUMU

Ekvator Ginesi'nin %93'ü Hristiyan'dır. Bu nüfusun çoğunluğunu %88'ini Roma Katolikleri oluşturuyorken, %5'ini Protestanlar oluşturur. Nüfusun %2'si İslam çoğunlukla Sünniler bulunur. Geriye kalan %5'lik Kısım ise Animizm,⁴ Bahai⁵ ve diğer inançlar yer alır (Roy, 1925, s.338). Her ne kadar Bioko (Malabo) ve anakara Bata İspanyol kültürüne ve Katolik dini inanca göre yaşasalar da Ekvator Ginesi bağımsızlıktan bu yana eski gelenek ve göreneklerine göre yaşamayı sürdürür. Anakarada yaşayan Fanglar arasında büyücülük faaliyetleri oldukça geniş yer tutar. Bu anlamda çeşitli objeler de bu büyücülük faaliyetlerin temel elemanları olarak rol alır (Tardiu ve Oriol Rivero, 2009).

¹ Pigmeler, Afrika yağmur ormanlarında yaşayan avcı-toplayıcı halkların ortak adıdır (Cambridge.org).

² Pidgin İngilizcesi, genellikle iki veya daha fazla farklı etnik kökene sahip olan kişiler arasında iletişim kurmak için kullanılan, basitleştirilmiş bir İngilizce formudur(Cambridge.org).

³ Mestizolar, iki veya daha fazla farklı etnik kökene sahip olan kişilerdir. Terim genellikle, Avrupa kökenli (Cambridge.org).

⁴ Animizm, nesnelerin, yerlerin ve varlıkların, hayvanlardan dağlara kadar her şeyin, kendi içinde bir ruha veya yaşama gücüne sahip olduğuna inanılan dünya görüşüdür(Cambridge.org).

⁵ Bahâî inancı, günümüzde yaklaşık 5-8 milyon takipçisi olan, görece genç bir dindir. Tüm dinlerin özlerinde bir olduğuna ve insanlığın tek olduğuna inanan evrensel bir karaktere sahiptir(Cambridge.org).

Bunlardan en yaygın olanı ise maskelerdir (Perrois, 2000, s.y). Bubi ve anakaralılar genellikle geleneksel ibadet biçimlerini korurlar (Moreno, 2019, s.y). Örneğin, İspanyol yetkililer tarafından yasaklanan anakaradaki Mbwati 'kültünün'⁷ hala taraftarları mevcuttur. Francisco Macias Nguema rejimi altında çoğu kilise 1975'te Cumhurbaşkanlığı emriyle kapatılır (Mbonimpa, 2016, s.y). Roma Katolik kilisesi 1978'de yasaklanır. Bu emirler, 1979'da Obiang'ı iktidara getiren darbenin ardından iptal edilir. Ancak birçok mezhep özellikle 1986'da Yehova'nın şahitleri yeniden yasaklanır. Küçük ama önemli bir Sünni Müslüman nüfusu da ülkede bulunur.

2.6. EĞİTİM YAPISI

Teodoro Obiang Nguema Mbasogo'nun başkanlığı devralmasıyla birlikte eğitim sistemi yeniden istikrar kazanır. Yeni okullar açılır ve eskileri de rehabilite edilerek eğitim sistemine ehemmiyet verir. Ancak 1990'larda petrol yataklarının keşfedilmesinden sonra ülkenin geliri artmasına rağmen, Ekvator Ginesi'nin bütçesi hala sağlık ve eğitime yalnızca %2-3 oranında bütçe ayırır (Hess, 2019, s.y). Bu rakam devlet bütçesinin %16 'sına tekabül eder ve sahra altı Afrika ortalamasının altında kalır. Bu anlamda 2007 yılında çıkarılan yasa ile eğitim tüm vatandaşlar için temel kabul edilir ve ülkede uluslararası standartlar takip edilmeye başlanır (Ovono, 2020, s.y). Ülkede mevcut eğitim sistemi oldukça yenidir. Ekvator Ginesi son on yılda eğitim konusunda ilerleme kaydeder. Hala iyileştirme çalışmaları devam eder. Sahra altı Afrika ülkeleri arasında en yüksek okuryazarlık oranlarından birine sahiptir. The World – Central Intelligence Agency'ye göre, 2015 yılı itibari ile okuma yazma bilen 15 yaş üstü nüfusun %95,3'ü okuryazardır. Ekvator Gine'sinde eğitim, Eğitim ve Bilim Bakanlığı (MEC) tarafından denetlenir. Okul öncesi, ilk, orta, lise ve yüksek eğitim olmak üzere beş seviyeye ayrılır. Ülkede anaokulu ve ilkokul zorunlu tutulur.

⁶ Mbwati kültü, Ekvator Gine'sinin batı kıyılarında bulunan Bwati etnik grubunun geleneksel inanç sistemidir. Animizm, atalara tapınma ve Hristiyanlığın bir karışımı olarak tanımlanır(Cambridge.org).

⁷ Bwati kültürü, evrenin bir dizi ruhsal varlıkla dolu olduğuna inanır. Bu ruhlar, ataların, hayvanların, bitkilerin ve doğal fenomenlerin ruhları olabilir. İnsanlar, bu ruhlarla iletişim kurabilir ve onlardan yardım veya rehberlik alabilir(Cambridge.org).

2.7. EKVATOR GİNE'SİNİN SİYASİ VE TARİHİ DURUMU

Bioko adası eski adıyla (Ferdando Poo) ⁸1472'de Portekizli kaşif Fernão do Póo tarafından keşfedilir. Ada ilk başlarda Formosa (Güzel) olarak adlandırılır (Bouman, 2017, s.y). Tordesillas anlaşmasına göre, (7.06.1494) Portekizliler Afrika'da muhasır ticaret haklarına sahip olurlar. Bu bakımdan 1778'e kadar ilgili ada topraklarından çıkmayı istemezler (Carbonell, 1917, s.y). Diğer bir yandan İspanya da Annobon, Fernando Poo adalarına sahip olduğu gibi Ogooue ve Nijer nehirleri arasındaki anakara kıyısındaki haklara da sahiptir. Ancak İspanya'ya bu haklar kendi enerji kaynağını vermesi şartıyla verilir. İspanyollar, Afrika'daki köleleri Amerika'ya nakleder. Bunun karşılığında da Portekiz'in şu an da Brezilya sınırlarında olan 50 meridyen batısındaki haklarını onaylarlar (Hodgin, 2018, s.y). Kısa bir süre sonra, Fernando Poo adasında beklenmedik bir anda ortaya çıkan ve herkesi kırıp geçiren sarı humma hastalığı nedeniyle İspanyollar, 1781'de geri çekilirler. Bu evrede anakara hiçbir Avrupa ülkesi tarafından işgal edilmez.

⁸ 1778 ile 1964 yılları arasında Bioko Adası ve Ekvator Ginesi'nin anakarasının bazı kısımları, İspanya'nın bir kolonisiydi. Bu koloniye de "Fernando Poo" deniyordu(Cambridge.org).

2.9. SOSYAL- KÜLTÜREL YAPISI

2.9.1. Kültürel Miras

Malabo'nun kültürel mirası, turistlerin uğrak yerlerinden biri olmayı başarır. Ülkede bulunan doğal kaynakları, mimari yapıları, tropikal iklimi ve farklı türden hayvanları ile ülkeye gezmek için gelenlere ve burada yaşayanlara görsel açıdan zenginlik sunar. Haziran 1984'te Ekvator Ginesi'nin kültürel kimliğini keşfetmek adına birinci Hispanik-Afrika kültür kongresi toplanır. Kongre İspanyol kültürü ile Afrika kültürü arasında bağ kurar (Maheiu, 2000, s.120). Ayrıca ikili ilişkilerini güçlendirir ve merkezi haline gelir. Ekvator Gine'sinin UNESCO Kültürel Miras alanı ve listesinde herhangi somut bir mirası bulunmuyor (Santos, 2019, s.168). Ülkede turistik yerler arasında Iladyi şelaleleri, Galapagos adalarına ait olan Santa Fe adaları, dev kaplumbağalar (Abingdoii) pinta adasında bulunur ve oldukça turist çeker. Adalar (hayalet şehir), dağlar, ulusal park, kiliseler, katedraller, arena, stadyumlar, kütüphaneler, Özgürlük Kulesi, plajlar, köy pazarları, Paseo Maritimo, Bata bazilikası ve Mongomo (Afrika'daki en büyük ikinci Katolik kilisesi), anıtlar ve heykeller ülkenin önde gelen görülmeye değer yerleri olarak bilinir (Lipe, 1984, s.y). Mimari olarak şehirde İspanyol mimari yapıları hakimdir. Bunların yanı sıra ülkede doğa ve vahşi yaşam turları yapılır. Turistik yerler arasında ülkenin ada plajları, kıtasal kesimin de ise yer alan Monte Alen Milli Parkı bulunur (Perrois, 2017, s.44). Parkın sık tropik yağmur ormanları gorillere, şempanzelere ve yüzlerce kuş türüne ev sahipliği yapar. Kıta bölgesi ise, leoparlar, bufalo, cüce antiloplar, filler, suaygırları, timsahlar ve piton dahil çeşitli yılanları içeren zengin bir hayvan yaşamına sahiptir. Malabo'da farklı türde kemirgenlerin yanı sıra karıncalar, örümcekler, termitler, böcekler ve sivrisinekler geniş yer tutar. Bunlardan bazıları çeçe sineği ve sıtma taşıyan Anopheles ⁹sivrisineğidir.

⁹ Anopheles sivrisineği, malaria hastalığının ana taşıyıcısı olan bir sivrisinek cinsidir(Cambridge.org).

Bioko adası (Malabo) yoğun tropikal yağmur ormanları ile kaplıdır. Bu anlamda 140'tan fazla ağaç türü bulunmaktadır. Bunlardan bazıları ise okume(*Aucoumea klaineana*), ¹⁰Afrika cevizi, maunlardır. Mangrovlar¹¹ kıyıların yanı sıra nehir kıyılarının da uzun kısımlarını çevreler. Bu sebepten Ekvator Ginesi'nin kıtasal kısmının çoğunda kerestecilik endüstrisi de gelişir.

2.10. GELENEK VE GÖRENEKLERİ

Ekvator Ginesi'nin (Malabo) sıkı sıkıya bağlı olduğu gelenek ve görenekleri mevcuttur. İlgili gelenekler kuşaktan kuşağa takip edilir ve harfiyen uygulanır. Bu gelenek ve görenekler kabile şeflerinin önderliğinde sunulan yazısız kanunlar olarak yer alır. Bu anlamda gelenekleri sosyolojilerinden, dinlerine, dillerine, kültürlerine ve sanatlarına katar, her alanda kendini gösterir.

2.10.1. Ekvator Ginelilerde Gelenek-Görenekler ve Maske Üretimi

Ekvator Ginesi çeşitli ve zengin bir kültüre sahiptir. 18. yy da yaşanan göçlerden dolayı dil, sanat, gastronomi ve müzik gibi alanlardan etkilenir. Modern ve geleneğin birbiri ile harmanlandığı bir ülkedir. İspanyol kültürünün ve Roma Katolik dini Bioko'da derin kök salmasına rağmen, birçok Ekvator Gineli halkı hala kendi eski gelenek ve göreneklerini canlı tutmayı başarır (Endema, 2022, Para.1). Sebebi ise yüzde seksen oranında Katolik olan Ekvator Gineliler, hükümetin insan haklarını eleştirmesiyle Katolik kilisesine olan güvenleri azalır. Geriye kalan yüzde yirmi kişi ise eski geleneklerini sürdürmeyi tercih eder. Yerli inançlar animistiktir. Üretilen her maske doğa ile bütünleştirilerek kudretli bir olgu ile maske donatılır (Endema, 2022, Para.1). Bununla birlikte maske takan bir bireyde de doğada oluşan mucizevi ruhsal enerji kişinin üzerinde de zuhur etmeye başlar. Büyücüler, yerli dinin liderleri olarak görülürler. İnsanların yaşamında yol göstericidirler. Toplumda insan hakları, sosyal adaletsizlik ve yolsuzluğa karşı eleştiri yaptıkları için tutuklanıp işkence görürler (Kung, 2022, Para.1). Bunun önüne geçmek için liderlerden biri cesur davranıp bir atılımda bulunur. Bu kişi bir fang kabilesine aittir.

¹⁰ Ekvator Ginesine özgü büyük bir yaprak döken ağaç türüdür. *Aucoumea* cinsinin tek türüdür ve değerli kerestesi için büyük ekonomik öneme sahiptir. Okoumé ağacı ayrıca şifa amaçlı geleneksel olarak da kullanılır(Cambridge.org).

¹¹ Mangrovlar, tropikal ve subtropikal bölgelerin kıyı şeritlerinde yetişen benzersiz bir ağaç ve çalı topluluğudur(Cambridge.org).

Ürettiği Ngile maskesi ile toplumda adaleti sağlayan bir yargıç rolü üstlenir. Böylece maskeli birey toplumda kol gezen adaletsizliği kendi yöntemleri ile ortadan kaldırmaya çalışır. Yerli dinde atalara saygı gösterilmesi son derece önemlidir.

Bu anlamda borimo ¹²kayıtlarına göre, bubi sakinleri ölülerinin anısına hayvan kemikleri, tüyler ve deniz kabukları gibi muskaları köyden yüz metre öteye bırakırlar (Matago, 2023, Para.1). Böylece atalarına hem güvenli ortam sağlarlar hem de saygılarını ifade etmiş olurlar. Ayrıca bu ritüeli kutsal emanet sandıklarını da kaldırır. Böylece ziyaret etmeye gelen atalarına hürmet gösterip huzur içinde kalmalarını sağlarlar. Eski gelenekleri arasında çeşitli kabilesel alışkanlıklar bulunur. Yaşlılar ve kabile üyeleri yüzlerine derin oyuklar yaparlar (Nguila, 2023, Para.2). Sebebi ise onları köle olarak almaya gelen kişileri vazgeçirmektir. Zira eski yıllardan beri alışagelmiş köle ticaretini bir nevi durdurma eylemine dönüştürerek kendilerince bir savunma gerçekleştirirler. Ülkedeki Bubilerin, en ünlü kutlamalardan biri de ¹³Abira'dır. Geleneksel dans ve kostümler maske ile birleştirilerek ritüel bir ortam hazırlanır. İnaniş'a göre, toplumu kötülüklerden arındırdığına inanılır. Bubiler köyün uzağına bir tencerenin içerisini kutsanmış su ile doldurarak bırakırlar. Rivayete göre su dolu bu kap, köydeki çocukların iyi ruhlar tarafından muhafaza edilmesini sağlarken, kötü ruhları da onlardan uzaklaşmalarını sağlar (Matago, 2023, Para.1). Bu ilkel inanış daha sonra maskelerin ilgili rol üzerinde etkin olmasını sağlar. Artık maskeyi takan kişi ilahi bir güç ile kötü ruhların üstesinden gelip köyü selamete erdirir (Matago, 2023, Para.1). Bahse konu inançlar ve ritüeller Ekvator Gine'sinde yaşayan altı yerli halkın yaşam tarzını ve ibadet şeklini gösterir. Yerel inanç sistemi bu etnik kökenlerin adeta kemikleşmiş gelenek ve göreneklerinin birer örnekleridir. Böylece altı farklı etnik grubun da kendine has özellikleri ortaya çıktığı gibi ülkede yaşam tarzlarındaki değişkenlik de göze çarpmaktadır. Bu anlamda altı yerel etnik grup ülkeye kültürel zenginlik katar.

¹² Borimo Bubi kayıtları, Ekvator Ginesi ile Gabon'da bulunan Bubi halkının oral geleneklerini ve tarihini kaydeden bir dizi yazılı kayıttır. 18. yüzyılda, Bubi kralı Ngana Ngana, tarihini ve geleneklerini belgelemek için Borimo'yu görevlendirilir. Borimo, Bubi dilinde yazmak için özel bir alfabe geliştirir ve bu alfabeye yaklaşık 1000 sayfalık kayıt yazı yazar(Cambridge.org).

¹³ Abira, Bubi halkının geleneksel dansıdır. Dans, genellikle Bubi kraliyet ailesinin etkinlikleri veya dini törenler için yapılır(Cambridge.org).

2.11. MALABO'DA YAŞAYAN ALTI YEREL ETNİK GRUP VE MASKELERİ

2.11.1. Ekvator Ginesi Etnik Grupları ve Halkları

Malabo'da altı yerel etnik grubu bulunur. Ndowé, Bissio, Fang, Bubi, Annobonés ve Criollo'dur. Bu gruplar Ekvator Ginesi'nin (malabo'nun) adeta kültür elçileri olarak yer alır. İlgili kabileler geçmiş hayatlarında edindikleri ilkel yaşayış ve inançları ile bütünleşen yaşamlarıyla tarihte yerini korurken aynı zamanda günümüzde de sanatsal çalışmalara ışık tutuyor. Bunlardan en önemlisi de maske üretiminde kullandıkları sembol ve farklı desenlerin etnik gruplardan esinlenmesidir. Bu etnik grupların başında Fang grubu yer alır. Bu grup Ekvator Ginesi'nin (Malabo'nun) en ünlü ve en geniş halkını temsil eder.

Tarih boyunca, bölgenin farklı yerlerine yerleşmiş ve daha sonra bugünkü Ekvator Gine'sini şekillendiren birkaç halk vardır. Bu halklar dil ailesi olarak Bantu, Semi-Bantu veya Sudanlı Bantu yerli halkıdır (Gonzelo, 2022, Para.1). Ekvator Ginesi ülkenin belirli bölgelerinde bulunan çeşitli etnik gruplardan, halklardan, topluluklardan veya milliyetlerden oluştuğu için heterojen bir nüfusa sahiptir. Bu sosyal konfigürasyon ¹⁴veya özellik diğer birçok Afrika devletlerine de benzer. Etnik grupların konumu, her bir kabilenin işgal ettiği tarihi bölgeleri ifade eder. Etnik grup üyelerinin bulunduğu yerler, 20. yüzyılın başından bu yana özellikle ülkenin 1968'deki bağımsızlığından sonra büyük farklılıklar gösterir. Ekvator Ginesi etnik gruplarından bilhassa Fang etnik grubu diğer dağılımlara göre çok daha geniş coğrafyaya yayılmıştır. Ayrıca etnik grupların en başlıca olanı ve zengin bir kültür birikimine sahip bir topluluktur. Bununla birlikte Fang kabilesinin geniş çapta maske ve diğer araç gereçleriyle yaşadıkları yüzyıla damgasını vurur. Bu sayede Ekvator Ginesi ve diğer civar ülkelere de medeniyeti getiren kabile özelliği taşır (Gonzelo, 2022, Para.1). Tüm etnik grupların nüfusu etkileyen iç göç hareketi kırdan kente doğru yapılır. Özellikle de Ekvator Gine'sinde yer alan iki ana şehir olan Malabo ve Bata'ya doğru gerçekleşir. Adeta iki şehrin civarında farklı etnik grupların dünyaya damga vuracak medeniyet timsalleri olurlar.

¹⁴ Sosyal konfigürasyon, bir toplumdaki sosyal grupların ve kurumların yapısı ve etkileşimidir. Bu, bir toplumun sosyal yapısını, sosyal hareketliliğini ve sosyal eşitliğini içerir(Cambridge.org).

Tablo4: [://naullibres.com/wp-figurefitent/uploads/2021/02/9788418047411_L33_23.pdf](https://naullibres.com/wp-figurefitent/uploads/2021/02/9788418047411_L33_23.pdf)

Ekvator Ginesi'nin Etnik Grupları	Ndowé	Kıyı kıta bölgesinde ve Mandyi adalarında bulunurlar.
	Bissio	Kıyı ve iç kıta bölgesinde bulunurlar.
	Fang	İç kıta bölgesinde bulunurlar.
	Bubi	Bioko adasında bulunurlar.
	Annobonés	Annobon adasında bulunurlar.
	Criollo	Bioko adasında bulunurlar.

p

Şekil 6. Etnik Gruplar.

Erişim Tarihi: 17.02.2023

2.11.2. Ndowé Halkı

2.11.2.1. Nodowe Halkının ünlü Mekkuio Dansı ve Maskesi

Kuzeydoğu Afrika'dan gelen Ndowe, 13. yüzyılda Ekvator batı Afrika kıyılarına ulaşır. Ekvator Ginesi, Kamerun ve Gabon'da kabileleri, Kongo (Bra) ve Angola'da akrabaları bulunur. Dilsel olarak Ndowes, Bantu¹⁵ grubuna aittir (Inés, 2022, Para.1). Ekvator Ginesi'nin Ndowe'u Avrupa halkıyla ilk temaslarını 1470'te Portekiz'den başlayarak kurarlar ve giderek Hollanda, İngiltere, Almanya, Fransa ve İspanya ile devam ettirirler. 16. ve 19. yüzyıllar arasında köle ticaretinin zulmüne maruz kalırlar. Ayrıca Fang ve Ndowé adlı iki topluluk arasında toprak anlaşmazlığı nedeniyle mücadele yaşanır ve 1826'da sona erer. Etimolojik olarak Ndowé kelimesi geçmiş zaman ortacıdır. We (biz) anlamına gelen we zamirinden oluşur. Birleştirilir ve birlik vurgusuna dikkat çekilir (Inés, 2022, Para.1). Ekvator Ginesi'nde, Muni veya Corisco adasının tüm kıyılarında bulunur. Ndowé her zaman denizden etkilenmiştir, bu bakımdan Ndowé kabilesine plaj insanları adı verilmiştir. Bu kabilenin diğerleri gibi bir kültürü, kabul törenleri, dansları bulunmaktadır. Bu dansları yapan Okuio ve Mekuio halkları vardır.

2.11.2.2.MekuioDansı

Aslen Ekvator Ginesi ve Gabon'da yer alan Mekuio, kabul törenlerinde icra edilen bir erkek dansıdır ve Mekuio, Ndowe halkı tarafından yapılır. Ukuio ayini yapıldığında genç erkekler hayatının bazı ergen ve yetişkin dönemlerinde bu dansı yaparlar (Inés, 2022, Para.1). Olgunluğa geçmenin ilk adımını, ilgili dansı yaparak tamamlarlar. Dans esnasında genç erkekler artık yetişkin bir birey olduğunu kanıtlarlar ve yetişkin zümrenin bir parçası olarak kabul görürler (Inés, 2022, Para.1). Diğer bir yandan genç bireylerin yüzünde Mekuio adı verilen maskeleri takılıdır. Dans ederken bireylerin aynı zamanda şarkı da söylemeleri gereklidir. Sebebi ise şarkı söylemek manevi dünyanın kapılarını açan anahtar olarak kabul edilir.

¹⁵ "Bantu" terimi hem bir dil ailesini hem de bu dilleri konuşan geniş bir insan grubunu ifade eder(Cambridge.org).

2.11.2.3. Mekuio Maskesi

Bu maske ahşaptan yapılmıştır ve inisiye ¹⁶ile kozmogoni¹⁷ arasındaki ilişkiyi simgeleyen siyah, beyaz ve kırmızı olmak üzere üç renge boyanmıştır (Inés, 2022, Para.1). Anlamı her şeyden önce, siyah rengin karanlığı, ölümü temsil ettiğine dikkat çeker. Ardından kırmızı, mücadeleyi, gücü, kanı ve doğumu temsil eder (Inés, 2022, Para.1). Son olarak beyaz, ataların hayatını yansıtır, bu nedenle Mekuio'nun ataları temsil ettiği ve maneviyat yerinin yaşayanlarla ataların buluşması olarak kabul edildiği söylenir (Inés, 2022, Para.1). Bir Mekuio maskesi, Gabon'un Ndowe halkı tarafından geleneksel olarak kullanılan ahşap bir maskedir. Bu maskeler genellikle oval veya yuvarlak bir şekle sahiptir ve alnında belirgin bir çıkıntı bulunmasıyla belirgindir. Maske genellikle boyanmış ve oyulmuştur, genellikle geometrik desenler veya hayvan figürleri içerir. Mekuio maskeleri genellikle Ndowe kültüründe önemli bir rol oynar ve çeşitli törenlerde kullanılır. Bunlar arasında şunlar yer alır:

Maneviyat törenleri: ¹⁷Mekuio maskeleri, erkeklerin yetişkinliğe geçiş törenlerinde sıklıkla kullanılır. Maske, ataların ruhlarını temsil eder ve genç erkeklere rehberlik ve koruma sağlar. Salomé Inés'e göre, maskelerin sembolik manaları olduğuna vurgu yapar. Ayrıca maskenin farklı törenler de farklı amaçlar için kullanışını belirtir.

Cenaze törenleri: Mekuio maskeleri ayrıca cenaze törenlerinde de kullanılabilir. Maske, ölen kişinin ruhunu temsil eder ve onu öbür dünyaya yolculuğunda yönlendirir.

Şifa törenleri: Mekuio maskeleri, hastalıkların tedavisinde de kullanılabilir. Maskenin kötü ruhları kovacağına ve şifa getireceğine inanılır.

Danslar: Mekuio maskeleri, geleneksel Ngouni danslarında da kullanılır. Danslar, genellikle ataların hikayelerini anlatır ve topluluk için önemli olayları kutlar.

¹⁶ Kozmogoni, evrenin kökenini ve oluşumunu anlatan mitolojik veya bilimsel açıklamalardır. Kozmogoni, Yunanca "kosmos" (evren) ve "gon" (doğum) kelimelerinden türetilmiştir(Cambridge.org).

¹⁷ İnisiyasyon, bir gruba veya topluma girişi veya kabulü işaret eden bir geçiş törenidir. Bu aynı zamanda bir toplulukta veya onun resmi bileşenlerinden birinde yetişkinliğe resmi bir kabul olabilir. Geniş anlamda, inisiyenin yeni bir rolde 'yeniden doğduğu' bir dönüşümü de ifade edebilir(Cambridge.org).

Törenlerin Amacı:

Erkeklerin, çocukluktan yetişkinliğe geçişini sembolize etmek, topluluk içindeki rollerini ve sorumluluklarını öğretmek, ataların bilgeliğini ve geleneklerini aktarmak, fiziksel ve zihinsel dayanıklılığı test etmek, şeytani güçlerden korumak ve şifa vermektir.

Törenlerin Süreci:

Törenlerin süresi ve içeriği kabileler arasında farklılık gösterse de genellikle birkaç hafta veya ay sürebilir. Erkekler, topluluktan uzaklaştırılıp özel bir hazırlık kampına götürülebilir. Bu kampta, avlanma, balık tutma, bitki toplama gibi yaşam becerileri öğretilir. Ataların hikayeleri anlatılır, gelenekler öğretilir ve ahlaki dersler verilir. Fiziksel ve zihinsel dayanıklılığı test eden zorlu görevler verilebilir. Ataların ruhlarını temsil eden maskeler ve kostümler kullanılır. Töreni tamamlayan erkekler, topluluğa geri döner ve yetişkin olarak kabul edilir.

Sembolik Önemi:

Maskeler, ataların ruhlarını temsil ederek erkeklere rehberlik ve koruma sağlar. Özel şarkılar, danslar ve ritüeller, topluluğun birliğini ve güçlülüğünü vurgular. Zorlu görevler, erkeklere karşılaşılabilecek zorluklar için hazırlar. Töreni tamamlayan erkekler, topluluğun önemli bir parçası haline gelir.

Maske kullanımı: Maskeyi takan kişi, zina veya toplumda yasadışı kabul edilen diğer eylemlerin koruyucusu, yargıcı ve düzenleyicisi rolünü oynar (Inés, 2022, Para.1). Bu maskeler, sadece sanatsal değeri değil, aynı zamanda dini ve sosyal öneme de sahiptir. Geleneksel bilgi ve becerilerin nesilden nesile aktarılmasına yardımcı olurlar. Topluluğun tarihini ve kültürünü korurlar.

Şekil 7. Isabela de Aranzadi, Ekvator Ginesi Etnik Gruplarının Müzik Aletleri, Apenda, 2009, s.96.

Erişim Tarihi: 31/03/2023.

2.11.3. Bissio Halkı

Bissio etnik grubuna, Bisi de denir. Ekvator Ginesi: Kamerun, Gabon ve Kongo ülkelerinden göç eden birçok kabileye sahiptir. Kabileler, güçlü bir şef tarafından yönetilir (Abaga, 2022, Para.1). Bantu kültürel etkisi alanına çok geç yerleşmiş olan Sudan kökenlidirler. Sudanlı Bantu olarak da bilinirler. 1830 yılından bu yana, Bissiolar birkaç defa istila yaşarlar. Ayrıca farklı yerlerde farklı savaş mücadelesi içine girerler. Yapılan birçok savaştan sonra kabilelerini barışa ulaştırırlar. Kısa bir süre sonra, 1839 ile 1843 yılları arasında, Fang ileri muhafız savaşçıları Komba, Benga kabilesinin Ndowe şefi ile çatışmalar yaşanır (Abaga, 2022, Para.1). Bölgeleri işgal edilmesi nedeniyle Fanglara karşı çatışmalar başlatılır. Çatışmalar, 20. yüzyıla kadar uzun bir süre devam eder. Bissio halkı, Ekvator Ginesi'nde yaşayan bir Bantu halkıdır. Ülkenin nüfusunun yaklaşık %10'unu oluştururlar. Bissio halkı, Bioko adasının yerli halkıdır. Adaya yaklaşık 1000 yıl önce Afrika'nın kıtasından göç etmişlerdir. Bissio halkı, güçlü bir kültüre sahiptir (Abaga, 2022, Para.1) Gelenek ve göreneklerine büyük önem verirler. Ayrıca, geleneksel müzik ve danslarıyla da tanınırlar. Bu danslar ve müzikler, genellikle dini törenler ve sosyal etkinliklerde yapılır. Bissio halkı, geleneksel olarak balıkçılık, avcılık ve tarımla uğraşırlar.

Bissio halkı, ataerkil bir toplumdur. Ailenin reisi babadır. Kadınlar, genellikle tarım ve ev işlerinden sorumludur (Abaga, 2022, Para.1). Erkekler ise ticaretle uğraşırlar. Bissio halkı, Ekvator Ginesi'nin önemli bir parçasıdır. Bissio halkı, kendi dilleri olan Bubi dilini konuşurlar. Bissio halkının ritüel maskeleri yoktur.

2.11.4. Fang Halkı

2.11.4.1. Fang Halkının Geniş Kitlelere Ulaşması ve Onları Ayrıcalıklı Kılan Sanatsal Faktörleri

Ekvator Ginesi neredeyse Fang kabilesinden oluşur. Bununla birlikte Ekvator Ginesi'nin en yaygın ve zengin kültür mirası da elbette Fang kabilesidir. Fang kabilesi, Ekvator Ginesi'nde yaygın olsa da komşu diğer Afrika ülkelerinde de varlığını sürdürürler. Ekvator Ginesi'nin en önemli etnik grubudur. Fanglar Pahouin¹⁸ olarak da bilinirler. Ekvator Ginesi, Gabon'un kuzeyinde Kamerun'un da güneyinde yaşayan bantu etnik grupturlar (Kung, 2023, Para.2). Ekvator Ginesinde Rio Muni beldesinde çoğunluğun yer aldığı en geniş etnik gruba sahiptirler. Yanısıra Gabon'un büyük bir çoğunluğu da ortalama nüfusun dörtte biri fanglardan oluşmaktadır. Kamerun da ise en başlıca ve önde gelen etnik gruptur. Öyle ki Kamerunlu fang kabilesinden olan Başkan Paul Biya Kamerun'un siyasetinde önemli bir gelişme sağlamış Ekang¹⁹'ın önemli ismidir. Fanglar, beyazların eve gelişini işaret eder. Daha önce ölümlerin ruhları olarak görülen bu adamlar, yaşayanları ziyarete gelirler. Bu inanç özellikle Ekvator bölgesinin Fang popülasyonları arasında görülür. Bu beyaz adamlar, ölümler diyarının akrabaları olarak yani ataların reenkarnasyonunu sembolize eder. Fang, tarımdan çok savaşçı bir mesleğe sahip bir soy toplumdur. Aynı zamanda kültürel özellikler gösterir ki ünlü kutsal emanet statüsü (byéri) mvvet destansı hikayelerden oluşan danslar, ataların geleneksel ibadetlerini, gelenek ve göreneklerini konu alır (Kung, 2023, Para.2). Afrika'nın Ekvator bölgesinde ve diğer komşu ülkelerinde Fang sanatının büyüleyici olması, hemen hemen her koleksiyonerlerin dikkatini çeker.

¹⁸ Pahouin terimi, tarihsel olarak Fang halkına atıfta kullanılan bir terimdir. Ancak, bu terim Fang halkı tarafından aşağılayıcı ve yanlış bir adlandırma olarak kabul edildiğinden günümüzde kullanılması tavsiye edilmez(Cambridge.org).

¹⁹ Ekang halkı, Ekvator Ginesi ve Gabon'un güneybatısında yaşayan Bantu etnik grubudur(Cambridge.org).

Aslında bu durum estetik algısı ve sanat zevkiyle de bağdaştırılabilir. Hatta sanatsal zevkleri maske sanatının da gelişimine katkı sağlar. Geri getirilen "Pahouin" nesnelerinin ve maskelerinin çoğu, temiz yüzeylerle yapılı çok ince işçiliğe sahiptir. Yapıtlar iyi cilalanmış, genellikle uyum ve denge içindedir. "Etnografik" görünüme sahip "fetişler"²⁰, bıçaklar, başlıklar, tüyler veya diğer büyümlü süslemelerle dolu yapıtlar bulunur. Bu yapıtlar; kurbanların kanıyla ve adaklardan gelen yiyecek izleriyle kaplıdır (Kung, 2023, Para.2). O zamanlar ilgili yapıtlar o kadar da çok değerli değildir ve dikkate alınmazlar. Ne zanaata ne de sanata ait nesneler gibidir. Kolonize edilmiş bölgelerde ilgili yapıtlar, sıradan değersiz bir parça olarak görülür. Hangi etnik gruba ait olduğu önemsenmez, adeta yapıtlar sıradan görülür.

Şekil 8. Tocado Fang MNA gömülü sanat eseri olan Fang halkının baş örtüsü.

Erişim Tarihi: 2/04/2023.

Bununla birlikte nesnelerin hepsi özel alanlarda saklanır ve kutsal değerlere sahip eşsiz parçalar olarak gün yüzüne çıkartılır. Bu anlamda onları keşfetmemek neredeyse imkansızdır. Beyazlar bu esrarengiz birbirinden farklı yapıtları almak için adeta yarışır (Kung, 2023, Para.2). Üstelik paha biçilemez bu çalışmalar oldukça ucuza mal edilip Afrikalılarından elde edilir.

²⁰ Afrika fetişleri: Afrika fetişleri, genellikle Afrika'nın yerli halklarının dinleri ve kültürlerinden esinlenir. Bu fetişler, genellikle tahta, metal veya deriden yapılmış maskeler, heykeller veya diğer nesnelerden oluşur(Cambridge.org).

Özellikle plastik üretiminin yüksek olduğu yerlerde sömürge koleksiyonu adı altında beyazların rağbet etmesiyle üretim, zirve yapar. Pahouin sanatı söz konusu olduğu için Portekiz, İngiltere, Almanya, İspanya ve Fransız sömürge güçleri sürekli ilgi göstererek Ekvator bölgelere kapsamlı ziyaretler gerçekleştirirler. Ziyaret esnasında sömürgeciler köyde yer alan sembolik unsurlara dikkat kesilir (Kung, 2023, Para.2). Almanlar, Fransızlar ve İspanyollar mücadeleci yapılarıyla köylerin dini misyonerlerini, idari yapısını yakından izler ve koordine etmeye başlarlar. Amaç; köylerin geleneksel yapısına, yaşamına etki etmek, sembolik yapıtları, geleneksel güçleri yakından keşfetmek ve kontrol altında tutmak. Toplanan etnografik malzemeler, farklı soy ailelerinin kalıntıları ve maskeleri olduğu bilinir. Birçoğu örnek olması açısından ve ilkel inançlara tanıklık etmesi bakımından Avrupa'ya geri getirilir. Çok sonraları bu nesneler, heykeller, maskeler, tatar yayları, bastonlar ve koltuklar hem kültürel nesne hem de sanat eseri olarak kabul edilir. Fanglar'ın sanatları, kültürel kimliğin bir dışavurumudur. İlgili sanatlar bugün güzel sanatlarda görsel sanatlar olarak bilinir (Kung, 2023, Para.2). Sözlü edebiyat, dans, müzik içerisinde yer alan elementlerdir. Fanglar'ın üretmiş olduğu birçok sanat eseri çağdaş sanata da rol model olarak ışık tutar.

2.11.4.2. Fangların Dili ve Tarihi

Fang medeniyetinin çok eskiye dayanan köklü bir yapıya sahip olduğu söylenir. Bu medeniyetin farklı coğrafyalara yayılması sonucu sömürülen ülkenin diline göre farklı dillere ve kültüre sahip olur.

Fangların konuştukları birkaç farklı dilleri vardır. Bunlar; Pahouin, Pamue, Pangwe'dir. Dillerin çıkış noktası Nijer, Kongo dil ailesinden olup, güney bantu dil özelliği taşımasıdır (Kung, 2023, Para.2). Fang dili aynı zamanda Beti-Pahuin halklarının konuştuğu dillere benzer özellik gösterir. Tarih boyunca Fang kabilesi iletişim yöntemini sözlü gelenek yoluyla kurmuştur. Ancak ülkeler farklı ülkelerin sömürgesine uğradıkları için strateji geliştirilerek ikinci dilleri de sömürge yöntemine bağlı ortaya çıkmıştır (Kung, 2023, Para.2). Bu bakımdan Ekvator Ginesi'nde İspanyolca, Gabon'da Fransızca, Kamuran'da Almanca, Fransızca ve İngilizce hakim olmuştur. Söz konusu kabileler ikinci dil olarak belirtilen dilleri akıcı bir şekilde konuşurlar. Fanglar; İspanyol, Fransız ve Alman sömürgeciler ülkelerine geldiklerinde oraları terk ederler. 19.yy. da Kamerun'un merkezinden Ekvator Gine'sine ve Gabon'a göçerler. İlk etnologlar onların yukarı Nil bölgesinden geldiğini, Nilotik ²¹halk olduğu hatta eski Mısırlılar olduğunu iddia etseler de bu daha sonraları çürütülür (Kung, 2023, Para.2). Kanıtlara göre, sahra altı Afrika savaşları, kuzeyden gelen istilalar nedeniyle yedinci ve sekizinci yüzyılda Afrika'ya geri dönmeye başlayan Bantu kökenli kabile olduklarını doğruluyor. Göçlerinin diğer bir nedeni de Hausa halkı tarafından yapılan köle baskınlarının şiddetinden kaçma girişimiyle ilişkilendirilir (Kung, 2023, Para.2). Ancak ortaya atılan bu teoriye da itiraz edilir. Tarihçiler Glottokronolojiyi²² kullanarak Proto-Fang ²³konusanlarını 4.000 yıldan daha uzun bir süre önce Güney Kamerun yağmur ormanlarına yerleştirirler. Fang halkı on altıncı ve on yedinci yüzyıllar arasında transatlantik ve trans sahra köle ticaretinin kurbanları olduğu söylenir.

²¹ Nilotik halkları, Afrika kıtasının doğu ve orta kesimlerinde yaşayan ve Nilotik dillerini konuşan halklardır. Bu halkların büyük çoğunluğu göçebe ya da yarı göçebe bir yaşam tarzına sahiptir ve sığır yetiştiriciliğiyle uğraşmaktadır(Cambridge.org).

²² Glottokronoloji, dillerin kelime dağarcıklarının değişme hızını inceleyerek birbirlerinden ne kadar zaman önce ayrıldıklarını tahmin etmeye çalışan bir yöntemdir(Cambridge.org).

²³ Proto-Fang, güney Kamerun, Ekvator Ginesi, Gabon ve Kongo Cumhuriyeti'ndeki Bantu halkları tarafından konuşulan Bulu-Beti, Fang ve Yemba dillerinin yeniden yapılandırılmış ortak atasını ifade eder. Dilbilimciler, Proto-Fang dilini konuşanların yaklaşık 4.000 yıl önce Güney Kamerun'un yağmur ormanlarında yaşadığını tahmin ediyor(Cambridge.org).

Yağmalama esnasında binlerce tahta put ve köy beldesi köle yağmacıları tarafından darmadağın edilip yıkılır.Yaşadıkları köylerde kafatasları, kemikler açık alanda ve tahta kutuların içerisinde bulunur (Kung, 2023, Para.2). Bu bakımdan da köle tüccarları ve misyonerler tarafından yamyam yaftası kendilerine yapıştırılır ve klişeleştirilir. Nedenleri ise fang halkına yapılan şiddeti ve köleleştirmeyi haklı çıkarmaktır (Kung, 2023, Para.2). Ancak yapılan araştırmalar sonucu ve etnologların fang halkıyla geniş zaman geçirmesi sonucu fangların yamyam olmadıklarını keşfettikleri insan kemiklerinin atalarına ait kalıntılar olduğu anlaşılır. Etnologlar fang kültüründe rutin anma törenlerinde ölülerine yani kalıntılara dini saygı duyma yöntemi olduğunu keşfederler.

Şekil 10. 19. yüzyılın Genç Fang Savaşçısı Laburthe Tolra.

Erişim Tarihi: 11/04/2023.

2.11.4.3. Toplum ve Kültür Yapısı

2.11.4.3.1. Fang Toplumunda Kültür ve Sanat

Sosyal yapı olarak baba soylu akrabalık ilişkisi hakimdir. Baba egzogami²⁴ evlilik kurar yani eşini kendi kabile ve soyundan değil, dışarıdan seçerek evlenir. Fang halkında çok eşlilik (poligami) yaygındır. Sosyal düzenleri ise klanlara dayanır. Köyler de soy yolu ile birbirine bağlanmıştır. Zira aynı cetten gelen toplum atalarının kültür mirasına sahip çıkar ve birlikte yaşar. Ancak köyler birbirinden bağımsız ve dikkate değerdir (Kung, 2023, Para.2). Yaşadıkları Ekvator ormanlarındaki hayvanlar, bitkiler hakkında her şeyi iyi bilirler ve bu konuda da oldukça ünlüdürler. Kung'a göre, Fang halkı geleneksel olarak çiftçi ve avcılardır. Bununla birlikte sömürge dönemi sonrasında önemli kakao, manyok ve ignam üreticileri olarak önemli hale gelirler. Fransız sömürge yönetimi altında Hristiyanlığa geçerler. Bağımsızlıklarından sonra, bir dizi senkretik fikir ve ayinleri içinde barındıran ve uygulayan kendi geleneksel Biere adlı dinlerine geri dönerler. Fang halkı arasında geleneklerden birine Bwiti denir. Hristiyan paskalyasını şarkı söyleyerek ve dans ederek dört gün boyunca kutlayan tek tanrılı bir dindir. Fang sanatı ile ilgili analizler ve yöntemlerin sonuçları ile ilgili bulgular doğrudan nesnenin doğasından esinlenir. Zira Byeri üzerinden yapılan analizler de Byeri'nin sahip olduğu nitelik ve özelliklerden yola çıkılarak yapılır (Kung, 2023, Para.2). Byeri yontulmuş bir maskeli heykel, bir sanat nesnesi, bir ata temsili ve bir inançtır. Bu tür maskeler inanışlara göre, yaşayanlar ve ölümler arasındaki gerekli dolayımın görselleştirilmiş ifadesi olarak görülür. "Etnomorfolojik"²⁵ yöntemin amacı, Fang'ın estetik-dini sistemini, bir yandan biçimlerin ve plastik sanat ve ritimlerin ayrıntılı, bağlantılı çalışmasıyla, diğer yandan da tarihsel yaklaşımın incelenmesiyle tanımlamaktır.

²⁴ Egzogami, bir kişinin kendi sosyal grubunun dışından bir kişiyle evlenme zorunluluğunu veya geleneğini ifade eder. Yani, kişiler kendi kabileleri, klanları, aşiretleri veya yakın akrabaları arasında değil, dışarıdan biriyle evlenirler(Cambridge.org).

²⁵ Etnomorfoloji, etnoloji ve dilbilimi birleştiren disiplinler arası bir araştırma alanıdır. Etnografilerin etnik grupların dil yapılarını, bu yapıların toplumsal yaşamla olan ilişkilerini incelemesidir(Cambridge.org).

Etnografik bağlamlar, son olarak Fang sanatının antropolojisine götüren iki veri kümesinin semiyolojik²⁶ sentezi özelliği taşımasından geçer (Kung, 2023, Para.2). Fang sanatı esasen tapınmanın maske ve diğer nesneler üzerinden anlatılmasıdır. Bu maskeler aynı zamanda maneviyat toplumların bir parçasıdır. Süsleme sanatı olarak da bilinen fang sanatı bir tema üzerinde bütünleşir ve yoğunlaşır. Fangların ritüel teması tüm kabileleri bir arada tutan meditasyon şeklinde olan maskeli heykeldir. Adına da “meditasyondaki ata” denir (Gonzelo, 2023, Para.2). İlgili figür aynı zamanda etkileyici hiyerarşizm ile donmuş, dalgın ve çıplak olarak temsil edilen erkek ve kadın figürlerini temsil eder.

²⁶ Semiyoloji, göstergelerin yorumlanması, üretilmesi veya işaretleri anlama süreçlerini içeren bütün faktörlerin sistematik bir şekilde incelenmesine dayanan bir bilim dalıdır. veya tam olarak bilinen bir yüzü yoktur. Sadece belirtilen sembol anlamı ile bilinir(Cambridge.org).

Şekil 11. BYERİ FANG (2.692 × 5.120 piksel, dosya boyutu: 759 KB, MIMETipi: image/jpeg

Erişim Tarihi:18/04/2023.

Fang halkı ahşap, demir ve sabun taşından yaptığı sanat eserleri ile bölgesel bir üne sahiptir. Ahşap maskeleri ve idol oymaları dünyanın birçok müzesinde sergilenir. Fang sanatının keşfi 20.yy. da keşfedilir. Özellikle Avrupa öncü sanat eserlerine ilham kaynağı olur. Sanatın çoğu ya maskeli balolar için kullanılır ya da kutsal emanetler ve kuklalar olarak işlev görür (Gonzelo, 2023, Para.2). İlgili emanetler köyün erkleri tarafından yapılır ve taşınabilir formatta üretilir. Böylece herhangi bir cenaze ya da törende portatif olarak kullanılırlar. Gozelo'ya göre, taşınabilir olmasının diğer bir sebebi de fanglar göç ettiğinde onları kolayca yanlarında götürmek istemeleridir. Bu yüzden tapınma ve ibadet biçimleri de seyyardır. Göç ettikleri yerlere atalarının ibadet ettikleri eşyalarıyla birlikte giderler.

2.11.4.4. Byeri: Fanglar Arasında Atalara Tapınma

2.11.4.4.1. Fang Toplumunda Byeri ve Maske Arasındaki İlişki

Fang halkları, Byeri yapmalarında kanıtladıkları gibi, atalarıyla güçlü bağlarını sürdürdüler. Fang göçmen bir kabile olduğundan, bazı bilginler byeri'nin atalara tapınmak için bir tür seyyar sunak olarak yaratıldığını, böylece ölen kişinin geride kalmadığını düşünürler (Gonzelo, 2023, Para.2). Bu byeri hem erkek hem de dişi formlarda yaygın bir şekilde bulunur. Çeşitli Fang alt grupları ve gelenekleri vardır. Esasen, bir Byeri iki bölümden oluşur. Ölülerinin kalıntılarını ve diğer değerli eşyaları içeren bir sandık ve bu sandığın üzerinde oturan ve kutsal emanetlerin koruyucusu olarak hizmet eden heykeldir (Gonzelo, 2023, Para.2). Bu figür maske ortaya çıkmadan önce tercih edilen ibadet şeklidir. Daha sonraları ilgili obje maske ve diğer ibadet biçimlerinin ve nesnelerin ortaya çıkmasını sağlar. Byeri'nin serveti, doğurganlığı, avlanma ve hasat sonuçlarını kontrol ettiği söylenir. Bu nedenle, diğer önemli olayların yanı sıra av gezileri, savaşlar ve evlilikler önce Byeri'ye danışılır. Aile içinde, baba byeri'nin bekçisi vardır ve ataları onurlandıran ayinleri yapmaktan sorumlu olan da odur. Bu tür ritüeller fang kabilesinden şu isim şöyle anlatır: aile reisi byeri'sini çağırmak istediğinde, bir tavuğu, ördeği ya da oğlağı kurban eder ya da av sırasında öldürülmüş bir hayvanın arka bacağına sunar. kanını kafatasına akıtır (Gonzelo, 2023, Para.2). Et, bir kadın tarafından yapraklarda pişirilir. Ardından byeri'de manyok çubukları, muz püresi ve su ile kurban edilmeye götürülür. Ertesi gece Byeri, inisiyelerden birine bir rüya aracılığıyla, kurban edilmesinin yolunu açıklar.

Bunun gibi örnekler, Fang'ın Byeri'lerine gösterdiği özeni ve saygıyı gösterir. Bu hassasiyet fanların ürettikleri maskelerde de görülür. (Gonzelo, 2023, Para.2). Tıpkı byeri gibi toplumda farklı görevler verilirken maskelerin de benzer ritüelleri söz konusudur. Daha geniş toplumsal bağlamda, genç erkeklerin aile soylarını bilmeleri gerektiğinden, Byeri Ngil(Adalet Maskesi) kabul töreninde de kullanılır. Genç bir erkek çocuk ergin olmadan önce, “Alan” olarak bilinen halüsinojenik ²⁷bir bitkiyi yutmak ve atalarının kafatasları ve kalıntılarının yanında bir gece geçirmesi gerekir (Gonzelo, 2023, Para.2). Bu deneyim, ölen atalarla iletişim kurmasını ve bilgeliği kazanmasını sağlar.

²⁷ Halüsinojenler, gerçekte var olmayan şeyleri görme, duyma, hissetme veya tatma gibi halüsinasyonlara neden olan ilaçlardır. Halüsinojenler, ruhsal deneyimler, yaratıcı düşünce ve yeni bakış açıları için de kullanılabilir(Cambridge.org).

Bu anlamda Byeri, yaşayanlar ve ölümler arasında bir bağlantı görevi görür. Bu özellik daha sonra maske takanlarda benzer etkilerin görüldüğünü belirtmek gerekir. Zira atalarından gelen alışagelmış ibadet ve ritüeller daha sonra maskelere de addedilir. (Kung, 2023, Para.2). Byeri heykelcikleri emanet sandıklarından ayrılabilir ve bu figürler Melan ²⁸ maneviyat töreni sırasında kukla gösterilerinde de kullanılır. Topluluk içindeki Byeri'nin bir başka koruyucusu, Fang'ın ata olarak gördüğü bir “*esa*”²⁹ veya yaşlı adamdır. Bu adetler dikkate alındığında byeri, köylerde hem ailevi hem de toplumsal düzeyde işlev görmüş ve sosyo-dinsel öğeler olarak anılabilir.

Byeri'nin fiziksel bileşenleri arasında Nsekh Byeri ³⁰adı verilen kutsal emanet kabı ve ayrılabilir oymalı figür bulunur. Fiziksel kalıntı kapları çoğunlukla Olax Viridis Oliver olarak bilinen belirli bir palmye ağacı türünden yapılır. Zira ahşabı sert ve güçlü bir kaliteye sahiptir. Kafatasları, bireyin yaşamsal gücünü barındırdığı için en önemli kalıntı olarak görülür (Gonzelo, 2023, Para.2). Diğer öne çıkan kalıntılar, femur ve omur gibi vücudun diğer büyük kemikleridir. Bu kalıntıların yanı sıra kutsal emanet paketleri, belirli büyümlü özelliklere sahip olması amaçlanan diğer fiziksel nesneleri de içerir. Bu nesnelerle de tıpkı maskenin kişide oluşturduğu dünyevi ve ahiret ilişkisini ve temsili gücünü Byeri'nin kutsal emanetlerinde de görülür (Kung, 2023, Para.2). Bu tür öğeler arasında mücevherler, tılsımlar, deniz kabukları, tohumlar ve hayvan kalıntıları vardır. Üstü örtülen figürler, her zaman olmasa da çoğunlukla tahtadan oyulur. Bu figürler genellikle, ahşabın yüzeyi işlenerek ve belirli yağlar ve içkiler uygulanarak oluşturulur. Kaplaması kahverengi veya siyah bir patine ile kaplanır.

Kullanılan malzemelerin çoğu çevredeki yağmur ormanlarından gelir. Bu nedenle, bakır veya pirinç gibi metallerin çok az kullanımı vardır. Diğer bir önemli kıstasta şudur; figürlerin koruyucu güçlerini muhafaza edebilmesi için ziyaretçiler tarafından figürler hurma yağı ile iyice ovulur ve bu ritüel tekrarlanmak durumundadır (Kung, 2023, Para.2). Aksi halde Kung'a göre, yeterince hurma yağı ile ovulmamış figür gücünü ve ışığını kaybeder. Aynı zamanda tılsımını da yitirmiş olur.

²⁸ Melan töreni, Fang kabilesinde genç erkeklerin yetişkinliğe geçişini kutlayan bir törendir. Bu tören, genellikle ergenlik döneminin sonunda, erkeklerin 15-18 yaşları arasında yapılır(Cambridge.org).

²⁹ Fang kabilesinde esa, kabilenin büyücüsü veya ruhani lideridir(Cambridge.org).

³⁰ Nsekh Byeri, Ekvator Gine'sinin Fang halkının geleneksel dininde ve kültüründe önemli bir rol oynayan bir ruh veya tanrıdır. İsmi, "toprağın efendisi" veya "yerin sahibi" anlamına gelir(Cambridge.org).

Misyonerlik ve hükümet baskısı nedeniyle bu kutsal emanetlerin birçoğunun kolonizasyon sırasında yok edildiği söylenir. Fang'ın Byeri figürlerinin, Avrupalı kaşifler tarafından elde edilen kapsamlı koleksiyonculuk ve bu figürlerin Fang kültürü içindeki önemi nedeniyle Afrika sanatının en üretken ve en çok tanınan eserlerinden biri olduğu kanıtlanır. Ataların emanetlerinin ve ruhlarının bu koruyucuları, çeşitli Fang alt gruplarda üretilir. Amacı; rehberlik sağlamak, korumak, kutsamak ve ataları onurlandırmaktır. Gonzelo'nun açıklamasına göre, "bir byeri yaratmak, bir mabed yaratmaktır, gelecek nesiller tarafından unutulmamak için kişinin soyunu oluşturmaktır". "Şu anki maskeler ve birçok nesneler de bir nevi varlığını fang byerilerine borçludurlar". Zira bu kutsal emanet eserler ile maskeler manalarını ve kutsallığını fangların ilk kullandıkları, ibadet ettikleri Byeri ve benzeri nesnelerden alırlar.

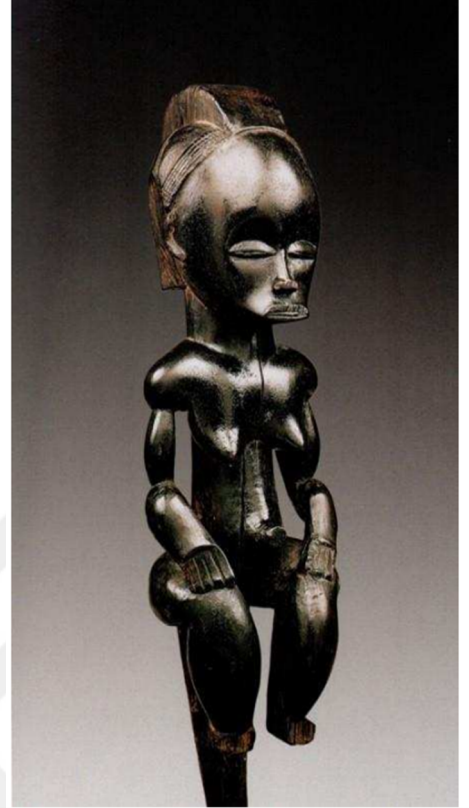
2.11.4.5. Maskenin Kutsal Emanet Figürleri ve Ahşap kafalar ile Bağı

Byeri, farklı pozisyonlarda üretilir. Bazen bir sandalyede oturmuş, bazen ise ayakta duran biri şeklinde yapılır. Bacakları kısa kolları ise göbeğinin üstüne gelecek şekilde konur (Gonzelo, 2023, Para.2). Byeri'nin gövdesine göre kafası, oldukça büyük tasarlanır. Göz çukurlarına bazen metal parçalar eklenir. Benzer şekilde aynı motifler ve şekiller maskelere de eklenir. Sebebi de üretilen her maskenin gücünü ve ruhunu byeri den aldığı, onu temsil ettiği kanısını taşımasıdır (Gonzelo, 2023, Para.2). Bazı figürlere ise karın boşluğu bırakılır. Amaç ataların kemiklerini ilgili karın boşluklarında depolamaktır. Figürler halkın arasına tören ile çıkar ve törende figürler kamuoyuna sunulur. İlgili ritüel maskeyi takan kişide de zuhur eder. Maske ve kostüm ile bir nevi byeri gibi tanrı kutsiyetini sembolize eder (Kung, 2023, Para.2). Kimi Byeriler bir bebeğe benzer. Bunu benzetmelerindeki amaç ölenin ruhu yeniden dünyaya geleceğine inandıkları için bebek Byeri'lere yerleşmesini arzu ederler. Byeriler avcılık ve balıkçılıkta halkı koruduklarına inanılır (Kung, 2023, Para.2). Maskelerin ortaya çıkma amaçlarından ve rollerinden birisi de avcılık olduğu gibi halkı da kötülüklerden ve kötü kişilerden muhafaza etmesidir. Fanglarda maskeler gün güzüne çıkmadan önce Byeri kültüründe maskenin öncesinde üretilen ahşap kafalar bulunur. Bu ahşap kafalar da gerek yüz ölçüsüyle gerek yüzünde bulunan sembollerle tıpkı maskede yer alan ve farklı manalar taşıyan Fang maskelerine benzer.

Byeri Figürü

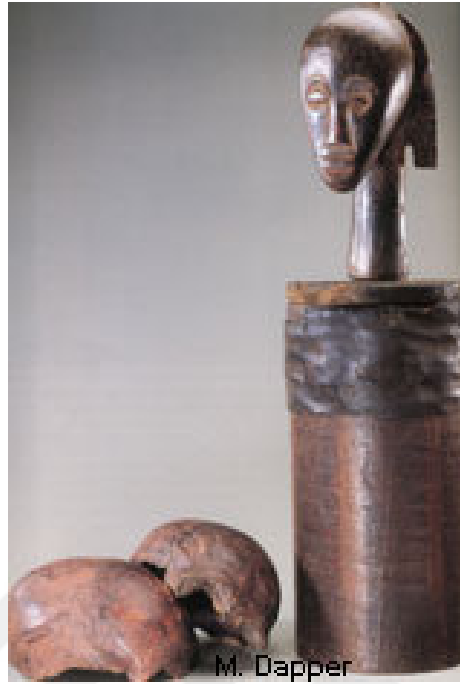
M. Quai Branly

Şekil 12. Fig.1 Quai Branly Müzesi, Eski. Paul Guillaume Koleksiyonu.

Erişim Tarihi:22/04/2023.

Kutsal Biyeri Lahiti (Sandığı)

Şekil 13. Ratton-Archives Dapper Museum Koleksiyonları © Gérald Berjonneau.

https://detoursdesmondes.typepad.com/dtours_des_mondes/2007/10/byeri.html

Şekil 14. Erkek Byeri Heykelciği, Fang-Betsi, Gabon, 1927 Öncesi, Koyu Kahverengi Patinalı Ahşap (Cenevre, Musée d'ethnographie, env. 15232)

Erişim Tarihi : 22/04/2023.

Fang kültürüne atfedilen en popüler sanat biçimlerinden biri, çoğu ataların kafatasını veya kemiklerini içeren ahşap kutsal emanet başlarıdır (Gonzelo, 2023, Para.2). Tahtadan yapılan bu yapıtlar tıpkı insan gibi özel bir isim taşır. Ancak bu isimlerden çok az olanı bilinir. Klan³¹ ve soyun devamı olarak süreklilik gösterir. Zira bir nevi soyun ilerlediği ve geliştiğini sembolize eder (Kung, 2023, Para.2). Ahşap kafalar ahşaptan elde edilir. Bu kafalar bir insan yüzüne ve kafasından esinlenerek üretilir. Yüzdeki tüm detaylar ahşap kafaya nakşedilir. İlk maske özelliği de taşıyan ahşap kafa, maskenin üretiminden önce varlığını gösterir. Maske yapımı ve üretilmesi de tıpkı Byeri gibi ahşap kafadan da büyük referanslar alınarak üretilir. Karakteristik kalp şeklinde, içbükey bir yüz ve geniş soğan biçiminde bir alın vardır. Başlar çok soyuttur ve geometrik forma odaklanır. Siyah bir patina³² ile kaplıdır. Bazı figürler hurma yağı ve diğer tohum yağlarının karışımından yapılır. Üzerinde reçine çizgileri yer alır ve bu çizgiler figürün yüzünde ağıyormuş gibi görüntü uyandırır. Baş figürler refah, sosyal güç ve fikirler açısından zengin görülür (Gonzelo, 2023, Para.2). Başlar ahşap kutsal emanet kutusuna ya da fiçıya koyulur. Kung'a göre, nedeni cahillerin kadınların gözlerinden saklanır ve sakınılır. Bu ölen liderlerin kemikleri ve kafatasları, ahşap oyma figürlerle süslenmiş silindirik kutularda saklanması son derece mühim görülür.

³¹ Fang klanları, patrilinealdır, yani soy babadan geçer. Klanlar, genellikle aynı soydan gelen ve aynı toprakları paylaşan ailelerden oluşur. Klanlar, kendi liderleri ve gelenekleri olan özerk topluluklar olarak işlev görür(Cambridge.org).

³² Siyah patina, ahşaba antika veya eskitilmiş bir görünüm kazandırmak için kullanılan bir tekniktir. Bu teknik, ahşabın yüzeyinde siyah bir film oluşturarak çalışır. Bu film, ahşabın doğal rengini ve desenini gizler ve ona daha koyu ve daha mat bir görünüm verir(Cambridge.org).

Şekil 15. Rölyef Koruyucu Başı, Fang Halkları, 19. yüzyılın Sonları - 20. yüzyılın Başları Ahşap, Metal, Yağ Patina

Erişim Tarihi: 26/04/2023.

Tanım: Fang Byeri kültü, bir ailenin atalarını onurlandırmak ve onlardan yardım istemek için vardır. Bu isimleri, eylemleri hatırlayarak ve fiziksel kalıntıları, ekli, oyulmuş bir ahşap kafa veya figür tarafından korunan bir ağaç kabuğu kutusunda tutarak yapılır. Bu kafa, bireysel bir portre değil, belirgin bir alın, açık acımasız bakışlar, küçük ağız ve eski tarz saç modeli veya peruk ile idealize edilmiş bir temsildir. Karakteristik parlaklık, ağaç yağıyla sık sık ovuşturulmasından kaynaklanır.

Fanglar, Ekvator Ginesi'nin oldukça eski ve köklü etnik gruplarından olduğu için Ekvator Ginesini ayakta tutan en önemli kabiledir. Ekvator Ginesi şu anki kültür zenginliğini bir nevi Fang etnik gruba borçludur. Fanglar eski köklü gelenek ve görenekleri ile geçmişten günümüze adeta kültür mirası denilecek eserler bırakırlar. En önemlisi de Byeri denilen ilk maskeli heykeli üretirler. Bu eserin bir tanrı gibi ilahi kudreti olduğuna inanılır ve ona adaklar sunulur. Sebebi ise ölmüş yakınlarının ruhları ile bağlantıya girebilen yegane yapıt Byeri olduğu bilinir. Emanet sandıkları, ahşap kafalar gibi nice güzide eserler maskeden önce üretilmiş eserlerdir. Bu bakımdan bu eserler maskenin de doğuşunu simgeler.

İlk eserlerden esinlenerek fanglar ve diğer etnik gruplar maskelerini üretirler. Tıpkı eski yapıtlar gibi maskelere de farklı manevi güç ve ruhani özellikler atfederler. Maskeler kabilelerin en önemli ve tılsımlı kurtarıcıları olur. Öyle ki günlük işlerden, ritüellere, danslı eğlenceden, koruyucu ilahi varlığa kadar hayatın her metre karesinde maskeler insanların atası olma lütfuna nail olur. Fangların en önemli ürettikleri ve atalarını temsil eden iki tane maskeleri bulunur. Bunlar, Ngontang ve Ngile'dir.

2.11.4.6. Ngontang Maskesi

2.11.4.6.1. Ngontang Maskesinin Fiziksel ve Simgesel Özellikleri

Yükseklik 27 cm, çap 23 cm. Yaklaşık 30 cm yüksekliğinde ve 20'den fazla genişliğinde olan bu maske siyah bir zemin üzerine oturtulmuş dört beyaz yüzden oluşur (Endema,2023,Para.2). Boyun kısmı yumuşak ahşaptan oyulmuştur. Boynunu rafya³³ lifleri çevreler. Başı ise hayvan derisi ve tüylerle kaplıdır. Merkeze yerleştirilmiş maske delinmiş delikli bir yüzeye sahiptir. Diğer üçünden de boyut olarak farklıdır ve daha büyüktür. Bu farklılık değişik anlamda manaları sembolize eder. Üç zevcesi olan bir erkeği ya da üstün aristokrat olan bir kadını temsil eder. Yahut yoldaşları ile bulunan bir kadının ruhunu temsil eder (Mha, 2022, para.2). Maske, vücudunu ve uzuvlarını gizleyen bir adam tarafından takılır. Dansçının vücudu giysilerle kaplıdır ve miğfere takılan liflerden bir yaka vardır. O da kişinin boynunu ve omzunu korur. Bel kısmında lifler ve hayvan derileri bulunur. Aynı şekilde kollardan ve pantolonlardan dökülen rafya lifleri de el ve ayakları gizler. İncelikle model olarak tasarlanmış yüzler kadınsı ve batılı gibidir, ağızlar küçük, ince dudaklara sahiptir. Burunlar da uzun ve incedir. Bu miğfer maskeleri, Haliç ve Orta Ogooué bölgelerinde 1920'lerden beri bilinir, ancak 1930'lardan itibaren geleneksel formlarından uzaklaşıp kaybolurlar (Endema, 2023, Para.2). Kötü büyücülerini tespit etmekten sorumludurlar.

Bununla birlikte, kutsallıktan arındırılmış varlıklarla iletişime geçmede önemli rol üstlenir. Yaşam döngüsünün her kademesinde bulunurlar ve mücadeleciler bir ruha sahiptirler (Mha, 2022, para.2). Bugün hala sevinç kutlamaları bağlamında kullanılır. Plastik sanat bakışı açısından, dört figür özerk olmasına rağmen birbirini tamamlar.

³³ Rafya, Afrika'da yüzyıllardır kullanılmaktadır. Geleneksel Afrika kültürlerinde, rafya, günlük yaşamda ve törenlerde önemli bir rol oynamaktadır(Cambridge.org).

Ngontang kask maskesinin birkaç çeşidi vardır. Janiform³⁴ veya üç, dört veya altı yüzlü de olabilirler. Yüzlerin çokluğu, temsil edilen ruhun duru görüntüsünü çağrıştırır.

NGONTANG MASKESİ

Şekil 16. 1984 yılında M. Duranceau tarafından Ekvator bölgeleri'nin merkezinde toplanmıştır. 64 Oyma ahşap, kaolin, paduk tozu, maymun derisi, rafya Yükseklik: 23 cm - Genişlik: 18 cm MNATG envanteri 8.

Erişim Tarihi: 28/04/2023.

Beyaza boyanmış “Ngontang” maskesi, ölümler dünyasından, denizin ötesinden, beyazların ülkesinden gelen ruhu temsil eder (Mha, 2022, para.2). İnanılışa göre, adı Ngon Tang, Fang dilinde “*Beyaz Kadın*” anlamına gelir. Yüzlerin çoğalması, temsil edilen ruhun durugörü³⁵hissine karşılık gelir. Maskenin ritüelinde şarkılar ve danslar ayrılmaz bir bütünlük oluşturur.

³⁴ Janiform kelimesi bir şeyin iki zıt ya da karşıt yönü olduğunu, aynı anda hem geriye hem de ileriye baktığını ifade eder(Cambridge.org).

³⁵ Durugörü, beş duyunun yardımı olmadan, canlı ve cansız nesnelerin ve olayların algılanmasına verilen addır(Cambridge.org).

Bu ifadelerin kaynaşması, maske takan kişiyi insanlıktan çıkarır bir ruhsal güce dönüştürür (Mha, 2022, para.2). "Ngontang " maskesini takan kişi, her düzenlenen ayinlerde köy meydanında dans eder. Bunu yapması çeşitli gereksinimlere bağlanır. Aile içi seremoni, doğum, yaş alma, matem in kaldırılması gibi kutlamalar yapılırsa ilgili ritüele müracaat edilir.

Dans sırasında maskeyi giyen kişi bir ruh tarafından ele geçirilir. Dansa tahta davullar, zar davullar, çingiraklar, çanlar ve duiker³⁶ veya bufalo boynuzundan yapılmış bir trompet eşlik eder. Ngontang dansı diğer Fang alt gruplarınıninkiyle yakından bağlantılı olan Fang mekè'nin alışılmış yaşamına baza alarak gençlerin erginleşmesi, atalara tapınma, cenaze ve yas törenleriyle bağlantılı birçok sayıda ritüelle ilişkilidir (Mha, 2022, para.2). Ngontang adlı maske karakterize edilen bir tür cenaze dansı ile de bilinir. Bu nedenle maske, geleneksel Ekvator Gine'sinin ve bölgelerindeki icra edilen sanatın da ayrılmaz bir parçasıdır. Sanat tüm biçimleriyle özellikle plastik sanat, halk için bir ifade aracı olarak görülür. Kültürel, sosyal, dini, politik ve ekonomik örgütlenmenin de işaretidir. Fang danslarına ksilofon kümesi³⁷ çalgısı ile eşlik edilir. Ngontang maskesiyle ilişkilendirilen dans, bir tür tapınma ritüeli olarak görülür (Mha, 2022, para.2). Mha'ya göre, kült topluma mal edilir ve iki nedenden dolayı temel olarak esas alınır. Birincisi, inancın ifadesi olarak sembolik bir çerçeve çizer. İkincisi ise, nesiller arası boyunca insanların tutkularını konu alır. Bu nedenle işlevi oldukça geniştir Ngontang maskesi ahirette karşılaşmayı sağlar. Dolayısıyla maske, ötelerle, ruhlarla, atalarla yapılmış bir sözleşme aracıdır ve onunla dans etmek, böyle bir karşılaşmanın koşullarını yerine getirmek anlamına gelir (Mha, 2022, para.2). Ayrıca bu maskenin etrafında dönen tüm semboller, şekiller, orantılar ve renkler kostüm ile bütünleşip her biri ayrı bir ahenk sağlar. Maske görünümü konsepte göre değişim gösterir. Maske dansçının yüzünde yer alan tahta bir maske görünümünden ibaret değildir.

³⁶ Duiker, Sahra Altı Afrikası'nda bulunan çeşitli küçük veya orta boy antilop türü için kullanılan genel bir isimdir(Cambridge.org).

³⁷Ksilofon kümeleri, çeşitli müzik türlerinde kullanılır. Orkestralarda, genellikle ritim, melodi ve armoni sağlamak için kullanılırlar(Cambridge.org).

Kostümde maskenin ayrılmaz bir parçasıdır (Endema,2023,Para.2). Zira giysinin neredeyse maskenin kendisi kadar ritüel değeri vardır. Maskenin ortaya çıktığı toplumdaki yerinin önemi kadar insani ve mitolojik tarihi de oldukça önemlidir. Bu anlamda maskenin morfolojisi, müzikal koreografisi, ritüeli ve sembolleri maskeye efsanevi değer taşır.

Şekil 17. Dört yüzlü Ngontang miğfer maskesi - Fang insanları, Gazbon - Orta Afrika Kraliyet Müzesi –
Erişim Tarihi 2/05/2023.

2.11.4.6.2. Ngontang Maskesinin Gizemli Ortaya Çıkışı ve Mamiwata ile Olan Cinsiyet Bağlantısı

Mha'ya göre, Fanglar arasında, her şeyin yaratıcısı olan Zame'nin büyükbabası Mebegue'dir. Mebere ilkel atadır. Mvet³⁸, siyahilerin, beyazların, cücelerin mevcut olduğu zame³⁹ mitolojik hikayelere dayanır (Mha, 2022, para.2). Bu anlamda çeşitli efsaneler Ngontang maskesinin şekillenmesinde önemli rol oynar. Laca'da bir balık tutma sırasında, kadınlar ağın içinde dokunmaya cesaret edemedikleri olağanüstü bir varlığa dikkat kesilirler. Bu bir mamiwata'dır (Mha, 2022, para.2). Mha'nın aktardığı rivayete göre, bazen dolunay gecelerinde, sudan duru güzellik gibi çıktığı görülür. Beyaz beden görünümlü hayalet bir kızdır. Korkuya kapılan kadınlar, orada avlanan erkeklere başvururlar. Bu gizemli şeyi yakalayıp köye götürmeyi başarırlar. Ancak kadın ve çocuklar onu keşfetmesini ve rahatsız etmesini istemezler. Bu görevi erkekler üstlenir ve deniz kızı Mamiwatayı ⁴⁰gizli tutarlar. Bu durum Ngontang maskesinin de gizemli doğuşuna zemin hazırlar (Mha, 2022, para.2). Zira Mamiwata Ngontang'ın ünlü dansını ilk kez yapan kadındır. Dans ritüelinin tüm incelikleri kadınlar tarafından keşfedilir.

Bu nedenle, ritüelin kendisi erkekler tarafından uygulanırken, kuruluş hikayesi dişil ilkeye ayrıcalık tanır. Ancak kadınların deniz kızı Mamiwatadan korktuklarından ve erkeklere havale etmelerinden dolayı deniz kızı kadınlardan saklanır. Çocuklar da ondan korkar ve uzak durur. Erkekler Mamiwatayı keşfeden kadınlara teşekkür etmek için Ntontang maskesini yaparlar (Mha, 2022, para.2). Ayrıca Maha şuna dikkat çeker: “Bu maskeyi tıpkı Mamiwataya benzetirler. Düz uzun hilal saç modeli, ince dudakları, beyaz yüz rengine sahip bir maske halini alır. Ntontang maskesine “*beyaz kız*” adı verilir. Bu, beyaz kadın figürü Mamiwata'nın varlığının sembolüdür. Fang lehçesinde “*Ayışığı*” anlamına da gelir. Mha'ya göre, Mamiwata memeli deniz ayısına benzediğini tasvir eder. Deniz ayısı avı tehlikeli bir egzersiz olarak görülür ve deniz ayısına yalnızca gece ay ışığında yaklaşılr.

³⁸ Pangwe dilinde "mvet" kelimesi bazen bir griot'u, yani gelenekleri, tarihi ve hikayeleri sözlü olarak aktaran bir halk anlatıcısını belirtmek için de kullanılır(Cambridge.org).

³⁹ Zame, Afrika mitolojisinde bir koruyucu ruhtur(Cambridge.org).

⁴⁰ Mamiwata, genellikle nehirlerde, göllerde ve bataklıklarda yaşayan bir deniz kızıdır. Güzelliğiyle erkekleri baştan çıkarır ve onları suda boğarak öldürür. Bazen, boğduğu erkeklerin ruhlarını kendine köle yapar(Cambridge.org).

Bu bakımdan Ngontang maskesini takan kişi de tıpkı Mamiwata'nın ay ışığında çıktığı gibi mehtaplı gecede takmayı önemser. 55 yaşındaki Mominur Melague Mha Vincent'in hikayesine göre, bir gün bir kadın ormanda tek başına kırsal alanda işlerini yaparken, susuzluğunu gidermek için mola vermeye karar verir. Kadın su içmek için köy meydanındaki çeşmeye yöneldiğinde, uzakta kayanın diğer tarafında bir adamın cansız bedenini görür. Yanına vardığında adam hafif ince zarif bir gönüme sahiptir. Kadın durumu garipselemekle beraber adamın beyaz renkli bir meleğe benzediğini söyler. Kadın bir anda hamle yapar ve tamamen hareketsiz olan bu canlıyı canlandırmaya çalışır. Ancak kendi çabalarının işe yaramadığını görünce erkeklerden yardım istemek için onu sürükleyerek köye getirir. Onu uyandırma ve canlandırmayı erkekler başarır (Mha, 2022, para.2). Buradaki efsaneye göre, kadın ormana girer ve ona maske verilir maskeyi de saklaması istenir. Ancak kadın ormanda ilerlerken maskesinin üzerine düşer. Maske çalılarının arasına düşer. Çok korktuğu için onu alamadan koşarak durumu anlatmak için köye kocasının yanına varır. Kocası ile çalılıkların arasında maskeyi ararlar ama bulamazlar. Kocası maske ile ilgili rüya görür. Rüyasında şöyle denir: "O, maske eşine verilmişti ancak maskeyle ilgili sırrı sana verdiği için hem de korktuğu için maske elinden alındı. Artık onu sana sunuyoruz "denir (Mha, 2022, para.2). Hem deniz kızı hem de bu hikayeden de anlaşılacağı gibi birinci Ngontang maskesi öncelikli olarak kadına sunulan bir armağandır.

Zira kadın hayatın ve her şeyin birincil kaynağı olarak görülür. Ancak kadın korkularına yenik düşer elindeki olanakları, altın tepsi ile sunulmuş değeri erkeklere verir ve erkeklere başvururlar. Erkek kadının gücünün ve becerisinin yetememesini fırsat bilerek gücünün avantajını kullanır. Bu da kadının ikinci plana itilmesine neden olur. Bu sebepten Ngontang hikayelerinin çoğu, erkeğin kadın üzerindeki üstünlüğüne öncelik verir. Bir nevi erkek egemenliği maske üzerinden kendini gösterir. Bu bakımdan Ngontang maskesi ile dansı yapan kadın değil, erkek olur. Bununla birlikte, beceri eksikliğini baza alan Ngontang hakkındaki mitler, temel bir kültürel sorunu, özellikle de kadın ve erkek arasındaki ilişkileri tanımlar. Kadın yaratır, keşfeder ve doğurur ancak erkek organize eder düşüncesi hakim olur.

Köydeki diğer bir efsaneye göre, bir gün bir adam, bebeğiyle birlikte karısına yardımcı olmak için köyün uzağındaki tarlaya eşlik eder. Kadın işini yaparken, kocası bebeğe bakar. Zaman nasıl geçtiğini anlamadan çalışmaya koyulurlar. Yemek için kadın yanında getirdiği sebzeleri yıkamak için nehre doğru yürümeye başlar. Tarlaya yakın olan nehirde en kenarda beyaz bir kadını yerde uzanmış halde bulur. Canlı ancak oldukça bitkin görünen kadının gözlerinden güçlü bir ısı yayılır. Kadın hipnoz olmaya ramak kala korkuyla ve var gücünle koşmaya başlar. Eşinin bir an önce yanına varmaya çalışan kadını ve bebeğini oracıkta öldürür. Ayrıca her şeye de el koyar (Nguimbu, 2023, Para.1). Nguimbu'ya göre, gözlerinden ısı yayan bu gizemli kadın Ngontang maskesinin ruhu olduğu düşünülür. O kadar çok güçlü olduğu iddia ediliyor ki karşısında hiçbir kuvvetin onunla baş edemeyeceği bir güce sahiptir. Ayrıca ortalığı kasıp kavuran rahatsız edici bir tavrı da olduğu iletilir (Nguimbu, 2023, Para.1). Burada da kadının bir an da korku, endişe ve öfkesine yenilip zarar gördüğü vurgulanır. Erkeğin ise Ngontang'ın gücünün farkına varıp kabul ve rıza göstermesi sonucu erkeklerin Ngontang maskesinde söz sahibi olmasının diğer bir göstergesidir.

Şekil 18. Köy halkından Mha Ngontang maskesi üzerine yaptığımız görüşme

Erişim Tarihi: 22.08.2022.

2.11.4.6.3 Ngontang Maskeli Kişi Ortaya ıkımadan önce Yapılan Hazırlıklar ve Maskeli Kişide Görülen Farklı Haller

Baş dansçının çıkışı, yasin geri çekilmesi sona ermesi anlamı taşır. Kutlamalarla pozitif anlamda ruhları çağırmaya ve onlara yaklaşmayı ifade eder. Bu durumda törenin gerçek başlangıcını da işaret etmiş olur (Nguimbu, 2023, Para.1). Sahaya girdikten sonra baş dansçı, sahneyi canlandırmak ve aynı zamanda çıkış için zemini hazırlamak amacıyla bazı koreografiler yapar. Bütün şarkılar ruhların daveti doğrultusunda ayarlanır. Bu esnada merhumun fotoğrafları törenin yapıldığı yerin ortasına konur ama her şeyden önce törenin yol gösterici ruhunu onurlandırır diğer bir yandan da öğrenciler mezar hazırlığı yapar (Nguimbu, 2023, Para.1). Nguimbu'ya göre, ölüye ait değerli eşyalar mezar başına bırakılır. Gösteri sırasında Ngontang maskesi içeride uzun bekler bu sırada tamtamlar ve yerel algılar yüksek seslerle gelişi için tezahürat yaparlar. Ona zel şarkılar söylenir. O sırada iki kişi de Ngontang maskeli kişiye asistanlık yapar. Kişi kostüm ve maskeli olduğu için yardımcıları ona sahneye kadar eşlik eder. Ngontang çıktığında tüm dikkatler ona çevrilir ve herkes onu selamlamaya başlar. Başındaki maske  kilo ağırlığındadır.

Diğer kostüm ve aksesuarlar ile birleştiğinde kişi taşımakta zorluk yaşar. Ngontang maskesini taşıyan kişi daha serbesttir ve performans sergilemesi diğerlerine göre daha azdır. Onun yerine ona asistanlık yapan dansçılar sahne alırlar. Ngontang'ın elinde bir asa vardır ve bu asa tek lider, otoriteyi sembolize eder. Ayrıca baş dansçı olduğunun da kanıtıdır. Her bir ruh farklı desen ve renklerle donatılmış süslü bir asaya sahiptir. Ngontang kendini ayrılmaya hazır hissettiğinde çıkış parolasını veren ruhtur. Bu ruh daha önce de bahsedildiği gibi kişinin artık zihnini yöneten konumdadır. Bu iki asistan aynı zamanda Ngontang maskesi taşıyan kişiye ruh aleminden bir nevi çıkarmak için de yanında bulunurlar (Nguimbu, 2023, Para.1). Nguimbu'ya göre, Ngontang maskesi efsanelerden beslenerek günümüze kadar uzanan farklı mit özellikler barındırır. Maske aile soyunu takip eder ve babadan oğula geçer.

Mutlaka her aile ferdi bu geleneği sürdürür. Erkek grup liderleri maskeden avion (ruh) alırlar ⁴¹. Sebebi takılan maske ile atalarının mertebesine ulaşan kişinin ruhlarla doğrudan bağı olmak zorunda olmasıdır. Ritüelin tüm kuralları birtakım manevi mertebelere (inisiyasyonlara) ⁴²dayanır. Kişi mürşit (inisiye) ilan edilir. Zira maskeyi takan kişi kostüm ve diğer elementlerle birlikte bir nevi maneviyat içine girer. Zira ölü atalarına yapılan şovlar son derece sahne efektleri, süslü kostümler ve aksesuarlarla donatılır. İnanişaya göre, atalarının ruhlarını ancak en iyi şölen yoluyla memnun kalmalarını ve onlara eşlik etmeleriyle sağlayabilirler. Anlatılanlara göre, aday sopalarla pembeleştirilir, sonra yere yatırılır ve muz yapraklarıyla kaplanır. Tüm vücudu daha sonra tıraş edilir ve kolunda kesikler yapılır (Mha, 2022, para.2). Ngontang maskesini takan kişi ruha tamamen büründüğünde tüm yakınlarına cesaret bilgelik dağıtır. Daha sonra kişi yakınlarından hatta çocuklarından bile uzak kalmayı göze alır. Adeta kişi rabita halinde izdivaca çekilir. Kişi maddi dünyadan uzaklaşıp manevi dünyanın derinliklerine iner. Kişi dans süresince kendine eşlik eden ruhu benliğinde misafir eder (Mha, 2022, para.2). Diğer bir inanişaya göre de eğer kişi maneviyattan uzaklaşıp maske ile dans etmeyi bırakırsa hastalanır. Vücudunda çeşitli ağrı ve acılar ortaya çıkar.

Tedavisinin de pek mümkün olmadığı aktarılır. Bunun tek sebebi Ngontang'dan uzaklaşması ve ona ihanet edildiği varsayılır. Maske de kişiden intikamını alır (Nguimbu, 2023, Para.1). Bu bakımdan kişi tüm kurallara, maneviyatla karakterize edilen manevi düzeye çok dikkat etmesi yönünde uyarılar yapılır. Ngontang dansı Ekvator Ginesi merkezlidir. Daha sonra Ekvator bölgelerdeki diğer ülkelere de yayılmıştır. Maneviyat kanalı ile dansta meditasyona davet eder. Nguimbu'ya göre, dansın amacı ve teması *şifa* dır. Şifa yalnızca dans uygulandığı sürece mevcuttur. Danstan ne zaman ayrılacağına yalnızca zihin karar verir.

⁴¹ Avion Maskenin ruhunu almak, Fang halkında önemli bir ritüeldir. Bu ritüel, maskeye kutsal bir güç vermeyi ve maskeyi kullanan kişiye güç ve koruma sağlamasını amaçlar(Cambridge.org).

⁴²Inisiyasyon törenleri, Afrika'da bireylerin ve toplumların hayatında önemli bir rol oynar. Bireyler için, maneviyat yeni bir kimlik ve amaç duygusu, artan sorumluluk ve aidiyet hissi ve manevi veya psikolojik bir dönüşüm getirebilir(Cambridge.org).

2.11.4.7. Ngile Maskesi

Şekil 19. Ngile Fang Maskesi Boy: 59 cm. (23 ¼ inç).

Erişim Tarihi:6/05/2023.

2.11.4.7.1. Ngile Maskesinin Şekilsel Estetiği ve Hukuki Kimliği ile Sırlı Olayları Aydınlatması

Fanlar için Ngile maskesi nadir ve istisnai nesne özelliği taşır. 1963'te Tervuren'deki (Belçika) Kraliyet Orta Afrika Müzesi'nde yalnızca bir kez sergilenmesi sebebiyle az bilinen güzide bir örnektir. Rio Muni (Ekvator Ginesi) ve Kuzey Gabon'un Fang bölgelerinde iyi bilinen bir figürdür Başının tepesi tamamen yuvarlaktır (Endema, 2023, Para.2). Yüzünde ise uzatılmış uzun çizgileriyle şık hacimlere sahip bu maske, geleneksel Fang sanatında klasik bir varyasyon sunar (Endema, 2023, Para.2). Görkemli cazibesiyle de sanatseverleri adeta büyüler.

Temsil grotesk özellik taşır. Garip çıkıntılı bir burna sahiptir. Boynunda deforme olmuş liften sakalı vardır. Yüzü garip ve rahatsız edici bir varlığın temsili olsa da kıvrımları açısından önden ve profilden bakıldığında soyut bir plastik örneği hakimdir. Alını mükemmel bir şekilde kavisli ve oyuktur. Büyük göz yuvaları ve büyük uzun yanakları vardır (Endema, 2023, Para.2). Uzatılmış bıçak burnunun her iki yanında, basitçe yarık olan küçük gözler varlığa sert bir görünüm verir. Bu bakımdan bu maske Endemaya göre, miğfere benzer yüz şekliyle, Fang geleneğinde sahip olduğu sorgulayıcı rolüne uygun özellik taşır.

Dekoratif işaretler seviyesinde, şakaklardaki ok uçlarında, yanakların altındaki çizgili bantta ve oksipital⁴³ bölgede dörtgen şeklindeki oyulmuş desenlerin inceliği fark edilir. Ayrıca yuvarlak ve kubbeli alnın altında içi boş kalp şeklinde yüzün sadece alın kısmı kaolin⁴⁴ ile ağartılır. Yüz uzun aksenal çok çizgili bir motifle işaretlenmiştir ve alnın üst kısmında kemerli bir sagital⁴⁵ tepe ile taçlandırılmıştır. Ngile adalet maskesi olarak bilinir (Nguimbu, 2023, Para.1). Diğer bir anlamla kanun ve nizamın oluşmasında etken bir nesne görevi görür. Aile içinde yapılan ayinlerde ataların kalıntılarını korumak, en iyi şekilde düzeni sağlamak için Ngile maskesi tercih edilir. Büyücülüğe, genel hırsızlığa, insan kaçakçılığına, hayvan hırsızlığına, kadınların kaçırılmasına ve birçok illegal işlere karşı da kalkan görevi üstlenir (Nguimbu, 2023, Para.1). Nguimbu'ya göre, Malabo'da ve diğer kırsal yerlerde özellikle kabilelerin yaşadığı bölgelerde yoksulluktan kaynaklanan suçları ve huzursuzlukları sona erdirmek amacıyla ilgili maske tasarlanır. Herhangi biri herhangi bir suça karıştığında kabile reisi ngile maskesi ile suçlunun karşısına çıkar ve suçluyu yargılar. Bu manada ilgili maskenin varlığı suistimallere karşı önlem almada hızlı aksiyon alır.

Ngile gizli bir grubu da temsil eder. Açıklanamayan şüpheli ölümler, salgın hastalık, av kazası gibi sırlı olayları inceleme de önemli rol oynar. Olayların ardında büyü şüphesi oluşuna kanıt getirdiği durumlarda fetişleri yasaklar (Nguimbu, 2023, Para.1). Yargılama özellikle geceleri tercih edilir. Maske gösterişli gürültülü tezahürüyle korkutucu bir ortam hazırlar. Kötü niyetli büyücüler ya da öyle varsayılan kişiler cezalandırılır, dövülür, hatta nadir de olsa olay yerin de idam edilirler.

Bu toplumsal düzenleme (töresel adalet ayini) bir tür engizisyon mahkemelerine benzer (Nguimbu, 2023, Para.1). Endama'nın açıklamasına göre, Bu sosyal eğitim veya geleneksel adalet ayini, 20.yy'da Père Henri Trilles tarafından Ekvator bölgesindeki pastoral çalışması sırasında gözlemlenir.

⁴³ Oksipital bölge hem sağ hem de sol yarımkürede bulunan, görme korteksini içeren altı beyin lobundan biridir(Cambridge.org).

⁴⁴ Kaolin, doğal olarak oluşan beyaz bir kil türüdür. Çoğunlukla kaolinit mineralinden oluşur ve genellikle ahşap, porselen, seramik, kağıt, kozmetik ve boya gibi çeşitli ürünlerde kullanılır(Cambridge.org).

⁴⁵ Sagital, anatomi teriminde vücudu sağ ve sol olmak üzere ikiye bölen anatomik düzleme denir(Cambridge.org).

Kısa süre sonra, Ekvator Ginesi'nde (Rio Muni) etnograf G. Tessmann bu geleneğin Fang'ların yaşadığı bölgelerde hala yaygın olduğunu görür. Ancak bu hızlı yaygın gelişmeden rahatsız olan Avrupa yönetimi tarafından geleneksel sömürge mahkemelerinin bir kopyası olduğu yaftası vurulur ve çok geçmeden yasaklanır. Adalet ayinlerinin sona erdirilmesi güzide Ngile maskesinin de yavaş yavaş ortadan kalkmasına neden olur (Endema, 2023, Para.2). Oysaki maskenin çıkış amacı ruhların kötü gücüyle bağlantılı inançların üstesinden gelmektir. Özellikle büyüculük uygulamalarının neden olduğu ölümler ve yasadışı işleri de sonlandırmak için ortaya çıkar. Ayrıca canlılar ve ölümler arasındaki sürekli bağı çağrıştırdığı için kutsal bir gücü olduğuna inanılır. Şimdilerde ise Afrika sanat koleksiyonlarında anahtar parça olarak aranılan bu Ngile maskesi çarpıcı hikayesi ve motifleriyle en iyi maske ününe sahiptir.

2.11.5. Bubi Halkı

2.11.5.1. Bubilere Güzel Ada İsmini Kazandıran Fernando Poo

1472'de Portekizli maceracı Fernão do Póo, Lopo Gonçalves ile kendi adını taşıyan bu adaya ayak basan ilk Avrupalı olur. Bu olay, yurttaşları Pedro de Escobar ve João de Santarem'in yaklaşık 700 kilometre uzaklıktaki Annobón adasına ayak basmasından bir yıl sonra gerçekleşir (Matago, 2023, Para.2). Manzaranın güzelliğine kapılan gezgin, burayı “güzel ada” anlamına gelen *Ilha Formosa* olarak vaftiz etmeye karar verir. Adanın keşfinden bu yana ilk kez 1494 yılında adı değişir. Portekizli yetkililer, onu keşfeden kişiye saygı göstererek buraya Ilha “*Fernando Póo*” adını verir. (Matago, 2023, Para.2). İspanyollar, bölge kendilerine devredildiğinde bu adı korurlar. Portekizlilerin gelişinden ve bunun gerektirdiği yer adı değişikliğinden önce adanın Bubi dilindeki yerli adı *Etulá Eri*'dir.⁴⁶ Bubiler anakaradan göç eden bantu göçmenlerin torunlarıdır. Bioko adasının asıl sakinleri yerli halkı olarak tanımlanırlar. Bubiler diğer etnik gruplardan farklı bir mirasa sahiptirler. Zira çocuklar annelerinden aldıkları ana soylu bir toplum özelliği taşır (Matago, 2023, Para.2). Matago'nun aktarımlarına göre, Avrupalılarla ilk temasları 20.yüzyılda başlar. Bubilerin İspanyol yanlısı oldukları iddia edildiği için fang toplumu Bioko adasına akın eder ve Fang kabilesi tarafından Bubiler yok edilirler.

⁴⁶ Etulá Eri, Libreville'in kuzeybatısında yer almaktadır. Mahalle, kuzeyde Ngounié Nehri, doğuda Owendo, güneyde Akanda ve batıda Owendo ile çevrilidir(Cambridge.org).

Ülkenin bağımsızlığından sonra, Fang soyundan olan Francisco Macias Nguema yönetimi devir alır ve 1968-1979 yılları arasında hüküm sürer. Bu süre zarfında Bubi halkına sert bir şekilde zulmeder. Bubiler ayrılıkçı bir etnik grup olduklarına dair suçlamalar yapıp birçok politikacıların da içerisinde olduğu soykırım olarak adlandırdıkları karalama kampanyaları ile Bubiler öldürülür. Bu ayrılıkçı hükümet karşıtı saldırılar yüzlerce Bubinin sorgulanmasına ve tutuklanmasına neden olur. 21.yy. başlarında nüfusun onda birini oluşturan Bubiler, Fang kontrolündeki hükümetin elinde olması bakımından ayrımcılığa maruz kalmaya devam eder. Bubi halkının ritüel maskeleri yoktur.

2.11.6. Annobes Halkı

2.11.6.1. Annobes Halkının Özellikleri ve Papa Fero Maskesi

Annobón Adası, Fernando Poo Adası'ndan çok daha aktif bir geçmişe sahiptir. Orada tarım ve kölelik dahil olmak üzere çeşitli faaliyetleri yürüten Portekizlilerin eserleri bulunur. İspanyollar 19 Kasım 1778'de adaya çıktıklarında, kontrol altındaki bu bölgeyi ele geçirmeyi ve Portekiz sömürge otoritesine bağlı Hristiyanlaştırılmış bu nüfusu miras almayı umarlar (Nguim, 2023, Para.1). Ancak hiçbir şey umdukları gibi olmaz. Zira Annobonailer egemenliğin değişmesine karşı olduklarını açıkça ifade ederler ve Avrupa'nın adalarındaki varlığına düşman kesilirler. Kendilerini bu işin efendisi olarak görürler. Bu yüzden de kategorik olarak İspanyol hükümdarına bağlılık yemini etmeyi reddederler. Bu halkların tepkisi ve özerklik isteklerinin tezahürü bir gerçeğin altını çizer (Nguim, 2023, Para.1). Adada ve ada sakinlerinde herhangi bir Portekiz otoritesinin bulunmasına karşı çıkmalarıdır. Annobon sakinleri Ekvator Ginesi nüfusunun yalnızca küçük bir bölümünü temsil ediyor. Ada Portekiz'in Sao Tome kolonisine bağlıdır. Annabones Portekizliler tarafından adaya getirilen köleleştirilmiş Afrikalı kabilelerdir. Bu bakımdan adadaki topluluklar Portekiz ve Afrika kökenli kreollardan oluşur. Annobón'un çok heterojen bir nüfusa sahip yerleşimi yeni bir kültürün doğmasına neden olur. Kölelik tarafından köklerinden koparılan Annobonais, bir kimlik arayışı içine girer (Nguim, 2023, Para.1). Nguim ifadesine göre, bu adada oluşan popülasyon da “*Ambö*” veya “*Embö*” adını taşımaktadır. Bu ismi kendilerine atfeden Annobonais'in kendisidir. Bu kendi kendine adlandırmada, farklı kökenlerden gelen bu eski köleler için ortak bir kimlik arayışının işaretidir.

Justo Bolekia, Ambö teriminin Fransızcaya “yeni adamlar” olarak geçer (Nguim, 2023, Para.1). Ambö artık köle olmadıkları için “yeni insanlar” şeklinde de tercüme edilir. Bu anlamda kölelikten Azad edilip orijinal kimliklerine kavuşan insanların hikayesi olarak da bilinir. Annobonesler, Bioko eski adıyla Fernandinos adasının 19. yüzyılda İngilizler tarafından serbest bırakılan Sierra Leone ve Küba’dan özgürleşmiş Afrikalıların yanı sıra diğer batı Afrika kökenli köle göçmenlerden oluşan toplumların torunları olarak bilinirler (Nguim, 2023, Para.1). Nguim’e göre, öncesinde etkili bir yapı oluşturan Annobonesler burjuva bir toplum olarak yaşam sürer. Ancak İspanyolların adayı ele geçirmesiyle birlikte ülke bağımsız olur. Böylece Annobonesler de statülerinin çoğunu kaybeder. 1970’li yıllara gelindiğinde bu farklı etnik gruplar Malabo’da tarlalarda sözleşmeli Nijeryalı işçiler olarak da kayıtlara geçer (Nguim, 2023, Para.1). Nijerya Ekvator Gine’sinin baskıcı koşullarından dolayı 45.000 işçiyi ülkelerine geri göndermesi hususunda rapor hazırlar. İlgili sayıdaki insanlar ülkelerine geri gönderilir. Kültürel anlamda Annobonesleri Papa Fero maskesi temsil eder.

Polimorfik maske olarak da adlandırılan Papa Fero maskesinin üç yüzü vardır. Aşağıdaki fotoğrafta görüldüğü gibi beyaz gözleri ve dudakları vardır. Başın yukarısında, kor ateşi anımsatan ara bölmeler vardır. Omuzları ve beli örten rafya kırmızı renkli iki adet ahşap sırtlığı asma kilitle bağlanan kemer şeklindedir (Nchama, 2022, Para.1). Nchama’ya göre, ilgili maskede vurgulanan bir dizi sembol mevcuttur. Her şeyden önce, ışığı temsil eden ateş maskesi olarak bilinir. Ateş, karanlığın ışıkla karışmadığının ve ona hakim olamayacağının kanıtıdır. Ateşin varlığı ışığın kötülüğü yok etmek için toplumu ele geçirdiğini de gösterir. Ayrıca her daim karanlığı kötülüğü ve ateşin ışığın hakim olduğu ölümü temsil eden siyah renk hakimdir. Yaşamı, sağlığı temsil eden kanın kırmızı renk sembolü vardır. Maskede kırmızı kullanıldığında, hayatın önemini ve saygı duyulması gereken insan varlığını ifade eder (Nchama, 2022, Para.1). Nchama’nın belirttiği gibi, bundan sonra ataların, ruhların, ölülerin dünyasını çağrıştıran beyaz renk kendini gösterir. Başka bir deyişle, gerçekte her yerde mevcut ancak dünyevi gözle görünmez kainatı temsil eder. Son olarak, kimliğini ifşa etmemek için maske takan kişiyi örtme rolüne sahip olan rafyanın önemli görevine atıfta bulunur. Her yıl 25 aralıktan 6 ocak’a kadar ilgili maske takılır.

Maske tatan kişi topluma adeta bir imam rolü oynar (Nchama, 2022, Para.1). Nchama şu ifadelerle Papa Fero maskesini özetler: Papa Fero maskesi tüm günahlardan arınmak ve öteki dünyanın ruhlarını çağırarak için kullanılır. Ayin esnasında ağlayarak ve yas tutularak ölülerin şarkısı söylenir. Bu maske herkese alçakgönüllülüğün erdemini ve özellikle yıl boyunca günaha batmış insanlara tövbeyi hatırlatır.

Şekil 20. Papa Fero Maskesi <https://www.researchgate.net/figure/Mascara-del-papa-fero-criollos>.

Erişim Tarihi: 13/05/2023.

2.11.7. Criollo Halkı

2.11.7.1. Criollos Halkının Bonko Dansı ve Nangue Maskesi

Criollos, aslen Batı Afrikalıdır. Freetown'da (Sierra-Leonne) kurulmuş, azat edilmiş kölelerden oluşan bir topluluğa aittirler. Orta Afrika'daki varlıkları, hayatta kalabilmek için iş aramalarından kaynaklanmaktadır. Onları, Batı Afrika ve Anglo-Sakson yönleri arasında karışık bir kültüre sahip olan şu anki Bioko kasabası olan Poo adasında rastlanır (Etó, 2023, Para.1). Etó'ya göre, ilgili topluluk Fernando Póo adasına 17. yüzyılda göç eder. 20. yüzyılın başından itibaren Criollo yalnızca Fernandina adasında hakim değil, Gine topraklarında da güçlü ve baskın bir topluluk haline gelir.

Tecrübelerini ve prestijlerini göstermek için 1967'de Unión Democrática Fernandina (UDF) adında siyasi bir yapı oluştururlar. Madrid'de düzenlenen Anayasa Konferansı'nda (1967-1968) kendilerini iki siyasi partiye ayırırlar (Etó, 2023, Para.1). İlk hükümette ve bağımsız cumhuriyetin ilk yasama meclisinde, Criolle topluluğunun bakanları, milletvekilleri ve diğer temsilcileri yer alır. Criollo halkı yüksek statüde sosyo-kültürel ve ekonomik bir düzeye sahiptir. Zira ataları ülkede yerli halkın önde gelenleridir. Bu sebeple ilgili kabileye birçok hak ve imtiyaz tanınır. İspanya hakları ile eşit haklara sahip ilk topluluk özelliği taşır. Bu da kabileyi seçkin sosyal sınıf olarak iyi bir mertebeye taşır. Ayrıca bu güzide sınıfın özel Bonko adında bir dansı da mevcuttur.

Bonko, Ekvator Ginesi'nde 24 aralık ile 7 Ocak tarihleri arasında çeşitli törenlerin yapıldığı ritüel bir dandır. Bu dans gizli, sosyal, kontrol ve arınma topluluğu olduğunu belirtir. Bu tören sırasında kişiler “*Nancue*” adını taşıyan maskeler kullanırlar (Etó, 2023, Para.1). Bu maske elbette Bonko dansı sırasında giyilir. Bu ataları temsil eder. Atalara saygı duruşu kapsamında kişiler saat 03.00'te mezarlığa götürülür (Etó, 2023, Para.1). Etó'ya göre, maskeyi takan kişi beyaz ve siyah giyinir ardından mezarların üzerinde dans eder. Maskeyi takanın kimliği hiçbir şekilde açığa çıkmaz. Aşağıdaki fotoğrafta görüldüğü gibi, üzerinde aynalar, farklı renklerde çelenkler bulunan birkaç dalı olan bir ağaca benzer (Etó, 2023, Para.1). Dansçının üzerinde el hizasında çanları vardır. Kişi üzerine tulum şeklinde kuyruklu bir elbise giyer. Dallar doğurganlığı ve yaşamın yüceliğini temsil ettiğine vurgu yapılır. Aynalar vizyonu ve öteye açılan kapıları sembolize eder. Çanlar ise atalara yol açmak, çağırmak ve çalmak için kullanılır. Rafya, dansçının topluluk üyeleri tarafından tanınmaması için bir örtü olarak kullanılır.

Maskeler, Malabo'nun farklı ağaçlarından yapılır. Maske farklı ahşap ve oymacılık işlevi ile şeklini alır. Üzerinde kullanılan renk ve motifler ise Malabo'da yaşayan altı farklı etnik grubun tamamen etnik koduna göre işlenir. Öyle ki maske biçimi, üzerindeki tüm aksesuar ve kıymetli taşlar kabilenin kültür ve dini ritüellerine göre hazırlanır. Hasat zamanında bereket getirdiğine inanılır. Kötü ruhlardan ve görünmez varlıkların şerrinden koruduğuna inanılır. Maskeler aynı zamanda toplumun ana yasal düzenini sağladığı gibi illegal işlere karışmış kişileri de cezalandırır.

Bir nevi maskeler, kötünün karşısında olduğu gibi iyiliğin de timsalidir. Bununla birlikte gündelik hayatın da içerisinde olan maske, avlanma, düğün, dans ve cenaze gibi farklı işlevlerde de kendini gösterir.

Şekil 21. Ñancue Maskesinin Törene Hazırlanma Evresi Pepe Hernandez'in Fotoğrafı, Isabela de Aranzadi, Ekvator Ginesi Etnik Gruplarının Müzik Aletleri.

Erişim Tarihi:10/05/2023.

3. BÖLÜM

MALABODA GELENEKSEL SANAT ANLAYIŞI

Malabo’da yer alan maskelerin tarihi ve kültürel zenginliğe sahip olduğu gibi işlevsel birçok manaları da içerisinde barındırır. Maskelere addedilen sembolik anlamlarla maskelerin kullanım alanları genişler. Bu anlamda alan genişledikçe maske ihtiyacı ve çeşitliliği de kaçınılmaz olur.

3.1. MASKELERİN KULLANIM ALANLARI VE ÇEŞİTLİLİĞİ

Malabo’nun stratejik konumu ve bünyesinde yer alan tarihi zenginlikleri ile küçük bir ada ülkesidir. Kırsal yerlerinde yaşayan altı etnik grubun varlığı ve ürettikleri maske ve diğer nesneler ile kültürel, sanatsal zenginlik oluşturlar. Ürettikleri maskeler ve objeler, yaşadıkları yerel hayattan ve ilkel inançlarından beslenir. Bu anlamda her yapıt kendi alanında birer ilahi yapıta dönüşür. Bu bölümde Malabo’daki sanata olan yaklaşım ve bakış açısı incelenecektir. Ürettikleri maskelerin çeşitliliği ve kullanım alanları üzerinde durulup, maskelerin fonksiyonel işlevleri ele alınacaktır. Maskelerin geçmişten günümüze değişim göstermesi ve maske üzerinde kullanılan motif ve renklerin manaları analiz edilecektir. Maskelerin kutsallığı, farklı rolleri ve pozisyonlarından bahsedilecektir. Ayrıca maske yapımında kullanılan malzemeler ve nasıl muhafaza edildiği yönünde bilgiler paylaşılacaktır.

Maskelerle ilgili bilgi 19. yüzyıla kadar uzanır. Bilinen ve açıklanan ilk nesne, kaşif Paul du Chaillu tarafından 1865'te Ngounié bölgesinde ülkenin güneyinde gözlemlenen nesne ile başlar. Locuya, u veya kare şekilde kesilmiş büyük bir tahta parçası taşıyan, ayakları üzerinde yürüyen ve dans eden dev garip bir şekilde giyinmiş bir adamdır (Nguema, 2022. Para.1). Nguema’nın aktarımına göre, Bu adam, kalın dudaklı ⁴⁷beyaz bir maske takar. Yere kadar uzanan uzun bir giysi ayaklarını gizler. Dev adamın saç modeli tıpkı bir hanımefendi şapkasına benzer (Nguema, 2022, Para.1). İlgili maske tüylerle süslenmiş ve maymun derisinden yapıldığı söylenir. İlk maske özelliğinin çıkış noktası olduğu yönünde vurgu yapılır.

⁴⁷ Kalın açık dudaklı beyaz maske, Fang maskelerinin en ikonik türlerinden biridir. Maske, Fang halkının zengin tarihini ve geleneklerini yansıtan önemli bir sanat eseridir(Cambridge.org).

Şekil 22. Kalın Dudaklı Beyaz Maske Malzemeler: ahşap Genişlik: 8 inç Yükseklik: 13,5 inç Derinlik: 8
Fang İnsanları Ekvator Ginesi Ulusal Müze

Erişim Tarihi: 15.03.2022.

3.1.2. Maske Kullanımında Yer Alan Farklı Türde İşlevler

3.1.3. Fonksiyonlar:

Nguema'ya göre, Afrika kültüründe nesnenin estetiğinden çok, manevi boyutu önemlidir. Bu bakımdan Afrika maskelerinin çeşitli işlevlerini bu açıdan tanımlamak gerektiğini söyler.

Kültürel işlev: Seremonilerde, kabul, yas törenlerinde, düğünlerde, av esnasında, savaşta, kötü ruhları kovma ve olumsuz vakaları savma gibi birçok durumda maske liderlik yapar (Nguema, 2022. Para.1). Etnik gruplara göre maske ve işlevleri çeşitlilik gösterir. Ayrıca kabilelerin sırlarını ifşa edilmesine inisiyatif kullanarak karşı çıkarlar. Tüm etnik sırlar kabile şefleri tarafından saklı tutulur.

Ezoterik işlev: Kendi başına gerçek kutsal bir nesne olan Afrika maskesi, insanlar ve tanrılar arasında köprü görevi görür (Nguema, 2022. Para.1). İbadetler ve dualar onun aracılığı ile yapılır. İnsanlara belirli avantajlar verir. Ekip biçmek için uygun hava koşulları sağlar. Bereketi artırır, mutlu bir ortam sağlar ve güvende hissettirir.

Politik işlev: Büyücüler ve bilginler bilgi ve görüş almak için Afrika maskelerine yönelir. Herhangi bir etnik kökenle çatışma yaşandığında maskeli kişinin verdiği talimat ya da yönerge tanrının kararı gibi saygı duyulup yerine getirilir (Nguema, 2022. Para.1). Zira talimata uyulduğunda yaşanan kaosa çözüm getirileceği düşüncesi hakimdir.

Festival ve sosyal işlev: Günümüzde maskenin kutsal yönünü de neredeyse geride bırakan bir işlev olarak görülür (Nguema, 2022. Para.1). Ritüel dansları ve eğlenceleri canlandırmak renkli bir atmosfer sunmak adına tercih edilir. Maskeli danslar seremonilerin açılışı için kullanılır. Bir nevi eğlencenin baş kahramanı olur ve ev sahipliği yapar. Herkes maskenin ne olduğu hakkında bildiğini varsaysa da aslında bu kelimenin çok sayıda nesneyi ve çok geniş anlam yelpazesine sahip olduğunu anlamak için bir sözlük ile çalışmak gereklidir.

Maske, spesifik anlamda, kişinin kendini saklamak için yüz hatlarını gizlediği sahte bir yüzdür (Nguema, 2022. Para.1). Şeklinde tanımlaması yapılsa da bu anlam çeşitliliği, yazarların “*maske*” terimini bazen çok farklı anlamlarda kullandıkları tarihte ve etnolojide görülür (Nguema, 2022. Para.1). Nguema’nın açıklamalarına göre, maske aynı zamanda başı taçlandıran ancak örtmeyen süslemelere, kostümün yüzün önüne giyilen unsurlarına peçe, siperlik, vücudun, yüzün tamamen veya kısmen gizlenmesine de atıfta bulunur. Bir dansçının yüzüne veya başına takılıp takılmadığına bakılmaksızın, tüm yüz temsilleri de bu terimle belirtilir. Bu nedenle asılı maskeler, parmak maskeleri, cep maskeleri vb. sayılabilir (Nguema, 2022. Para.1). Ekvator bölgeleri maske estetiğiyle olduğu kadar çeşitliliğiyle de ünlüdür. Onları kullanan insanlara bağlı olarak, maskeler çeşitli yüz motiflerden ve şekillerden oluşur. Yüz maskelerinin çeşitli olması temsil ettikleri varlıkların fazlaca olmasından kaynaklanır. Antropomorfik, zoomorfik veya bazen melez varlıkları bünyesinde barındırırlar. Formları, natüralizmden geometriye, dışavurumculuk yoluyla geniş bir yelpazeye dayanır (Nguema, 2022. Para.1). Altında başkalaşımı gizleyen bitkilerden yapılmış basit kabuk, çok başlı miğferli maske, sembolik motifli uzun yüzlü veya düz diskli yüz maskeleri vardır. Bu çeşitlilik, Ogooué havzası halklarının büyük yaratıcılığına da tanıklık eder (Nguema, 2022. Para.1). Maskelere uygulanan renkler de bir etnik gruptan diğerine çok az farklılık gösterir ve kesin sembolik kodlara uyum sağlar.

Şekil 23. Geçmişten Günümüze Maskelerin Değişimi Mongondo Y. 8,28 cm G. 16,99 cm.

Erişim Tarihi:17/05/2023.

Ancak bu çeşitlilik, bir parçadan diğerine bulunabilecek benzerlikleri gölgelemez. Örneğin Goretesk ⁴⁸görünümlü maskeler ve Kanonlardan Punu maskelerinden ilham alınır (Nguema, 2022. Para.1). Nguema'nın ifadesine göre, bu maskelerin yüzlerinde hayranlık, korku uyandıran ifadeler yer alır. Halk tarafından da oldukça benimsenin maskeler kategorisinde yer alırlar. Ancak ilgili maskeler sıradan ölümlüleri etkilemek için tasarlanırlar.

3.1.3.1. Maskelerin görünümüne bağlı şekilsel ve sembolik Anlamları

Var olmuş olabilecek farklı türde maskeleri saymak zordur, muhtemelen birkaç yüz tanedir (Angel, 2022, Para.1). Ancak Angel'e göre, bazı modeller özellikle iyi bilindiğini söyler. Angel, maskenin yapılmasında kullanılacak malzeme seçilirken ve maske tasarlanırken katılacağı ayinin özelliği ve amacı dikkate alınır. Fang halkı arasında, orantısız şekilde uzatılmış kalp şeklindeki yüzü ve geniş kubbeli alını ile Ngil kanun maskesi koleksiyoncular tarafından oldukça değerlidir, ancak kullanım bağlamına gerçekten ışık tutacak bilgiler eksiktir. Boynuzlu, dışavurumcu tarza ve antropozoomorfik ⁴⁹görünüme sahiptir. So maskesi çarpıcı ve ender bulunur, kutsallığa yükselmek için kullanılan bir maske özelliği taşır (Angel, 2022, Para.1). Bir veya daha fazla Batılı kadın yüzü içeren ince oyulmuş Ngontang maskesi, kötü büyücüleri tespit etmek için kullanılır.

⁴⁸ Afrika'daki grotesk maskeler, sanatta ve kültürde önemli bir rol oynayan ilginç ve karmaşık bir sanat formudur. Bu maskeler, Afrika kültürünün zenginliğini ve çeşitliliğini yansıtır(Cambridge.org).

⁴⁹ Antropozomorfik, insan özelliklerinin hayvan veya nesnelere atfedilmesi anlamına gelen bir terimdir. Bu terim, Yunanca "anthropos" (insan) ve "zoon" (hayvan) kelimelerinden türetilmiştir(Cambridge.org).

Son olarak, Maske ustası Agustín Angel'e göre, uzun bir burun ve belirgin kaş sırtları ile donatılmış karikatürize özelliklere sahip ekekek maskesi de önemli maskeler arasındadır. Galoa'nın Okuyi maskesi yuvarlak bir yüz ve beyazımsı bir arka plan üzerinde düz siyah ve kırmızı hardal renginde zıt üçgen bir desenle (alın/çene) karakterize edilir. Geçiş ayinleri, şifa ayinleri, çetin sınavlar, neşeli olaylar ve insanlara sosyal hayatı düzenleyen tabuları hatırlatmak için tasarlanır (Angel, 2022, Para.1). Bwiti ayinleri sırasında Migonzi (görünüş ve hayat) adı verilen maskeler görünür. Alacakaranlıktan şafağa her biri belirli bir biçimde kendi şarkısı ve dans adımıyla on ile yirmi farklı maske belirir (Inengue, 2022, Para.1). Angel'in ifadesine göre, Bwiti ayini mühtedinin bir meşale yardımıyla bakmaya çalıştığı maskelerin sinsi görünümü ve kaybolması arasında gidip gelir. Maskelerin geçit töreni, parodilerinden insanın zayıflıklarını, zafiyetlerini ortaya çıkarır. Son derece dışavurumcu olan bu maskeler, insanlığın ilkel atalarını, efsanevi varlıkları, doğanın ruhlarını ve ayrıca karikatür ve grotesk karakterlerini temsil eder. Disumba gibi insan yüzleri veya Djhigo (şempanze) gibi zoomorfik yüzleri vardır. Dışavurumcu bir tarza sahip olan Emboli kask maskesi, çıkıntılı sagittal sorguç tepesi ve tübüler gözlerle karakterize edilir (Angel,2022,Para.1). Antropozoomorfik maske Ehukulukulu veya Mbawé (baykuş) kanatlarını açmış uğursuz bir kuşu temsil eder. Satsi sünnet törenlerinde, cenaze törenlerinde ve yas sırasında ortaya çıkarlar.

Şekil 24. Bwiti Disumba Maskesi <https://journals.openedition.org/imagesrevues/12774>

Erişim Tarihi: 07.10.2023.

Şekil 25. Zoomorfik Dihigo Şempaze Maskesi 1635-45 François Chauveau Miras Sanatı Görselleri

Erişim Tarihi: 07.10.2023.

Şekil 26. Mbawé, Kwélé Halkı Ogooué-Ivindo'daki Mékambo'daki Mélongo Köyünden Louis Perrois tarafından çekilmiştir. Kalsinasyon, yanmış fındık, beyaz ve kırmızı kil ile kararmış yumuşak ahşap. Yükseklik: 28 cm - Genişlik: 30 cm MNATG envanteri 69-01-016.

Erişim Tarihi:20/05/2023.

Punu'nun ⁵⁰zarafeti ve incelikle yontulmuş biçimleriyle tanınan, natüralist tarzdaki Mukudji maskesi⁵¹ bir güzellik alegorisidir (Angel, 2022, Para.1). Dikkatle ağartılmış, heybetli yontulmuş siyah saç modeli ile örtülen elmas şeklindeki bir yüz ile karakterize edilir. Temporal ve frontal kazımlar belirli modelleri ortaya çıkarır. Merhumun ruhlarını teselli etmek ve pohpohlamak için tasarlanan maske, klanın⁵² güzellik belirtilerini taşır (Angel, 2022, Para.1). Kabukta özenle işlenmiş örgülü saç modeli, çizikler, badem şeklindeki gözler, çıkık elmacık kemikleri, dolgun ve kırmızı dudakları ile maskeye estetik bir olgu katılır. Yüz şeklindeki maske biçimleri düz hatta karmaşık şekillere kadar farklı üretimlerde yapılır (Angel, 2022, Para.1). Bunun sebebi de çeşitli vakalara dayandırılır. Kötü öfkelenendirilmiş ruhlardan arındırmak ve kızdırılmış ruhlar kabileyi cezalandırmak diye ayinlerde oldukça sade ve ciddi maske takılır.

Zira inanışa göre, kızmış olan ruhlar belde halkına hastalık verip aynı zamanda beldede kıtlığa yol açar. Eğer kuraklık söz konusu ise yağmur yağdırmak, bereketli bir hasat almak, evlenme, zafer sevinci, kutlamalar için maskeler parlak renkte seçilir (Nguila, 2022, Para.1). Üzerinde oldukça uzun renkli tüyler yer alırken aynı zamanda maskenin etrafı kıymetli taşlarla süslenir. Ölümüne yüklenen inanış ve ibadet ritüeline göre, kabileler ölüm merasimlerinde süslü maske yaparlar (Nguila, 2022, Para.1). Ancak bazıları ise yalın olanları tercih ederler. Bu anlamda kabilenin inancı ve kültürel atmosferi maskenin oluşumunda etkin rol oynar. Maskenin yapıma ve kullanım sahası oldukça geniş bu bakımdan farklı türlerde kendini gösterir. Tedavi amaçlı takılan maskeler insanları çeşitli hastalıklardan korur ve kurtarır (Nguila, 2022, Para.1). Her ne kadar bu böyle görülse de maskenin geniş bir kısmı törenler için hazırlanır. Eğer konu dini ya da toplumsal bir konu üzerineyse ve ritüele dayanıyorsa, tören maskeleri takılır. Ölü defnetmede, bereket getirme, hastalıklardan kurtulma gibi merasimler yapılır. Bu farklı ritüellerde de farklı türde fonksiyonlarına göre maskeler takılır.

⁵⁰ Punu maskesi, Afrika sanat ve kültürünün en ilginç ve karmaşık örneklerinden biridir. Bu maske, Punu halkının zenginliğini ve çeşitliliğini yansıtır(Cambridge.org).

⁵¹ Mukudji maskesi, genellikle dini törenlerde ve kutlamalarda kullanılır. Bu maske, genellikle ruhların veya ataların temsili olarak kullanılır. Ayrıca, bu maske, genellikle iyiliği ve kötülüğü, yaşamı ve ölümü ve diğer önemli kavramları temsil eder(Cambridge.org).

⁵² Klan, aynı soydan gelen, aynı soyadını taşıyan veya aynı topraklarda yaşayan insanlardan oluşan bir topluluktur. Klanlar, genellikle ortak bir kültüre, geleneklere ve inanışlara sahiptirler(Cambridge.org).

Şekil 27. Punu Maskesi ve Mukudji Maskesi E.Ginesi Ulusal Müze.

Erişim Tarihi: 22.03.2022.

Kısacası maske kullanımında belirli gün ve dönemler de oldukça önemlidir. Mahsullerin hasat döneminde, ibadethanelerin açılış seremonileri, evlenme, toplumun topluca yaptıkları ritüellerde ve cenazelerde kırsal yerlerin meydanlarında maskeler mutlaka giyilir (Nguila, 2022, Para.1). Nadir maske kategorisinde yer alan maymun maskeleri gülünçlük katmak için kullanılır. Bu maskelere mizansen katılarak resmen bir komedi tiyatro sahnesinde bir oyun seyredencesine gülünç haller ortaya çıkar (Nguila, 2022, Para.1). Bu anlamda bu maskeler güldürü amaçlı takılır ve herhangi bir kutsiyet bu maskelere atfedilmez. Bir başka maske türü de ölen atalarının maske şeklinde portreleri yapılır. Maske ölünün yüzüne benzer, maskenin gözleri kapalı ve delikli şekildedir (Angel, 2022, Para.1). Ayrıca saç bitimlerinde de benzer delikler mevcuttur. Zira maskenin arka kısmında saç süsü verecek sazlar tutturulur. Yüz yapısını tam verebilmek içinde yanak bölgeleri ve yüzün t kısmı özenle işlenir.

3.1.3.2. Maskelerin Muhafaza Edilmesi

Yapılan maskeler aile yakınları tarafından özenle muhafaza edilir. Zira bu geleneklerinin vazgeçilmez bir parçasıdır. Sadece aile bireylerin ve ataların maskeleri yapılmaz. Aynı zamanda aileyi temsil eden bir hayvanın, heykelin dahi maskesi yapılmaz (Nchama, 2023. Para.2). Maskeler herhangi seremonide takılmaz, evde çok özel bir köşede misafir edilir ya da duvara asılır. Maskelerin muhafaza edilmesi yönünde her bir kültür, kendine yönelik usuller ve yöntemler uygular. Maskelerin saklanması ve iyi bir şekilde korunması görevi kabile şeflerine, aile yetkililerine, toplumda önde gelen kişilere teslim edilir (Nchama, 2023. Para.2). Görevi teslim alan liderler maskelerin hiçbir detayını bozmadan tadilat ve temizliklerini yaparlar. Ancak bazı maskeler ise yalnızca bir tören için takılıp seremoninin ardından yakılıp ortadan kaldırılır. Maskeler yalnızca aracı oldukları manevi mesaj yoluyla değere sahiptir. Sadece amaçlanan kullanım kutsaldır. Törenler bittiğinde, maskeler dinsizlerden gizli tutulan bir yerde saklanır (Nchama, 2023, Para.2). Maskeler sepetlerde, bir ibadet yeri olan Ebanza⁵³'nin arkasında veya yolun dışında, ormanda, kötü hava koşullarından ve böceklerden zar zor korunarak gizlenir. Tamamı hafif ahşaptan oyulmuş bu objelerin, ömürleri çok kısadır. Ksilofagus⁵⁴ böcekleri ve neme dayanabilen çok az ahşap nesne vardır. Geçmişte, kullanım bağlamında, bir maskenin dört ila beş yıl arasında ömrü vardır.

Özellikle takdir edilen ve özen gösterilmesi gereken bir maske olması durumunda istisnai olarak on yıla kadar hizmet verebileceği tahmin edilir (Nchama, 2023. Para.2). Ritüel nesneler korunur, düzenli olarak yeniden renklendirilir, Bir maskenin etkisiz, çok eski veya çok hasarlı olduğuna karar verildiğinde, o maskeler koruma altına alınır. Bu nedenle birçok maske müzelerde muhafaza edilir.

⁵³ Ebanza" kelimesi, Ekvator Gine'sinde yaşayan Fang halkının kullandığı bir ibadet yeridir. Ebanza, genellikle bir ağaçtan yapılmış ve bir çatı ile kaplanmış bir yapıdır. Ebanza, Fang halkının inançlarına göre, ruhların ve ataların yaşadığı yer olarak kabul edilir(Cambridge.org).

⁵⁴ Ksilofagus, Latince'de "ahşap yiyen" anlamına gelir ve genellikle odunla beslenen böcekleri ve diğer organizmaları tanımlamak için kullanılır(Cambridge.org).

Şekil 28. Ölüm Maskesi <https://aysenozkaya.wordpress.com/2021/03/11/pandemske>

Erişim Tarihi: 11.08.2023.

Korunan en eski maskeler yüz kırk yıldan daha eski değildir ve son derece nadirdir. En bilineni 1867'de Robert Bruce Walker tarafından toplanan ve şu anda Oxford Üniversitesi'ndeki Pitt Rivers Müzesi'nde saklanmaktadır (Nchama, 2023 Para.2). Angel'e göre, maskelerin etnolojik, zoomorfik, antropozoomorfik özellikleri maskelerin kimliklerini belirlerken farklı türden maskenin de etnik yapısı üzerine bilgiler verir. Bu anlamda bilim dallarının çeşitli bulgularla elde ettikleri veriler maskenin nasıl bir tür olduğu, hangi etnik yapıya ait olduğu yönünde sınıflandırma yapar. Maskelerin geometrik ya da farklı şekillerde olması maskelere yüklenmiş kodlardır. Bu kodlar maskenin nasıl kullanacağı ya da nerede ve hangi şartlarda takılacağı yönünde sinyaller verir (Angel, 2022, Para.1). Durum böyle olunca çeşitlilik de göz önünde tutulur ve grotesk, zoomorfik gibi farklı türde maskelerin var olmasını sağlar. Ayrıca maskeler bir canlıymış gibi kabul edilip toplum tarafından kutsallaştırarak maskelere farklı anlamlar kazandırılır.

Tüm bunların yanında, maskelerin nasıl ve neyden üretildiği de bir o kadar önem arz eder (Angel, 2022, Para.1). Angel'e göre, maskede kullanılan malzeme, motif ve renkler maskenin üzerindeki zarafeti artırdığı gibi maske yapan üreticinin de yeteneğini gösterir. Maske üreticileri maskelerini tasarlarlarken onlara kendilerinin ruhunu, sevgisini ve maneviyatlarını maskeye entegre ederler. Bir bakıma tasarlanan maskeler, ustaların dilsiz anlatıcıları olurlar.

3.2. MASKELERDEKİ EL İŞÇİLİĞİ VE KULLANILAN MALZEMELER

Malabo’da kullanılan malzemeler oldukça titizlikle seçilip üretim yapılır. Nedeni ise seçilen malzemenin yani ağacın kutsallığı oldukça önemlidir. Aksi halde üretilen maske şekilsel olarak sorun olmasa da işlevsel olarak bir işe yaramaz. Maske üretiminde maske ustasının kabiliyeti ve ulviyeti de son derece önemlidir. İyi yetişmiş bir usta ürettiği maskeye doğaüstü tılsım yükler. Böylece iyi malzeme ve ustanın becerisi ile harmanlanmış maske toplumun kurtarıcı haline gelir.

3.2.1. Malabo’da Maske Üreticisinin Rolü ve Maske Üretiminde Önemli Kıstaslar

Malabo'da maske kutsal değere hizmet etme ve turistik faaliyetler için üretilir. Maske kutsallığa hizmet ettiği için maske üreten kişilerin toplumdaki değeri ve saygınlığı oldukça büyüktür (Angel, 2023, Para.2). Bu bakımdan meslek babadan oğula geçmektedir. Hayatlarını maske üretimi yapmaya adanmış bu bireyler, kainat ve doğanın ötesinde güçlerle iletişimde olacakları hissi ve inançlarından dolayı tüm maskelerini özenle ve sevinçle üretirler (Angel, 2023, Para.2). Maskeler her ne kadar inanç taşıyan eserler olsalar da maske üreticileri onları gelenek ve göreneklere uygun biçimde tasarlarlar. Bu anlamda Malabo’da maske yapan usta yapıtını yaparken ruhlarla iletişim halinde olur (Angel, 2023, Para.2). Bundan dolayı maske ustası aşırı heyecan duysa bile maske üzerinde kuralları uygulamaktan asla vazgeçmez. Zira bu husus kabile geleneği açısından zorunludur. Angel’in açıklamasına göre, bir moda tasarımcısının kıyafeti tasarlarlarken nasıl modacının yaratıcılığı hayal dünyasından etkileniyor ve besleniyorsa bir maskenin tasarlanması da tıpkı bunun gibidir. Bazı durumlarda kabile şefi maskeyi tamamen kendi istediği doğrultusunda özenle hazırlar.

Eğer maske ayin ya da tören esnasında takıldığına arzu edilen neticeye varamamışsa, yağmur ve bereket vermemişse maskenin malzeme ya da renginde bir hata olduğu düşünülür (Angel, 2023, Para.2). Maske tasarlayanlar oldukça iyidir ve bu işe yatkın kişilerdir. Angel şu önemli açıklamayı yapar: Mesleğin özünü atalarından alırlar. Eğer kişi maske ya da el işlerinde iyi değilse o kişi bu işe girmesine izin verilmez. Maskelerde benzer yanlar vardır ve çok çarpıcı farklara rastlanmaz. Ayrıca maske tasarlayanlar nesneyi kendi yorum gücü ile yoğursalar da biçimsel olarak farklı uygulamalar yapmazlar. Eğer maske kostüm ile giyilecekse hem kostümün hem de maskenin tüm ayrıntıları dikkate alınır.

Onlar için kostüm ve maskenin uyumu son derece önemlidir. Maske yapanlar fakirlik içinde hayat sürer ve bu kadar zahmetin karşılığını para kazanmadan yapar zira yaptığı işte ulviyet saklı olduğunu bilir (Angel, 2023, Para.2). Angel'in ifadesine göre, küçük hediye vermek isteyen olursa da onları kırmaz ve kabul eder. Turistik maskelerde kutsiyet yoktur bu yüzden maskeler taklit edilerek çoğaltılır ve üretilir. Tamamen yabancıların aksesuar ve obje gurubuna katkı sunar. Hediyelik eşya gibi görülen maske tasarımında maske yapanın asla ruhu o maskeye sirayet etmez. Maske yapan kişi de tıpkı maske takan kadar tılsımı içinde hisseder ve bu atmosfer içinde tasarımlarını üretir (Angel, 2023, Para.2). Eğer maske yeterince büyülü değil ve bir ruh taşımıyorsa, Bunun sebebi maskede kullanılan malzemelerin eksik olması ya da üretimden kaynaklı bir hata olmasıdır. Dolayısıyla üretici ile nesne arasında telepati oldukça önemlidir. Bu bakımdan tasarımcının maskeyi ürettiğinde tüm malzemeleri ile enerjisini, ruhunu da maskeye geçirmesi elzemdir. Maske ustası çalışması esnasında ya da öncesinde ruhlarla iletişime geçmek için bazı yasaklara tabi olması gerekir ve belirli ritüellere saygı duyması beklenir (Angel, 2023, Para.2). Angel'e göre, bu yasakların başında diyet, perhiz, inzivaya⁵⁵ çekilmek gelir. Kişi belirli miktarda bitkilerin kullanımı yoluyla şartlanma yaşar ve bu da vücudun tüm uzuvlarının ritüel olarak arınmasını sağlar. Maske ustası belli bir olgunluğa eriştiğinde arif sıfatı ile ağaçlarla bir nevi tekellüf eder.

Geleneksel olarak bu maske tasarımcılarına "*ruhun eli*" denir (Angel, 2023, Para.2). Angel maske üretilmeden önce bazı hususlara dikkat çeker: Ağaçlar budanmadan önce maske ustası ağaçlarla müzakere eder ve budanmalarını nazikçe dikte eder. Geleneksel olarak maske tasarımcısı kanonik kabile modelini benimser ve kabile şefi tarafından belirlenmiş bir dizi kurallara uymak zorundadır. Bu bakımdan maske ustası malzeme seçme konusunda kullanılacak materyallerin renk paletlerini, biçimlerini serbestçe kendisi karar veremez. Bu şekilde her maske kurallar bütününe göre hazırlanır, ilhama göre tasarlanır, eşsiz ve özgün bir parça haline dönüşür. Maske yapmak için en yaygın malzeme ahşaptır. Oymacı, çeşitli düşünceleri göz önünde bulundurarak yerel ormanlardan farklı ağaç türleri seçer. Her bölgede maske yapımında kullanılacak ağaçlar vardır.

⁵⁵ İnziva, kişinin insan içine çıkmadan, topluma karışmama isteğiyle bulunduğu ortamı terk edip tek başına yaşaması anlamına gelir. Bu, kişinin kendi iç dünyasını keşfetmesi, ruhsal olarak yenilenmesi sağlar(Cambridge.org).

Bölgeye göre, kimi abanoz ağacıdır kimi de kırmızı, kahverengi, beyaz ağaçlardır. Bir Afrikalı için ağaç yaşayan bir madde olarak görülür ve bu nedenle içinde ikamet eden bir ruha sahiptir. Ağaç kesilmeden önce ağaca bazı arınma ve kurban törenleri yapılır (Angel, 2023, Para.2). Angel'in açıklamasına göre, oymacı ayrıca aletlerinin özel güçleri olduğuna inanır. En sık kullanılan alet, çoğunlukla ahşabı şekillendirmek için kullanılır. Ağaç çeşitli biçim ve farklı açılarla kesilir. Maske yapımcıları, ahşaba ek olarak, maskeyi süslemek veya takmak için taş, tahta, kafur veya söğüt, metal, deri ve kumaş, özel kağıtlar, çim veya boyanmış çok sayıda malzeme kullanırlar (Angel, 2023, Para.2). Renkler belirli maskelerin ardındaki anlamda önemli bir rol oynar. Canlı renk şemaları maske karakterini verir. doğal lifler, boncuklar, fildişi, tüyler, deniz kabukları, boynuzlar ve boyalar da maskeyi bütünleyici unsurlardır. Maske ustası kabile şefi tarafından emredilen ahşabı kullanmak zorundadır (Angel, 2023, Para.2). Bundan dolayı sanatçı bir ağacı gözüne kestirir ve balta ya da bir testere yardımı ile ağacı devirir. Daha yaygın olarak şemsiye ağacı veya birleşik ağaç olarak bilinen *Musanga Cecropioides* sıklıkla kullanılır.

Ancak maskeleri daha sert ağaçtan İzilé'de (*Tetrorchidium Oppositifolium*) veya Eteng'de (*Picnathus Angolensis*) yapmak da mümkündür. Daha sonra ağacın kabuklarını kurutma ve soyma işlemleri başlar. Maske ustası keserle kabaca maskenin şekillerini çıkarmaya başlar. Ardından bir bıçak yardımıyla da maskenin ayrıntılı oymaları yapılır. Maskenin yüzeyi kaolin ile boyanır. Kaolin bir harç özelliği taşır. Deniz canlılarının kabukları havanda dövülerek ve yumurta akının yoğun kıvamıyla karıştırılıp hazırlanır. Maske çok renkli olmuşsa maskeye beyaz kaolin eklenir. Bazen de maske boyanmasında mavi ya da sarı kül suyu kullanılır (Angel, 2023, Para.2). Maskenin aşınmış pürüzlü tabakası parlatılır. Daha sonra bitkisel boyalarla renklendirilir ve patina ile kaplanır. Fang ve Shira (Eshira) arasında, maskeler Fang dilinde ekuk⁵⁶ olarak adlandırılan *Alstonia congensis*'ten⁵⁷ yapılır.

⁵⁶ Fang dilinde ekuk, "büyü" veya "sihir" anlamına gelen bir kelimedir. Ekuk, Fang kültüründe önemli bir rol oynar ve hem iyi hem de kötü amaçlarla kullanılabilir(Cambridge.org).

⁵⁷ *Alstonia congensis*, Apocynaceae familyasından olan ve Afrika'ya özgü yüksek boylu bir ağaçtır(Cambridge.org).

Maskede kullanılan malzemenin dayanıklılığı oldukça önemlidir. Eğer maske; ot, toprak, çalı ve yapraktan oluşmuşsa çok çabuk yok olup giderler. Ağaçta, ahşaptan, taştan ve pişmiş topraktan yapılan maskeler ise zamana meydan okuyup günümüze kadar ulaşırlar. Kil, kağıt hamuru, metal, tahta, bambu, inek gübresi, kalay ve deriden maskeler yapılır (Angel, 2023, Para.2). Angel'e göre, bahsedilen malzemelerin her biri için özel teknikler uygulanır. Ahşap saag ağacından seçilir ve demir keski ile oyma işlemi yapılır. Bazı sanatçılar, ahşap veya kağıt hamuru gibi yalnızca belirli bir malzemeyle çalışırlar.

Bugün Malabo'da, kabile ve ritüel sanatına ayrıca farklı sanat biçimlerine özen gösterilir. Maske sanatı etnik gruplar tarafından üretilmekte ve muhafaza edilmektedir. Böylelikle varlığını da sürdürmektedir. Maske ustası maske tasarlamadan önce bir dizi aşamalardan geçer. Usta kamil durumuna eriştiğinde artık kendisini eserine istenilen kıvamı vermeye hazır hisseder (Angel, 2023, Para.2). Maske ustası Augustine Angel'e göre, maske yapımı genellikle ahşap olduğu için özel ağaçlardan faydalanılır. Ahşap oyma ile oluşturulan maskeye farklı aksesuarlar da katarak maskeye derinlik ve özellik katılır. Yaygın olmasa da maskeler farklı materyallerden de üretilmektedir. Maskeyi canlı tutan diğer etmenler de renklerdir. Renk, motif ve şekiller ile bezenmiş maskeler daha cazip olduğu gibi sanatsal paradigmaları da farklıdır.

3.3. MASKELERDE TERCİH EDİLEN MOTİF RENK VE ŞEKİLLER

Maskeleri canlı tutan neredeyse en önemli etmen renktir. Renkler maskenin estetik açıdan zengin görünmesiyle birlikte kullanım alanları ve maskenin rolünü de değiştirir. Bu anlamda farklı renklerde olan maskelerin farklı kodları ve manaları bulunur.

3.3.1. Maske Üretilmesinde Yüzün Önemi

Müze koleksiyonları ve maskeleri halka tanıtan çok sayıda eser, özünde farklı motif ve renklerden oluşur (Angel, 2023, Para.2). Angel, maske ve kostüm üzerine şu açıklamaları getirir: *Müzedede izole edilen bir maske* bir bütün düşünüldüğünde çeşitli kostüm ve aksesuarlarla desteklenir. Ancak maske kostüm ve süslenmesine yardımcı olan elemanlardan ibaret değildir. Maskenin üzerinde işlenmiş desen, renk ve motiflerde son derece önemli olduğu gibi hepsinin verdiği bir mesaj vardır.

Maskeler, bir kültürün temsili olarak görülür. Bu açıklama, özellikle Kalahari'nin Otobo kabilesinin maskeleri için geçerlidir. Otobo maskeleri⁵⁸, takılma biçimlerine göre (yüzün önünde, başın tepesinde, kask vb.) sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmada, maske giyen kişinin başının veya vücudunun kapladığı orantıya dikkat edilir. Maskeler, genellikle yüzü kavrayacak şekilde tasarlanır. Bu sayede, dansçılar maske deliklerinden kolayca dışarıyı görebilir. Ancak bazı maskeler, yüzü tam olarak kavramayan farklı oranlarda da yapılabilir. Örneğin, maske büyük yapılmışsa kişinin gözleri maskenin ağız kısmına denk gelebilir ya da maske yüz hatlarını kapatmayan bir ebatta oldukça küçük olabilir. Durum böyle olunca maske takanın gözleri göz boşluğunun altında kalır. Kişinin gözlerini ve burnunu tam anlamıyla kapatmaz. Bu orantısızlık kişinin boyunun farklı görünümünde de etkili olur.

Kişi eğer küçük maske takmışsa boyu uzun görünür. Eğer büyük bir maske takmışsa boyu oldukça kısa görünür. Neredeyse tamamen yüze olan ilgi ön planda kendini gösterir. Yüzü olmayan sadece başlıktan oluşan yapraklarla kaplı bir koni gibi görünen birçok maske yüz maskesi kadar ilgi uyandırmaz. Bununla birlikte maskenin kostümüne gösterilen ilgi de nispeten sınırlı kalır. Bu anlamda kişinin karşı karşıya olduğu maske tipini ilk bakışta gösteren yüz ve başlıktır (Angel, 2023, Para.2). Dan⁵⁹ bir maskeyi bir kategoriden diğerine değiştirmek istediğinde, başlığı değiştirerek başlar. Davranışları agresif, neşeli ve alaycı olan Kaogle maskesini Gunagle maskesine dönüştürmek isterse, yavaş yavaş ve daha etkileyici hale getirmek için bazı tüyler ekleyerek başlığı aşamalı olarak değiştirir (Inengue, 2022, Para.1). Dan kabile şefinin bunu yapmasındaki gayesi maske ile dans eden kişinin daha kontrollü davranarak hızlı dans etmemesini sağlamaktır.

⁵⁸ Otobo maskeleri, çeşitli şekil ve boyutlarda olabilir. Bazı maskeler, basit, geometrik şekillere sahipken, diğerleri daha karmaşık ve ayrıntılı olabilir(Cambridge.org).

⁵⁹ Dan kabilesi maskelere farklı sembol ve işlevler yükleyerek maskelerin anlamlarını kategorize eden topluluktur(Cambridge.org).

⁶⁰ Dan Maskesi yekpare ağaçtan ahşap oyma tekniğiyle yapılmış eserin tepe bölgesi kumaş ve fildişi renk deniz kabukları kullanılarak zenginleştirilmiştir. Fevkalade kondisyonunda. Afrika Sanatının koleksiyonluk bir örneğidir(Cambridge.org).

Dan Maskesi

Otobo Maskesi

Şekil 29. Dan Maskesi ve Otobo Maskesi Elltımın Ulusal Müze

Erişim Tarihi:11.04.2023.

Ayrıca her maske değişiminde çıkartılan maske üzerine dahil edilen süslemeler ile farklı yüz ifadeleri ve karakterler meydana getirmesidir. Benzer şekilde, bazı berduş maskelerinin görünüşü tamamen aynıdır. Yalnızca renkleri, özellikle de yüzlerinin rengi tunik ve takke üzerine yerleştirilmiş küçük tüyler, espartodan ⁶¹yapılmış ekler gibi bazı süs detayların ayırt edilmesini sağlar. Bu anlamda yüz, mutlaka maskenin anlamının yoğunlaştığı yerdir (Angel, 2023, Para.2). Angel'in ifadesinden yola çıkarak maskenin tüm unsurlarını (kostüm, başlık, dans vb.) kapsayıcı şekilde incelendiğinde, sadece dansçının yüzündeki maskenin ve aksesuarlarının dikkate alındığı söylenebilir. Bu bakımdan günümüzde eski ahşap maskeleri boyama teknikleri ile görsel anlamda daha dikkat çekici hale getirilmeye çalışılır. Bu sayede maske hem teknik anlamda hem de stil anlamında değişim gösterir. bu durumda farklı kabilelerin birbirini taklit etmesini maske üzerinde yapılan her değişimin diğer bir kabile tarafından da uygulanması kaçınılmaz olur. Estetik algısı artık bir moda şölenine dönüşür.

⁶¹ Esparto, güçlü ve dayanıklı bir elyafıdır ve birçok farklı amaç için kullanılır(Cambridge.org).

Şekil 30. Süslü ve boyalı maske giyen dansçı: Yemal, Gine. Cardi ve Buhler 1958:137'den

Erişim Tarihi: 23/05/2023.

3.3.2. Stillerin ve Tekniklerin Evrimi

Maskeler popüler kültürün etkisi ile alışkanlıkların ötesinde rol oynamaya başlar. Kabileler arasında âdeta moda şölenine dönen maskeler teknik ve stil bakımından da başkalaşım geçirir. Bu hale dönen maskelerde şık görüntüler ortaya çıksa da maske ustası yine de maskenin ruhu olmasını önemser. Bu anlamda güzellik algısı açısından kişiyi doyuran maskeler, otorite ve sosyal statü farklılıklarının ortaya çıkmasını sağlar.

3.3.3. Maskelerde Yaşanan Değişimler ve Kabile Alışkanlıklarına Göre Renkler ile Stillerin Etkisi

Dün değişmez görünen stiller ve teknikler geliyor. Eserler titizlikle kodlanmış geleneksel modelleri yeniden üretse bile, stiller yavaş yavaş dönüşüyor (Angel, 2023, Para.2). Maske ustaları, insanların komşularıyla kurdukları pek çok ilişkinin izlerini taşıyan eserler yaratır. Aynı mekanları, aynı inançları ve aynı düşünce sistemlerini paylaşan insanlar arasında stilistik etkiler, sembolik ödünç almalar gerçekleşir (Angel, 2023, Para.2). Günümüzde bazı maskeler keski ile oyularak endüstriyel boya ile renklendirilir. Bu nedenle eserlerin birden fazla halka ait estetik ve kültürel kodlara tanıklık etmesi oldukça yaygındır.

Bu bakımdan maske tasarımcısı her zaman temsil edilen ruhu onurlandıracak estetik bir etki yaratmanın peşindedir. Öncesinde sosyal statü gözetmeden takılan maskeler yer alırken, bu denge ilerleyen yıllarda maalesef bozulur. Maske statüsü ile artık boy gösteren farklı kabile şefleri ve makamlar ortaya çıkarır (Angel, 2023, Para.2). Her kabilenin kültür yapısı ve pozisyonuna göre elbette maske sembolü, rengi ve şekli de değişime uğrar.

Angel'in aktarımına göre, Maske üzerinde dekoratif süslü detaylar görülmeye başlanır. Bu detaylar Renklendirilerek kısmen metal parçalarla da desteklenir. Maskeye estetik bir görünüm kazandırmak için alçı veya farklı tüyler ilave edilir. Diğer bir yandan maskelerde kaligrafi şekiller⁶² ve baskılar da mevcuttur. Ancak bu baskılar daha çok dokuma türü eşyalarda sıkça görülür. Nedeni ise her ne kadar sanatsal yanları olsa da daha çok dinsel amaçla tasarlanmalarıdır. Bununla birlikte, bazı maskeler oyulmuş boncuklu süslemeler ve üzerinde belirli hayvanlarla ilişkili geometrik şekillerden oluşur. Bu tasarımlar, sosyal yapıdaki statü atıflarını veya diğer çağrışımları ifade eder (Inengue, 2023, Para.2). Inengue, maskede başlıca yer alan hayvan figürleri üzerine açıklama yapar: Maskedeki başlıca motifler kurbağa, örümcek, kertenkele, piton, çalı ineği, fil ve leopardır. Son dördü özellikle fon ile ilişkilendirilirken, kurbağa genellikle doğurganlığı örümcek ise doğaüstünü yerdeki ata ruhlarla bağlantı aracılığıyla ilişki kurduğu ve simgelediği söylenir.

Şekil 31. Hayvan figürlü Maskeler Hıfzı topuz koleksiyonu 14.02.2016.

⁶² Kaligrafi şekiller: Afrika'daki bazı kabilelerde, maskeler ruhları veya tanrıların temsilcileri olarak kullanılır. Bu maskelerde genellikle dini metinler veya kutsal figürleri temsil eden semboller bulunur. Örneğin, bir maskenin üzerinde "Yüce Tanrı" veya "Kutsal Ruh" gibi bir metin veya bir aslan, fil veya yılan gibi bir sembol olabilir(Cambridge.org).

Buna göre örümcek, bölge genelinde kehanet için kullanılır. Hayvanlar, motifler, sosyal veya kozmolojik kategoriler arasındaki tüm bu ilişkiler, bilgi verenlerin o konuda yorumunun ve hislerinin bir parçasını oluşturur (Inengue, 2023, Para.2). Inengue'ye göre, Din adamları ayin yaptıkları esnada taktıkları hayvan maskelerinden doğan, kaplan, boğa gibi maskeleri de tercih ederler. Geçmişte bu tarz kişilerin maskeli gelenekleri imparatorluk zamanına kadar uzanır. Sahure⁶³ adlı abide mezarlarda maskeli kişinin darbuka çalarak ve dans ederek tüm kötülüklerden uzaklaştığı ve arındığı nakşedilir. Bu anlamda maskenin de statüsünü ve gücünü ortaya koyar. Ayrıca görüşmelerde kolayca hayvan motiflerini kullanarak anlatmak istediği ya da hedeflediği bir durumu maske aracılığı ile ortaya çıkarılabilir. Zira karşındakine apaçık meydan okur ve mesaj verir.

Yaklaşık son yirmi yıldır bu motifler sosyal yapısıyla ilişkilendirerek antropologlar tarafından araştırılır. Kara Afrika halkları, her yerde olduğu gibi Malabo'da da siyasi, sosyo-ekonomik, dini ve kültürel yönlerden medeniyetlerini oluştururlar. Nitekim bu yönler arasında din ve kültür halkların kimlik kazanmasında önemli belirleyicilerdir (Inengue, 2023, Para.2). Bu yaklaşımda maske adı verilen nesnede dikkate değer bir sonuca ulaşmak için gelenek ve sanatı harmanlayan bir teknik bilginin yanı sıra becerinin de geliştiği aşıkardır. Bu popüler ve jeo-etnik nesne⁶⁴, yerli olmayan halkların olduğu kadar diğer kıtalardan gelenlerin de ortak hayal gücünü zorluyor.

Bu nedenle, genellikle maske ve halk kökeninin işlevi arasında doğrudan ilişki mevcuttur (Inengue, 2023, Para.2). Maskenin geçmişini belirli bir zamanda yeniden inşa etmek uzmanlar için zordur çünkü her insan kendine özgü bir zamanda bu sembolizmi benimsemiştir. Aşağıdaki tabloda, kara kıtanın ve dolayısı ile Malabon'un her zaman ötelerle iletişim kurma istekleriyle hareket ettikleri için sembolizme yükledikleri anlamlar vardır.

⁶³ Sahure Abide Mezarları, Mısır'ın Yukarı Mısır bölgesindeki Giza'da bulunan bir firavun mezarı kompleksidir. MÖ 2589-2566 yılları arasında hüküm süren 5. Hanedanın dördüncü firavunu Sahure'ye aittir(Cambridge.org).

⁶⁴ Jeo-etnik nesne, belirli bir etnik gruba veya bölgeye özgü bir nesnedir. Bu nesneler, genellikle o kültürün veya bölgenin tarihini ve geleneklerini yansıtır(Cambridge.org).

Tablo 5. <https://www.enseignons.be/media/2013/03/Masques-africains-2.pdf>,

Renkler	Anlamları
	Tanrın'ın rengi olarak bilinir. Ölümden yeniden doğuşun geçişini, nuru, ilahi saflığı temsil eder. Bu bakımdan maskede ya da yüzde beyaz kaolin ve tebeşir kullanılır.
	Hem ateşi, kanı, gücü, doğurganlığı, güneşi hem de kopukluk yaşamış birinin yeniden bütünleşmesini temsil eder. Koyu kırmızı saf olmayan kanı temsil eder. Geleneksel olarak renk çiğnenmiş kola fındıklarından elde edilir.
	Ölümün rengidir. Büyücülük, kötülük, şerli ve sırlı olayları çağırır. Kömür ve siyah dumandan üretilir.
	Pozitif bir renktir. Beslenmeyi, canlılığı ve olgunlaşmayı temsil eder.
	Soğukluğu, ama aynı zamanda hayalleri, saflığı ve dinginliği temsil eder.
	Kırmızı gibi doğurganlığı, huzuru, şansı ve umudu temsil eder. Diğer bir yandan da ölüm haberi ve kişinin yitik olmasının da bir yansımasıdır.

Maskenin renkleri, Ekvator Ginesi nehirlerinin kıyısında yer alan savanlarda veya ormanın taş ocaklarında bulunan killi topraktan, pembe renginde birazda beyazımsı bir kaolinden elde edilir (Inengue, 2023,Para.2). Önceden, belirli maskeler için kil müstahzarı insan külleriyle veya merhumun kırık kemikleriyle karıştırılmış karışımdan elde edilir. Temel renkler beyaz, kırmızı ve siyahtır. Beyaz hayaletleri, ölümler diyarını ve öbür dünyayı sembolize eder.

Aynı zamanda masumiyeti ve saflığı da temsil eder (Inengue, 2023,Para.2). Parlak kırmızı ise maneviyatın ve doğumun rengidir. Menstrüasyonu,⁶⁵ kadınları, doğurganlığı, öbür dünyada yeniden doğuşu sembolize eder (Inengue, 2023, Para.2). Inengu'ye göre, Kırmızı genellikle padauk talaşı ⁶⁶(*Pterocarpus soyauxii*) veya kırmızı kil ile elde edilir. Tsogho'da⁶⁷ renk, achiote tohumlarının ⁶⁸(*Bixa orellana*) ezilmesiyle üretilir. Tozlar daha sonra yağ ile bağlanır ve hurma fıstığı (*Eleais guineensis*) ile yapılır. Kırmızı aşı boyası, mondo çakıl tozundan (Tsogho dilinde) veya kil bazlı yapılır Siyah, karanlığı ve kötü niyeti simgeler. Düz kullanıldığında ise ehemmiyete vurgu yapar. Görünmeyeni temsil eden beyazın aksine siyah, görüneni dünya hayatını sembolize eder. Kömür veya kavrulmuş yer fıstığı ve hurma fındıklarından hazırlanır ve ardından yağda öğütülür. Siyah, ahşabın kalsine edilmesiyle de üretilir. Tsogho dilinde eboo adı verilen kilden elde edilen mavi, demirli kilden elde edilen koyu sarı ve turuncu gibi daha yeni geleneksel olmayan diğer renkler kullanılır.

⁶⁵ Menstrüasyon, kadınlarda ve bazı diğer yüksek diş primatlarda, rahim iç yüzeyinde oluşan damar ve dokuların kan ile vücuttan atılması şeklindeki fizyolojik olaydır. Doğurgan kadınlarda üreme ve döllenme amacıyla meydana gelen değişiklikler için kullanılan bilimsel terimdir(Cambridge.org).

⁶⁶ Padauk talaşı, Afrika'nın tropik ormanlarında yetişen bir ağaç olan *Pterocarpus soyauxii*'nin çekirdeğinden elde edilir. Padauk, kırmızımsı-turuncu veya kırmızımsı-kahverengi renkte, sert ve dayanıklı bir ahşaptır(Cambridge.org).

⁶⁷ Tsogho dili, Togo'nun kültürel ve tarihi mirasının önemli bir parçasıdır. Tsogho dili, Tsogho halkının kimliğini ve geleneklerini korumada önemli bir rol oynamaktadır. Ekvator Ginesi halkına komşudur(Cambridge.org).

⁶⁸ Achiote tohumları, yüzyıllardır gıda ve kozmetikte kullanılmaktadır. Gıdalarda, doğal bir renklendirici ve tatlandırıcı olarak kullanılır. Örneğin, achiote tohumları, soslarda, baharatlarda ve peynirlerde kullanılır. Ayrıca, achiote tohumları, kozmetikte, ruj, allık ve parfümlerde kullanılır(Cambridge.org).

Bu doğal renkler, maneviyat toplulukları tarafından hala ritüel makyaj olarak kullanılır. Özellikle Mwiri ve Djembe'deki inisiyeler, yüzlerini ve vücutlarını bununla kaplarlar. Bwiti'nin banzileri yeniden doğuş ve saflığın bir işareti olarak pembe bedenlerini örterken, "Bwiti inisiyeleri açısından ilham almak adına beyaz, kırmızı, koyu sarı veya daha ayrıntılı makyaj yaparlar. Bu toz ve yağ maskeleri daha sonra erkekleri Mikuku ruhlarına dönüştürür (Inengue, 2023, Para.2). Maskeler toplumun aynası gibi gibidir onların sosyolojisini ve kültürel yapılarını yansıtır. Bu anlamda etnik gruplar gelenek ve görenekleri doğrultusunda maskelerini sınıflandırır. Maske ustaları bir maske tasarlamadan önce yeteneklerini geliştirip edindikleri ulviyetlerini maskeye uyarlarlar.

4. BÖLÜM

MASKELERİN MALABODAKİ KÜLTÜREL YERİ

Maskede kullanılan renk, motif ve semboller ise maskenin ne tür maske olduğunu, kullanım alanını ve kudretini gösterir. Günümüzde maskeler farklı boyamalar ve şekilsel motiflerle alagelmiş maskelerden farklı bir model ve görünüm kazanırlar. Böylece maskeler çeşitli aksesuar ve süslemelerle sanatsal zenginliği de sunmuş olurlar. Bu bölümde maskenin Malabo kültüründeki yeri gösterilecektir. Maskenin mitolojik unsurlar ve fantastik kurguların içerisinde yer bulmasıyla farklı maskelerin analizleri yapılacaktır. İlk çağlarda resmedilen hayvan resimleri ile maskeli yarı hayvan ve yarı insan figürleri üzerinde durulacaktır. Bu figürlerde ve maskeler de kullanılan sembollerin anlamları verilecektir. İlk maskenin kadına lütfedildiği ancak daha sonra erkeklerin eline geçtiği güç savaşının ayrıntıları üzerinde durulacaktır. Maskenin sahip olduğu çeşitli özellikleri, gizli güçleri ve tılsımının ayrıntıları paylaşılacaktır. Avcılık için kullanılan maskelerin avını nasıl hipnoz etiği ile ilgili bilgiler verilecektir.

4.1. MASKELERİN MİSTİK VE MİTOLOJİK ÖZELLİĞİ

4.1.1. Maskelerde Görülen Fantastik Güç ve Toplumun Maskeye Bakış Açısı

Maskeler doğa üstü bir güce sahip olduğu düşünülür. Bunun nedeni de fantastik öğeler içermesi ve maskeye atfedilmesidir. Bu anlamda maskenin beslendiği en önemli alan da mitoloji olur. maskenin hikayeleri tanrı ve görünmeyen varlıkların maske ile olan ilişkisi göze çarpar. Ayrıca maskeler bu görünmez kötü ruhları kovan insanları onlardan koruyan kahraman rolüne sahip olur. Mitoloji birçok alanda kendine yer bulduğu gibi maskelerin de tarihinde ve olaylar zincirinde geniş yer tutar. Maske efsaneleri bir nevi mitolojiden kaynağını alır (Gonzelo, 2023, Para.2). Bu anlamda didaktik konulara da fantastik özellik katar. Gonzelo'ya göre, Tanrılar ve kötü ruhlar çok sıkı kurallarla ve mutlaka gerçekçi bir şekilde görülmezler. Bir tanrı aynı anda bir melodi gibi ya da geleneksel bir maske biçiminde iki ya da daha fazla yerde bulunabilir ve her bulunduğu yerde etkisi aynıdır.

Tanrıların maske ile ilişkisi ve maskeye verdiği kutsallık aidatı ile ululuk, temsiliyet, var olma, birden çok yerde bulunma ve kontrol altında tutma, gözetim gibi elementlere ışık tutar. Mevcut bilgiye göre, tartışılmaz bir gerçek söz konusudur.

Maskenin geleneksel tanımına bağlı kalınırsa maske kullanımının oldukça yaygın olduğu sonucuna varılır (Gonzelo, 2023, Para.2). Gonzelo'nun ifadesine göre, makyaj, resim ve dövmeler maske tanımına dahil edildiğinde maskenin her toplumda var olduğu kabul edilebilir. Maske hazırlanmadan önce çeşitli süsleme malzemeleri ile ana hatlar tasarlanır. Yani bir nevi maskenin ilk evresi oluşturulur. Yüzyıllar öncesi farklı figürler ve nesneler maske görünümünde resmedilmiştir. Maskeler, duvarlarda, insanların yüz ve vücutlarında görülür. Böylece ihtiyaç duyulan o koruyucu ve gizleyici mucizevi nesne icat edilir (Gonzelo, 2023, Para.2). Maske sanatsal bir obje olarak görünse de içerisinde derin anlamlar barındırır. Bu nedenle de bölge halkı tarafından en kıymetli yerlerde muhafaza edilir ve sergilenir. Ayrıca ilgili nesne adeta Malabo'nun sosyolojisinde, dininde, kültüründe ve birçok alanında etkin rol oynar.

Maskenin kökeni eski zamanlara uzanır. Maske onu takan kişiye ruhani bir kimlik verir ayrıca verdiği bu duyguyla kişilere korku verir (Gonzelo, 2023, Para.2). Literatür bu verilerden yola çıkarak maskelerin ruhani bir duygu taşıdığını ve maskelerin ürpertici yapıya sahip olduklarını doğrular (Gonzelo, 2023, Para.2). Gonzelo'ya göre, maskeyle en çok ilişkilendirilen mitolojik temalardan biri, maskenin bir kadın tarafından keşfedilmesidir. Bu temanın kendisi kadınları bir takım kutsal nesnelerin ve ritüellerin ilk sahipleri olarak gösteren çok daha kapsamlı bir bütünün parçası olduğu yönündedir. İfadeye göre, kadınların maskeyi ve maske ile ilgili ritüelleri keşfetmesi sonucunda mucizevi işe yarayan unsurlar ortaya çıkar. Kadınlar maskenin sihirli gücünü günlük hayatlarında çeşitli işlerinde kullanmaya başladıklarında bu durum erkeklerin ilgisini de çeker (Gonzelo, 2023, Para.2). Erkekler maskenin mucizevi gücünü keşfetmesi ile kadınlara maske ile ilgili kısıtlama getirir. Zira ataerkil toplum anaerkil toplumun üstün olmasını ve toplumda söz sahibi olmasını istemez.

Bu anlamda tüm gücün erkeklere geçmesini ve toplumda yalnızca ataerkil söz sahibi olunması istenir. Bu durum kadının gücünün zayıflamasına, kadının yalnızca ev işlerinde erkeklere hizmet etmesine yol açar. Kadınlara baskı ve şiddetin yanı sıra çeşitli göz dağı verilir.

Kadınların maskeyle ilgili yasakları delmesi sonucunda hastalığın ardından kısırlığa hatta ölüme neden olacağı tehdidi ile kadınlar maske ritüelinden mahrum bırakılır (Gonzelo, 2023, Para.2). Maske varlığını anaerkil toplumlarla başlatır ve birçok eski kaynaklarda anaerkil toplumla ilgili örnekler bulunur. Kabile şefine göre, daha önceki çağlarda kadınlar toplumda baskın bir rol oynar. Erkekler, kadınların kendilerine hükmetme girişimlerine direnmek için gizli topluluklar kurarlar (Mha, 2022, Para.1). O zamanlar maskeler, kadınları fethetmek ve onlar üzerinde güç sağlamak için kullanılan araçlar olarak görülür. Bu teori bugün artık kabul edilemez olsa da maske bir sorun olarak ele alındığı için çok ender örneklerden biridir.

Maske, inisiyatif gönüllü topluluklarına aittir. Toplumun sosyal ve kültür yapısını ayrıca gücünü temsil eder (Gonzelo, 2023, Para.2). Kollektif yaşam içerisinde maske bir denge politikası oluşturur. Bu anlamda didaktik yanı da bulunur öyle ki genç kızlar geleneksel kabile kültürünü ve diğer edinimlerini maske aracılığı ile öğrenirler (Gonzelo, 2023, Para.2). Bu ilkel eğitimi tamamlayan genç bir kız artık anne olmaya hak kazanırken erkekler de baba olurlar. Maske mistik özellikleri olduğu için büyücülüğe karşı da kalkan görevi görür. Maske dünyevi hayata düşkün olanın gözüne korku salar ve ruhani varlıkların önemsenmesini ister (Mha, 2022, Para.1). Gelenek ve göreneklerin maske aracılığı ile öğrenilmesinden sonra hem erkek hem kadın yetişkinlerde tüm kurallara uyulması beklenir. Bu bakımdan Mha'nın ifadesine göre, tüm ilkel kanunlardan mesuldürler ve kurallara uyulmadığı takdirde maskenin görünmez ruhunun cezalandırılmasına maruz kalınır. Özellikle kadın ve çocuklarda bu korku oldukça yoğun görülür. Zira maske inisiyelerin en başlıca elementi olduğu gibi bir tinin ⁶⁹özellığı de taşır (Mha, 2022, Para.1). Bu bakımdan çeşitli özel gizli derneklerin ve ayinlerin en kabul gördüğü nesnedir. Maskeler, Malabo'da birçok dini ve sosyal ritüelde kullanılır.

Ritüeller, belirli bir insan grubu içinde ortak, kolektif ve toplumsal eylemler olarak var olur. Ritüelle ilgili birçok efsane mevcuttur. İlgili maskeler ve ritüeller adeta amacı olan bir hikaye olarak tanımlanır ve bir mit özelliğı taşır.

⁶⁹ Afrika maskelerinde tin, genellikle ruh veya doğaüstü bir varlık olarak yorumlanır. Maske takan kişi, temsil ettiği ruh haline bürünür. Bu durum, maskenin ürkütücü bir etkisine neden olabilir. Bazı kültürlerde, maskeler, kötü ruhları korkutup kaçırmak için kullanılır. Diğer kültürlerde ise, maskeler, ruhlarla iletişim kurmak için kullanılır(Cambridge.org).

Ayrıca tanrılar ve insanlar arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışır (Mha, 2022, Para.1). Mha'ya göre, birçok maskeleme töreni dans, drama ritüel performansları içerir. Bu durumlarda kostümün parçası olarak yüz maskesi veya tüm vücut maskesi kullanılır. Afrika'daki maskeleme ritüellerinin ve törenlerinin büyük kültürel, geleneksel önemi vardır. Bu bakımdan maskeli dans yalnızca ritmik bir performans olarak işlev görmez, aynı zamanda sosyal uyumu ve ruhsal imaları amaçlayan kutsal ve toplumsal ritüelin bir parçası olarak kabul edilir.

Dini törenlerin önemli bir parçasını oluşturan maskeli balolarda ve festivallerde maskeler kullanılır. Eski Pagan Tanrılara atıfta bulunur (Mha, 2022, Para.1). Mha'nın aktarımına göre, maskeler doğurganlık üzerine ruhların ve doğal yaşam ile insan yaşamı arasında inançsal bir bağ olup olmadığı bilgisini gün ışığına çıkarır. Bu anlamda birçok maskeli festivalin doğurganlıkla ilgili eski inançları içerdiği düşünülmeye başlanır. Rivayete göre, maskeli festivallerde maskeyi takan kişi eski inançlar gereği ruhunu şeytana teslim eder ve bir nevi şeytanı temsil eder (Mha, 2022, Para.1). Birçok maskeli balo sunumu, amacı ve anlamı açısından son derece kutsaldır, diğerleri ise yalnızca eğlence amacıyla işlev görür.

Malabo halkı maskeli baloda takılan maskeleri doğaüstü varlık ve çeşitli ruhlarla ilişkilendirerek maskelere kutsiyet atfederler. Maskeli bir tören veya performans, ataların ruhlarının ziyaretini temsil eder. Bu bakımdan maskeli dansçının sözlü, efsanevi türden ritüeli vardır. Maske ritüellerini izlemek için gelen misafirler, köy halkı ve kabile şefleri bulunur. Bu izleyiciler maskeli dans eden kişinin kiminle irtibat kurduğunu kimin ruhu hangi kimlikte çağırdığını tanır ve bilirler (Mha, 2022, Para.1). Bu bakımdan Maloba'da maskeleme geleneğinin son derece özel olduğu gizli topluluklar mevcuttur (Mha, 2022, Para.1). Malabo toplumunda, tören maskesi yaşlıların evinde, özel bir binada veya kutsanmış bir yerde saklanır. Maskeler belirli, özel durumlar dışında görülmemeli ve dokunulmamalıdır (Nchama, 2023, Para.2). Nchama'nın aktarımına göre, aynı zamanda maskenin bakımı için sunulan kurbanlar da vardır. Malabo'nun bazı yerlerinde bilinmeyen nedenlerle, birçok kabile topluluğu, akademik ilgi duyanlarla bile maskelerini ne sergiliyor ne de tartışıyor. Nesilden nesile aktarılan geleneksel maskeler, vadelerini tamamladıklarında ya da deforme olduklarında bir tarafa atılmazlar.

İnaniş'a göre, maskenin içerisinde bir ruh olduğunu ve birtakım mucizevi güçlere sahip olduğu için son derece dikkat edilmesi gerektiği söylenir. Bu anlamda bir merasim tanzim edilir ve maskede yer alan saklı güçler diğer maskeye transfer edilir (Nchama, 2023, Para.2). Nchama'ya göre, bu maskeler göreneklerine göre, gömülür veya özel tasarlanmış mağaraların barınaklarına ⁷⁰yerleştirilirler. Maskeler mitolojik özellikleri bünyesinde barındırması ve mit gibi birçok konudan beslenmesi ile maske fantastik olayların içerisinde yer alır. Bu anlamda tanrı, ruh ve görülmeyen elementlerle özdeşleştirilir. Maskeler bu kez doğa üstü varlıkları temsilen karşımıza çıkar. Maskeye verilen olanüstü sihirli güçler ile diğer dünya ve ruhlar ile bağlantıya geçilir (Mha, 2022, Para.1). Bu tarz maskeler haliyle özel konumlandırılıp muhafaza edilirler. Zira ilkel inaniş bu tarz maskelerin iyi korunması ve saklanması gerektiğini savunur. Ayrıca maskenin diğer önemli mecrasına dikkat çekilir. Maskeler avlanma ve hayvanları etkileme durumlarında da kurtarıcı bir nesne olarak görülür. Bir nevi taklit ya da kılık değiştirme yöntemi ile kişi avını maske aracılığı ile avlar.

4.2. AV ZAMANINDA HAYVANLARI ETKİLEME DURUMU

4.2.1. Avcılıkta Maske ile Kamufaj Oluşturma ve Maske Takarak Hayvan Kılığına Girme

Maskeler ilk zamanlarda yüz maskesi olarak ortaya çıkar amaç ise maskeyi giyenin yüzünü korumasıdır. Maskenin yalnızca ağız ve göz kısımları açıktır. Maske tahta parçalarından oluşturularak tasarlanır. Daha sonra fetişlerden⁷¹ etkilenecek hayvan şekilleri de verilmeye başlanmıştır (Inengue, 2023, Para.2). Giderek doğa üstü güçlerin yüz ifadeleri, korkular, sevinçler kısaca abartılmış tüm duygular maskelerle yansıtılmak istendiğinden, maske üzerine işlenir ve gösterilir (Angel, 2023, Para.2). Nchama'ya göre, Afrika geleneğine özgü üretilen her maske ilhamını doğadan alır ve doğanın bir parçasıymış gibi taklit edilir. Şaman öğelerinde din ve doğa ayrılmaz bütünlük kazanır.

⁷⁰ Mağara barınakları, insanların ve nesnelerin korunması için birçok avantaj sunar. Mağaralar, hava koşullarından ve yırtıcılardan korunma sağlar. Ayrıca, mağaralar genellikle serin ve nemlidir, bu da onları sıcak iklimlerde yaşamak için ideal kılar(Cambridge.org).

⁷¹ Afrika'da fetiş, doğal olarak oluşan veya insan yapımı herhangi bir nesneyi ifade eder. Fetişler, genellikle ruhlar veya tanrılarla ilişkilendirilir ve büyü veya dini güçlere sahip olduğuna inanılır. Fetişler, Afrika'nın her yerinde yaygındır ve çeşitli şekillerde kullanılabilir(Cambridge.org).

Şaman maskeler malzemelerin yerlerin ve inorganik öğelerin ruhu ya da şamanın iradesiyle daha güçlü olmak için gördüğü obje, insan ve hayvanların ruhlarını simgeler (Inengue, 2023, Para.2). Inengu'nin ifadesine göre, bu tarz maskeyi takan kişi maskenin tüm güçlerini eline alır ve kainatı aldığı güç ile temsil edebileceğine inanır. Maske takan kişi maske sayesinde hem kalkan gibi korunur hem de gücüne güç katar.

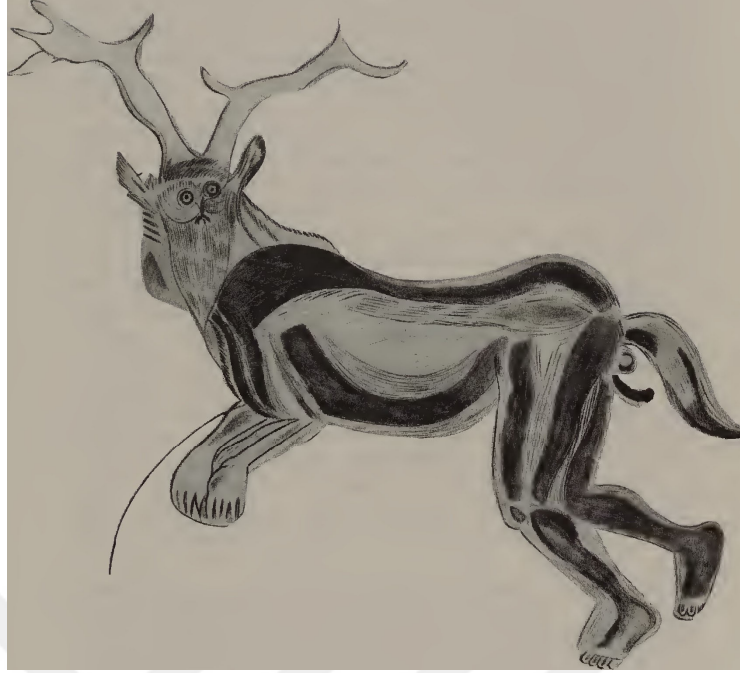
Bir avcı avına yaklaşabilmesi için kişi hayvan kılığına girer. Diğer bir anlamla kişi kılık değiştirir. Ancak bir bütünlük sağlanmak adına kişi kendini kamuflaj edebilmesi için yüzünü de gizlemesi gerekir. Bu eksikliği ve ihtiyacı kaçınılmaz olarak maske karşılar (Inengue, 2023, Para.2). Avlanmanın gerçeği olan kılık değiştirme ve maske bir nevi avcılığın temel ihtiyacı haline gelir. Böylece av, çok daha kolay avlanır kişi de hedefine ulaşmış olur. Efsunlu maskeler ile avcı avını kolayca elde eder. Bu bakımdan çeşitli av maskeleri kullanılır. Av sihirli maskenin etkisinde kalıp adeta avcıya kurban olur (Inengue, 2023, Para.2). Hayvan maskeleri insanlar tarafından hazırlanır ve giyilir. Avını inandırmak için taktıkları maskeler ile adeta hayvan kılığına bürünürler. Maske büyüdü dokusuyla avcıyı kahraman yaptığı gibi avını da hipnoz eder (Angel, 2023, Para.2). Angel'in açıklamalarına göre, maske aracılığıyla kılık değiştirmeyi profesyonel bir şekilde yaparlar. Öyle ki hayvan maskesi takıldığında bir hayvanın kafası gibi fark edilemeyecek kadar sahici bir geçiş olur. Hayvan kafasındaki tüm detaylar maskeye yansıtılır. Düz abartılı burun yapılır. Ancak kavis ve köprüsü oldukça çıkıntılıdır ki yüzün alt kısmına kadar uzar. Yatay görünür bu da yüzü oldukça uzun tutar. Bu dönüşüm sadece erkek figürlerinde görülürken, kadın figürlerindeki geçiş daha yumuşaktır.

Zoomorfizm maskelerine sahip olan bu adamlar, otçul veya kuş maskelerinden ziyade, yırtıcı hayvanların maskelerini takmayı yeğlemişlerdir (Inengue, 2023, Para.2). Inengu'ye göre, kedi ve köpek maskelerini tercih etmeleri diğer maskelere göre daha nadirdir. Tüm bu figürler çok gerçekçi olarak nitelendirilir. Öyle ki bilezikler, kolyeler, kemerler ve elbise detayları insan bedeninde belirgin bir şekilde görülür. Bu betimlemelere rağmen, maskeyi baş veya boyundan ayıran hiçbir özellik yoktur, bağlantı için hiçbir unsur belirtilmemiştir. Öyle ki baş, boyun ve omuzlar mükemmel bir uyum içindedir. Bu hayvan başları, insan vücudunun ayrılmaz bir parçası olarak gösterilir.

Maske takan kişi av sahnesinde maskenin gizemli ve büyülu bir yapıya sahip olmasından dolayı avcılık işlemini teknik anlamda profesyonelce yürütür. Hayvan başlı erkek figür maskelerine çeşitli anlamlar yüklenir. Bu durum da binlerce yıldır hafızında ilahi varlıkları saklayan mısır firavununa benzetilir. Bu figürler aslında paleolitik çağda vücut bulur. Zira mağaralarda insan bedeninde hayat bulmuş hayvan maskeli resimler ve şekiller yer alır. Bu da maskeli yarı insan yarı hayvan efsanevi ve doğaüstü varlıkların temsiliyetini gösterir (Inengue, 2023, Para.2). Ayrıca birçok mit konusunda da ilgili karakterlere fazlasıyla yer verilir.

Inegue'ye göre, 1912'den itibaren çeşitli uzmanlar tarafından mağaralardaki figürlerin kutsal maskeler takan adamların temsilleri olduğu geniş çapta kabul görülmüştür. Sonuç olarak Paleolitik sanat veya duvar figürleri insan ve hayvan özelliklerini sanat eserlerinde yer verir. Bu bakımdan sıklıkla maskeli figürler olarak yorumlanır. Bu figürlerin en ünlüsü, Birinci Dünya Savaşı sırasında keşfedilmiş Trois-Freres mağarasının duvarındaki tartışmasız "büyücü" tasviridir (Inengue, 2023, Para.2). Bu figür, mağaranın "kutsal alan" olarak adlandırılan kısmına hakim olan ve en dikkat çekici hayvan panolarının üzerinde yer alan bir tonoz⁷² üzerine kazınır ve boyanır. Orta Magdalen dönemi (yaklaşık M.Ö 12.000) bu karakter bir gece kuşunu, bir aslanı veya bir hayaleti sembolize eder (Inengue, 2023, Para.2). Inegu'nin ifadesine göre, bazen de başına av maskesi takmış büyük yuvarlak gözleriyle, geyik boynuzları takmış, kulakları olan kambur bir adam olarak kendini gösterir. Ren geyiği şekline bürünmüş kişi resmen geyikte bulunan tüm uzuvları sahici şekilde kuşanır.

⁷² Tonoz, mimarlıkta kemerlerin bir araya gelmesiyle oluşturulan, genellikle tavan örtüsü olarak işlev gören yapı parçasıdır. Çoğunlukla tuğla ve harçla örülür ve alttan obruk, yarım silindir biçiminde görünür(Cambridge.org).

Şekil 32. Trois-Freres'in "boynuzlu Tanrısı" veya "büyücüsü". Begouen ve Breuil 1958'den, pl. XX

Erişim Tarihi: 30/05/2023.

Inengue, Breuil'in ifadesini aktarır: Literatüre ilgili nesneyi ‘‘boynuzlu tanrı’’ olarak tanıtır. Breuil, bu tanrı figürünün büyülü maske sembolleriyle donatıldığına dikkat çeker. Inengue tekrar Breuil'e atıfta bulunur. Başlangıçta, bu figür dans eden bir büyücüyü temsil eden bir varlık olarak yorumlanır. Daha fazla ayrıntılı araştırmanın neticesinde bunun bir büyücü değil, bir tanrı olduğu, bugün hayvanların efendisi olarak adlandırılan şeyhin bir temsili olduğunu vurgulanır (Inengue, 2023, Para.2). Bu nedenle maskeli bir tanrı olduğunu yönünde çıkarımlar yapılır. Inengu'ye göre, *bu* figürler aynı zamanda yarı insan yarı hayvan karakterlerin efsanevi varlıkları temsil ettiğini düşünürler (Inengue, 2023, Para.2). Inengu'ye göre, diğer ruhsal ya da hayali varlıklar maskeli hayvan kılığına girmiş kişiden çok farklı değildir. Zira bu tür kavramlar kılık değiştirmelerin bir sonucu ve onların gösterilerinden beslenen hayal gücünün bir ürünü olduğunu savunmuştur.

Mitolojide insanlar tarafından yapılan, sıkça görülen kılık değiştirme metodu Therianthropy⁷³ aracılığı ile hayvanlara metamorfoz yapma kabiliyetidir ve eski inançları betimler (Inengue, 2023, Para.2). Onları şamanik bir bağlamda, transı veya bedenden dışarı yolculuğu tasvir ettiği yönünde yorum getirir. Böylece hayvan figürlü maskeler de tasarımlarını therianthropy den esinlenerek üretirler (Inengue, 2023, Para.2). Trois-Freres'in yıllar önce maskeli resimleri mağara duvarlarına resmedilir. Hayvan maskenin ilk temsili olan Trois frere, avcılık, kamuflaj, kılık değiştirme yöntemine birincil derecede kaynaklık eder. Bu vesile ile diğer tür hayvan maskelerinin çeşitlenmesine de öncülük eder.

4.2.3. Ayı ve Tanrı Ruhunu Temsil Eden Maske 74

Bu maske türlerine göre, bazı hayvanların insana dönüştüğüne dair çeşitli hipotezler yapılır (Inengue, 2023, Para.2). Ancak bu sanrıların⁷⁵ ve düşüncelerin mit ve dini inançlar baza alınarak ortaya çıktığı aşıkardır. İlk toplulukların atalarına göre, hayvanların insana dönüştüğüne dair görüş bildirirler. Daha sonra insanlık üreyerek çoğaldıkları yönünde bir algıya sahiptirler (Mha, 2022, Para.1). Uzun soluklu bir yolculuktan sonra bir sürü olaylarla boğuşan bu hayvanlar, klanların mülkiyetini tanrılardan alırlar (Inengue, 2023, Para.2). İlgili maskeler insanlara dönüşümü dramatize etmekle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda maskenin kökenlerine inerek maskenin tarihte nasıl bir iz bıraktığına dair sayısız olaylar sıralarlar. Maskenin dış yüzü ayı, iç yüzü ise insan olan bir maskeyi tanımlar.

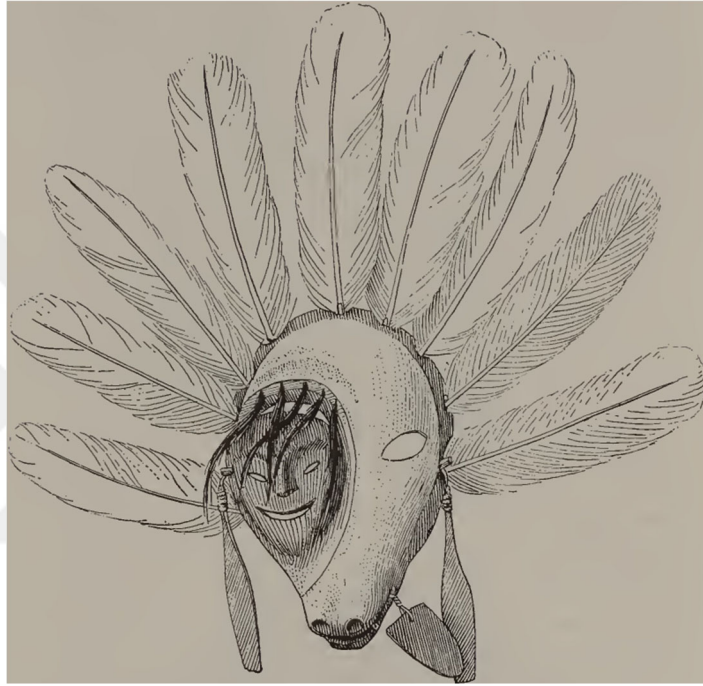
Maske başlangıçta insan olan ancak tanrının oğlunu öldürme nedeniyle bugünkü şekline dönüştürülen geyiğin kökeni ve geleceğine atıfta bulunur (Mha, 2022, Para.1). Mha'ya göre, maskenin yüzleri aynı karakterdeki iki ruh halini ifade ve temsil eder. Bu nedenle kapatıldığında, rakipleri ile sert ve öfkeli bir şekilde çarpışan atayı temsil ederken açıldığında ise muzaffer ve neşe dolu, hediyeler dağıtan yönünü ortaya *koyar*. *Mha'ya göre*, maskeli yapılan dans mitolojik özellikler taşıırken, figürler efsanevi olayların anlatılmasında öncülük eder ve mesajlar verir.

⁷³ Therianthropy'nin kökenleri belirsiz olsa da tarih boyunca benzer inançların bulunduğu görülmektedir. Şekil değiştirme mitleri, hayvan totemleri ve hayvanlarla yakın bağların anlatıldığı hikayeler, therianthropy ile benzerlikler taşımaktadır(Cambridge.org).

⁷⁴ İnuası, Inuit dilinde "tanrı" anlamına gelen bir kelimedir(Cambridge.org).

⁷⁵ Sanrı, kişinin gerçekte var olmayan bir şeyin var olduğuna inanmasıdır(Cambridge.org).

Bu anlamda atalardan aldığı komut ve enerji ile dansa efsun ve mit ile ilgili olgular birleştirilip ritüel tamamlanır (Mha, 2022, Para.1). Aynı zamanda bu maskeler usta gözlemci olup, olayları dramatize etmeyi iyi bilirler. Toplumda sansasyonel durumları ve farklı gelişmeleri gündeme alıp sahnelerler (Mha, 2022, Para.1). Bir nevi toplumun nabzını tutarlar ve olaylara alegorik bakış açısı ile yaklaşırlar. Özellikleri bakımından ataların salt temsiliyetinden ziyade farklı işlevlerde de olduğu olgusunu ortaya koyar.

Şekil 33. Ayı ve Tanrı Ruhunu temsil eden maske. Nelson 1899'dan, pl. XCV.

Erişim Tarihi: 3/06/2023.

4.2.4. Kwakiutl Geyik-İnsan Maskesi

Kachinas'ın⁷⁶ kökeni efsanevi olaylara ve oldukça eski yıllara kadar uzanır. İlkel olayların karmaşık yapısını ve anlatısını önemli ölçüde özetleyen Zuniler,⁷⁷ bazı kachina'ların⁷⁸ erkek ve kız kardeşler arasında serbest ilişkiyi ön plana çıkarır ve diğerleri ise bunun bir grup çocuğun çifte başkalaşımının sonucu olduğuna inanırlar (Mha,

⁷⁶ Bear Kachinas: Ayı şeklinde tasvir edilen kachinalardır. Gücü ve cesareti temsil ederler(Cambridge.org).

⁷⁷ Zunilerin kültürü, doğayla olan güçlü bağlarını yansıtır. Zuniler, doğaya saygı gösterir ve onu korumaya çalışırlar(Cambridge.org).

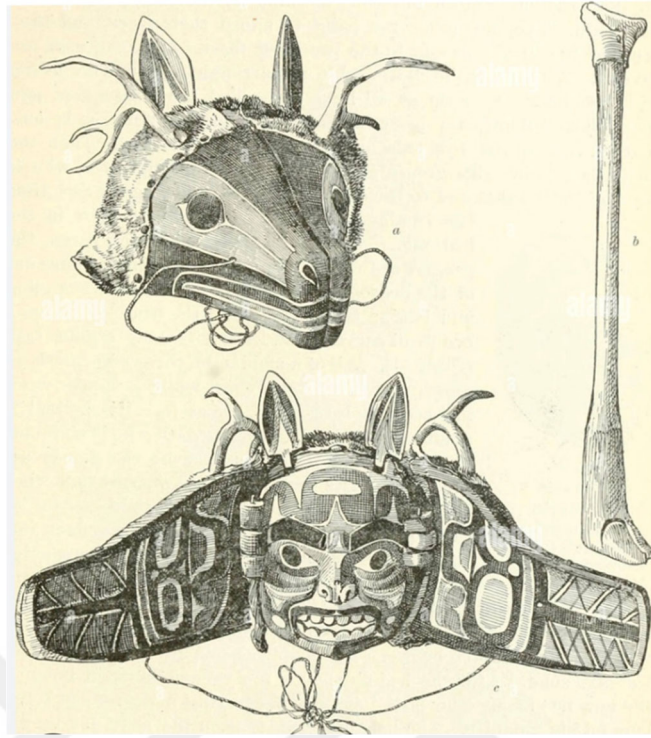
⁷⁸ Kachinalar, genellikle iyilik yapan varlıklar olarak görülür. Onlar, insanların ve doğanın koruyucuları olarak kabul edilirler. Kachinalar, genellikle bereket, iyi şans, sağlık ve refahı temsil eder(Cambridge.org).

2022.Para.1). Mha'ya göre, önceleri kachinalar⁷⁹ insanların arasına düzenli katılıp ziyaretler gerçekleştirirler. Amaçları yaptıkları danslarla insanların dikkatini dağıtmak, gündemi oyalamak ve algı oluşturmaktır. Köylerinin yakınındaki göle düzenli yağmur yağmasını ve bereketi getirmek için köyü terk ederler. Bu ritüel için köyün kadınları da gittikleri ve ziyaret ettikleri yere kadar onlara eşlik eder ancak ne yazık ki, hiçbir kadından haber alınamaz. Köyün farklı yerlerinde ölü bulunurlar (Mha, 2022, Para.1). Mha'nın aktarımına göre, Bu trajik sonuca bir son vermek için kachinalar artık görünür biçimde gelmemeye karar verirler.

İnsanlardan kendilerinin taktıkları maskelere benzeyen maskeler yapmalarını isterler. Bir kültür kahramanı olan Kuwai, cubeo aleminde ilk kez ölüm ortaya çıktığı anda insanlara ağaç kabuğu maskeleri yapmayı ve onları kutlayabilecekleri şekilde boyamayı öğretir. O zamandan beri, salgın hastalıklar ve soykırımlardan dolayı Zuniler bu maskeleri taktığında Kachinalar aralarında kendilerini mevcut ancak görünmez kılarlar. Maske takan kişi ölümlere çare arar ve yaptığı danslarla ölümlerin ruhunu yatıştırır (Mha, 2022, Para.1). Ayrıca iblislerin atalarının ruhunu hapsetmemesi için onlarla savaşır ve ruhlarını şeytanlardan uzaklaştırır. Diğer görevleri ise köyde yaşayan sakinlere, çiftçilere, çiftliklere, doğaya iyi şans ve bereket getirirler. Bu ritüel efsanevi aynı zamanda gelenek olarak devam ettirilir (Mha, 2022, Para.1). Gelenek halinde süre gelen mitolojik olgularla tasarlanmış maskelere ilahi bir kimlik kazandırılır. Maskeler doğanın ve insanların koruyucusu olarak temsil edilir ve fantastik tüm olayların ve durumların birincil kurtarıcısı, kahramanı olarak tasvir edilir.

Maskelere verilen alegorik yansımalarla maskeler, kılık değiştirerek hayvanların ve diğer farklı canlıların yerini alır. Adeta o hayvanın gerçeği gibi onu taklit eder. Böylece avcılık faaliyetlerinde istenilen hedefe varılır ve avcı avını elde etmeyi başarır. Benzer şekilde maskeler insanların da üzerinde etki uyandırır ve insanları transa geçirir. Maskeyi takan kişi bir nevi ilahi varlığa bürünerek manevi dinginliğe erişir.

⁷⁹ Antelope Kachinas: Geyik şeklinde tasvir edilen kachinalardır. Bereketi temsil ederler(Cambridge.org).

Şekil 34. Kwakiutl geyik-insan maskesi. Waite1966:282'den.

Erişim Tarihi: 7/06/2023.

4.3. KUTSANMIŞ MASKELERİN İNSANLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ VE TRANS HALLER

Kişinin kafasına yontulmuş bir maske yerleştirilir. Daha sonra yüz kumaş parçası ve lif yardımı ile gizlenir. Böylece yüzünü kapatan nesne ile maske takan kişi kostüm, aksesuarlar, müzik, şarkı ve danstan oluşan bütünlük içerisinde ilahi anlam kazanır (Angel, 2023, Para.2). Inengu'ye göre, kişi trans haline bürünür diğer dünya ile temasını gerçekleştirir. Artık maske takan kişi ölmüş atalarının ruhlarını çağırabilir ve onlarla iletişim kurabilir hale gelir. Etrafındaki birçok izleyen kabile ahali de bunun farkındadır (Inengue, 2023, Para.2). Mha'ya göre, köy halkı ve izleyiciler maskeli kişiyi sıradanlıktan çıkartıp onu ululuğa yükseltirler. Maske takan kişiye son derece hürmet gösterilir. Adeta ona bir tanrı gibi kutsiyet verirler (Mha, 2022, Para.1). Mha'nın aktarımına göre, maske takan kişiye ibadet yapıldığı gibi ona kurbanlar da verilir. Bu anlamda oradaki ritüelin de kriterleri ve yapılması gereken sorumlulukları yerine getirilmiş olur. Maske takan kişi ile herkes manevi bir ruh haliyle dans eder ve şarkılar söyler. Bu şarkılar adeta kendi ölülerine ilahi ve dua niteliğindedir.

Onlarla konuşup ruhlarının rahat ettirmeleri yönünde tanrıya yalvarış ve yakarış özelliği taşır. Aslında ölülerini en iyi şekilde ağırlayıp hem onlara aidiyetlerini gösterirler hem de saygılarını en derin anlamda sunarlar. Maske takan bireyler ritüellerde sergilenen her performans sonucunda ahirete hazırlanırken, diğer bir yandan da kendilerini garanti altına almayı da ihmal etmezler. Garanti altına almak şu anlama gelir, maske takan kişi maskeyi yalnızca tek amaç için takmaz ve estetik algısı gözetmez. Maskenin işlevsel olarak birçok anlamı barındırdığı gibi, birçok farklı alanda kullanıldığı gerçeği de unutulmamalıdır. Bu anlamda maske takan kişi kendini emniyette hisseder, kişiyi ya da bir hayvanı korkutabilir, cadı ve kötü ruhları maske sayesinde başından savabilir. Ritüellerde tanrı konumunda olup kendi ölüleri ile bağlantıya geçebilir (Mha, 2022, Para.1). Mha'nın aktarımına göre, ilgili maskeler aynı zamanda ruhani ve manevi bir bütünlük kazanabilir.

Savaşlarda ve avlarda kullanabilir. Düşün ve cenazelerde takabilir ki bu dünyevi olarak hem hüznü hem de mutluluğu içinde barındırması anlamına gelir. Diğer bir deyişle kişi hüznün her an yanı başında olduğunu, hayatın her daim kendisinin istediği gibi gitmeyeceği bilir ve hayatına bu yönde yön verir. Ancak diğer bir yandan da ümitsizliğe kapılmadan yaşamayı bilir ve hayata küsmez. Her yaprak dökümünün bir de baharı olduğunu bilerek yaşama tutunur ve ümitkar davranır. Bu bakımdan sevincin hüznün gibi hayatla iç içe olduğu olgusuna aşıkardır (Mha, 2022, Para.1). Maske takan kişi bir nevi maskenin üstüne sinmiş ruh ile bütünleşir. Bu anlamda kendi benliğinden ve kişiliğinden bir müddet uzaklaşır.

Maske takan kişi maskedeki ruh ile bütünlük yakalar. Ancak maskeyi taşımadan önce kişi teknik anlamda çeşitli eğitimlerden geçerek eğitilir. Çocuklar dört yaşından on ya da on iki yaşına kadar her yıl birkaç hafta ve birkaç ay kırsal kamplara götürülürler. Çocuklara burada ruh evreni tanıtılır, toplumun gelenekleri anlatılır. Bunları öğrenenler çeşitli sınavlardan geçerler. Bu sınavlardan sonra topluma katılma törenleri düzenlenir, tüm maskeler ortaya çıkartılır (Mha, 2022, Para.1). Eğitim içeriğinde adım atmadan sıçramaya kadar tüm ince detaylar öğretilir. Maske takan kişi manevi olarak ruhsal formasyondan geçer. İnanişâ göre, maske takan kişi müstesna güçlerle iletişim kurmaya başlar ve onlardan mesaj alır.

Daha sonra maskeli kişi kendinden geçerek trans haline girer. Böylece maske tayan kişi artık kemale varır. Yarı ayık vaziyette kutsal güçlerden aldığı dönütleri etrafındakilere yaymaya başlar. O sırada törende ateşler yanmaya başlar ve ona tam tam sesleri eşlik eder. Çevresindekilerde maske tayan ulu ile o atmosfere bürünüp transa geçerler.

Malabo'nun kendi gelenek ve göreneklerine göre kişi maskeden sorumlu tutulmuş ise, o kişide hem otoriter bir yetki olur hem de kişiyi saygın ve üstün bir pozisyona taşır (Mha, 2022, Para.1). Törenlerden birkaç gün önce, maske takmak üzere seçilen erkek, belirli yiyecekleri yememek veya cinsel ilişkiden kaçınmak gibi bazı yasaklara uyar (Mha, 2022, Para.1). Zira atalarıyla maddi temas halindedir. Bununla birlikte maskeli birey ölü atasının ruhu ile karşı karşıya gelir. Maskeli bireyin yapması gereken diğer önemli eylem ise önlem almaktır. Zira atasının ruhu ile temas halindeyken ruhu rahatsız etmemek adına atasının kemiklerinin bulunduğu küçük keseyi gözden uzak bir yere taşır. Bir diğer nedeni ise atası ile iletişimi rahat ve sorunsuz yürütebilmektir. Ayrıca ruhla karşılaşmayı teşvik etmek için iksirler hazırlar ve kendisini ondan daha iyi korumak için çarelere başvurur (Mha, 2022, Para.1). Manevi dünyaya daha hızlı erişim sağlamak için, bu ritüel uygulamalar, bazı insanlar arasında, “*kutsal ağaç*” olarak da adlandırılan *iboga* (*Tabernanthe*⁸⁰*iboga*) tüketimi ile ilişkilendirilir. Bu halüsinojenik⁸¹ bitki, yutmak için kökün kabuğunun alındığı bir kalp hızlandırıcıdır (Mha, 2022, Para.1). Mha'nın aktarımına göre, akranları tarafından seçilen inisiye adam, toplumun kendisine emanet ettiği maskeleri takar. Canlandırdığı kostüm vücudunu tamamen kaplar. Rafya şeritler, dokuma veya levhalardan yapılır. Hiçbir şey, maskenin içinde yaşayan bir adam olduğu algısını uyandırmaz. İnisiye, sesini değiştirmek için kendisine öğretilen ses tekniklerine ek olarak, ses tellerini tahriş eden bitkilerden ve hatta bambu kazoolardan⁸² yapılan “*ses maskeleri*” kullanır.

⁸⁰ Dinsel ve Manevi Törenler: Iboga, yüzyıllardır Orta Afrika kültürlerinde manevi ve dini törenlerde kullanılmaktadır. Kökleri, başlangıç ayini, ölü kültürü ve şifa için tüketilen halüsinojenik bir içecek yapmak için kullanılır(Cambridge.org).

⁸¹ Halüsinojenik bitki, gerçekte var olmayan şeyleri görme, duyma, hissetme veya tatma gibi halüsinasyonlara neden olan bir bitkidir. Bu bitkiler, genellikle alkaloidler veya triptaminler gibi psikoaktif bileşikler içerir(Cambridge.org).

⁸² Bambu kazoo, içi boş bir bambu parçasından yapılmış, metal bir dil veya kazıma ile donatılmış bir müzik aletidir. Kazoo, alınan kişinin sesini yükseltmek ve güçlendirmek için kullanılır(Cambridge.org).

Bu sayede çıkardığı sesler, başka bir yerden gelen bir varlığa aitmiş gibi görünür. Değişimler maske takan kişide farklı haller oluşturuyorken dışarıdaki izleyici için de algısal değişimler ortaya çıkar. Öyle ki maske takan bir insanken bir takım ritüel ve uygulamalarla kişi kendini kamufle edip ilahi bir varlık gibi gösterir. Ziyaretçiler de bu algısal yanılgı ile maske takan bireye bir tanrı gibi saygı ve kutsiyet yüklerler. Durum böyle olunca maske takan birey kişileri kötü ruhlardan koruyan kişilerin selameti ve mutluluğu için uğraşan bir kahramana dönüşür.

4.4. KÖTÜ RUHLARDAN KORUNMA HALİ

4.4.1. Maskenin Koruyucu Özelliği ve İnsanlar Üzerinde Etkisi

Görünen dünya ile kutsal evren arasındaki gerçek arabulucular vardır (Angel, 2023, Para.2). Angel'e göre, maskeler yaşayanlar ve ölümler arasında bir köprü kurar. Birden çok görünüme sahip maskeler, ruhların görünür ifadesidir. Biçimleri ve görünimleri görünmez varlıklar tarafından belirlenir. Yaşayanların rüyalarına müdahale ederek veya halüsinojenik bitkilerin emilmesiyle kışkırtıcı translar yaşanır. Bu vasıta ile yüzlerini açığa vururlar. Ölü maskeleri genellikle ataları öven maskeler olarak bilinir ve kabile şeflerinin de kanonlarına ⁸³karşılık vermiş olur (Angel, 2023, Para.2). Angel'e göre, kanonlara karşılık vermenin amacı şudur. Ruh talihsizlik yaymak istediğinde ölü maskesi takan bireyin o ruhu ikna edip kontrol altında tutarak yatıştırma çabasıdır. Ölü maskesi takan bireyin bunu yapmasındaki gaye ise, eğer ruh yeterince ikna edilemezse, ruh hem bedensel hem de zihinsel hastalıklara yol açtığı gibi korkunç kitlelere ve ölümlere de neden olur (Inengue, 2023, Para.2). Beyaz kil ile kaplı antropomorfik maskeler, ölümden sonra vücuttan salıverilen ünlü ataları temsil eder. Maske olan ve varlıklarını somutlaştıran bu bitki örtüsü sayesinde atalar topluma yakın tutulur. Böylece köy yaşamına katılır ve kendilerini sahneye koyan kültürler sırasında etkisini gösterirler. Hayvan maskeleri, ölümü tasvir eden maskeler mitolojik hikayeleri besleyen efsanevi varlıkların temsidir.

⁸³ Kabile şeflerinin kanonları, kabile şeflerinin liderlik ve kabile yaşamının diğer yönleriyle ilgili davranış kurallarını ifade eder. Bu kanonlar, genellikle sözlü olarak aktarılır ve kabilenin gelenek ve göreneklerine göre değişir(Cambridge.org).

Kötü ve ürkütücü bu canavarlar köylerde dolaştığı rivayet edilir. Bu anlamda maskeler ormanın cinlerini ve ruhlarını kontrol altında tuttuğuna inanılır (Inengue, 2023, Para.2). Ayrıca kötü ruhları sembolize eden hayvan maskeleri, toplumu kontrol altında tuttuğuna inanılır. Diğer bir yandan da suçlular, kadınlar ve çocuklara nasihat verme amaçlı takılır. Balmumu ya da sulu alçının ölü yüzüne dökülmesiyle elde edilen kalıp daha sonra o kişinin tunçtan portre-büstünün yapılmasıyla kullanılır (Angel, 2023, Para.2). Angel'in ifadesine göre, Afrika'da ölü maskesi üretilirken ölünün yüzünden balmumu dökülerek kalıp çıkartılır. Elde edilen kalıp ile maske yapılır. Ölü maskeleri, vefat eden mevtanın önemini ve konumunu belirtmek adına ölüye takılır. Bunun yapılmasının nedeni ise, ölünün ahirette sonsuz bir hayata kavuşması istenir.

Şekil 35. Antropomorfik Maske Antropomorfik Maske (kil, taş, turkuaz, obsidyen ve kabuk) (157743 <https://www.meisterdrucke.com.tr/fine-art-baski/Teotihuacan/242883/Antropomorfik-Maske>).

Maskeler geçiş törenlerinde mutlaka takılır. Maske takan birey tanrı tarafından kutsandığı için bir nevi ilahi kudrete erer. Bu anlamda bu kudret törene katılan misafirlere de sirayet edip onarın da tanrı tarafından kutsandığı ve korunduğu düşünülür (Angel ,2023, Para.2). Angel'e göre maskelerin farklı rolleri olduğu gibi her maskenin farklı etkileri olduğunu da söyler: Maske ikiz bebeklerin doğumunda cenaze törenlerinde, yas tutan kişiler olduğunda ortaya çıkar.

Varlığı ile kötü ruhları kovar. Bazı maskelerin hükmedici bir rolü vardır. Engizisyon mahkemelerine benzer toplumsal mahkemelerde, ayinler sırasında anlaşmazlıkları çözer ve büyücüleri cezalandırırlar.

Onların kötü anılması talihsizliğe, bir yargıya, bir yaptırıma işaret eder. Maskeler, köyü işgal etmeye gelen ve terör yayan kişileri tespit etmekten sorumludurlar. Büyücülük yapmakla suçlanan kişiler daha sonra para cezasına çarptırılır, dövülür veya sürgüne gönderilir (Mha, 2022, Para.1). Maskeler, gıda ortamının korunmasında da rol oynarlar. Toplumların girişimci ruhunu korumak ve tüketimi denge de tutmak adına avlanma veya balık tutma alanının istismarını geçici olarak yasaklamak için kullanılır.

Bu yasaklar, ormanların ve nehirlerin av ve balık kaynaklarının artmasını, yenilemesini sağlar. "*Mungala* nehirde" dendiğinde yasak başlatılır, kötü ruh korkusuyla denizden uzaklaşır ve balık avı birkaç ay ertelenir (Mha, 2022, Para.1). Son olarak, Mha'nın ifadelerine göre, belirli maskeler aynı zamanda bir nevi iyileştirici görevi görerek neşeli bir düzene dönüşü işaret eder. Örneğin ilgili maskeler uzun ayrılık sonrası kişinin tekrar evine ya da beldesine dönmesinin verdiği mutluluk ile takılır. Herhangi bir yasağın kaldırılması için dans ederler. Varlıklarıyla talihsiz bir olayın sonucunu olumlu yönde olması için zorlarlar. Salgın hastalığın veya kıtlığın sona erdirilmesini sağlarlar. Zorlu koşulların iyileşmesinde önemli rol oynarlar. İnsanlara musallat olan görünmez varlıkları engellerler. İnsanların ve doğanın huzur içinde olmasını sağlayan maskeler, toplumda kurtarıcı yapıları ile adeta kahraman görevi üstlenirler. Maskelerin ortaya çıkma serüveni oldukça eski zamanlara kadar dayanır. Paleolitik çağın en önemli ögesi olarak yerini alır. Makyaj ve boyama teknikleri maskenin doğuşuna zemin hazırlar. Böylece maskeye olan ihtiyaç hasıl olur. İlk önce yüz boyama ve farklı motiflerle yüz kapatılır, adeta yüz gizlenir. Bunu yapmalarındaki gaye çeşitli sebeplere dayanır birincisi korunma ve koruma ikilisidir. Ayrıca ruh, Tanrı ile iletişim kurmayı sağlayan mekanizma olarak görülür. Diğer bir yandan da korkutma, avcılık, eğlence amaçlı takılır. Buna istinaden farklı amaçlara hizmet eden maskeler üretilir.

Maskeler insanların kültürel, sosyal ve dini normlarının önemli anahtarı olur. Tüm aktarılmak istenilen spiritüel mesajlar maske aracılığı ile yapılır. İnsanlar maske sayesinde ölmüş ataları ile iletişim kurabiliyorlarken aynı zamanda insanların yol gösterici olarak da bilinirler. Afrika'nın kendine has özellikleri ve sanat anlayışı vardır. Afrikalı, yapıtını tasarlarken adeta ona kendinden kodlar, mesajlar yükler. Bir Afrikalı, tasarladığı hiçbir nesneyi kazanç amaçlı yapmadığı gibi, estetik algısını da önemsemez.

Afrikalı, tasarlanmış maskelerde ilahi kudretin olmasını, sosyal-kültürel ve dini ritüellere hizmet edip etmemesi yönüyle ilgilenir. Onlar için bu durum birincil gaye taşır. Nedeni ise, tasarlanan maskede arzu edilen vasıflar yerine getirilememişse maske tılsımını kaybeder. Tılsımı olmayan maske de toplumda başarısız kabul edilir ve tasarlanan da bundan nasibini alır. Adeta tasarımını yaparken ona yeterince ilahi ruh üfleyemediğini anlar. Bu bakımdan animizm fetiş inancı gereği üretilen maskelerde ilahi ve doğa üstü güç, tanrı ile ilgili kutsiyet barındırması son derece önemlidir. Bu bakımdan Afrika, kendi inanç ve kültür yapısına göre farklı nesneler üretir. Zira tasarlanan nesneler iletmek istenilen mesajları direk tanrıya ulaştırmak açısından başlıca önem arz eder. Adeta ilahi varlıklar ve farklı ritüeller ile bağlantı kurulabilmesinin tek yolu olarak görülür. Bahse konu nesnelerin en önemli enstrümanı da maske olur.

SONUÇ

Maske üretilmeden önce Malabo'lular, gizlenme gereksinimini farklı yollarla denemişlerdir. Bu bakımdan görüşülen kişilerden alınan cevap ve civar yerlerden görülen resim ve benzeri bulgulardan yola çıkarak Malobo'luların aslında çok zaman öncesinde maskeye olan ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Maskeye olan ihtiyaç her ne kadar diğer yollardan denense de maskenin kendisi kadar ilgi çekmez. Eskiye dönük veriler incelendiğinde çeşitli hipotezlerin yer aldığı görülmüştür. Kimine göre maskeler tanrı görevi üstlenirken, kimine göre aksesuar olarak görülmüştür. Kimine göre çirkin bir görüntüye sahip iken kimine göre estetik abidesi olarak kendine yer bulmuştur. Tüm bunların sonucunda maskenin çalkantılı bir serüvene sahip olduğu anlaşılmıştır.

Bu bakımdan maskeye olan ilk ilgi ivmesi, yazarların Malabo ziyaretini yaptıkları sırada artar. Daha sonraları Malabo maskeleri artık Avrupa da tanınmış olur. Ancak Avrupa bu maskeleri dini ya da farklı bir kriterde değerlendirmez. Yalnızca dekor amaçlı kullanır ve müzelerde sergiler. Bu bakımdan Malabo'lunun maskeye bakış açısı ile Avrupa'nın maskeye bakış açısı farklı olduğu gözlemlenmiştir. Zira Malabo'lu maskeyi estetik ve başka amaçlar olsun diye maskesini üretmez. Malabo'lu için maske atalarının ruhunu taşıyan bir element özelliği taşır. Hatta bazı maskelere araştırma esnasında dokunulmaması gerektiği yönünde uyarı yapılmıştır. Resim dahi çekilemeyen maske türleri bulunmaktadır. Bu anlamda bir Malabo'lu için maskenin ne kadar kutsal ve dokunulmaz bir özerkliğe sahip olduğu anlaşılmıştır.

Avrupa'lı ise tam tersine maskeleri görünür halde sergiler ve kazanç kapısı olarak görür. Bir Malabo'lu maske ustasının yapıtını tasarlamadan önce çeşitli eğitimlerden geçmesi gerektiği saptanmıştır. Bu eğitimlerin sonunda eğer kişi yetkin hale gelmiş ise o kişi yapıtını tasarlayabilmektedir. Ayrıca maskelerin her ağaçtan maske yapılamayacağı yönünde bulgular keşfedilmiştir. Bunun başlıca sebepleri ise ilkel inanç sistemindeki Animizm, Şamanizm ve Fetiş esintileridir. Onlara göre eğer ağaç kutsal olmaz ise maske de işlevsiz ve tılsımsız olur ibarelerine şahit olunmuştur. Böylece maske de insanlığa hizmet edemez hale gelir ve maske ustası da bir nevi başarısız kılınır şeklinde görüşler alınmıştır.

Buradan da anlaşılacağı gibi Malabo’da basit gibi görünen maske yapma sanatının o kadar da kolay olmadığı, tam tersine maske üretiminden ziyade maske ustasının farklı aşamalardan ve eğitimlerden geçtiği, maske üretecek malzeme ve diğer materyallerin özenle ve kutsal olanlardan seçildiği yönünde bulgular elde edilmiştir. Bu çalışmanın yapılmasındaki en başlıca amaç hiçbir cazibesi olmadığı düşünülen bir kenarda duran maskelerin aslında farklı amaçlara hizmet ettiğini herkese duyurmak istenmiştir. Bu bakımdan maskelerle etnografik analizler yapıp maskelerdeki bilinmeyen yanlar ortaya çıkarılmıştır. Maskelerde görülen en önemli bulgular ise yüzeyinde yer alan şekil, desen, renk ve farklı motiflerin maskelerin üzerinde neden olduğuna dair araştırma yapılmıştır.

Bu anlamda motifler ve semboller o maskenin hangi ataya hizmet ettiği, kabilesinin kim olduğu, ne amaçla üretildiği, hangi alanlarda kullanıldığı ve niçin kullanıldığı, insanlara hangi yönden fayda verdiği ya da zarar verdiği saptanmıştır. En önemlisi de maskeye olan saygının ne denli yankı uyandırdığını okurlara duyurmak istenmiştir. Bununla birlikte Malabo’nun en ünlü ve geniş kitlelere yayılan Fang etnik grubuna ulaşılmıştır ve onların sanatsal birçok yapıtı ele alınmıştır. En önemli saydıkları Ngontang ve Ngile maskeleri üzerine görüşülmüştür. Bu maskelerin halk arasında destansı hikayelerine ve kabilesel özelliklerine şahit olunmuştur. Bu maskelerin fantastik olgularla yoğurularak kendilerince o maskeleri toplumun gözdesi haline getirdikleri analiz edilmiştir.

Maskenin Malabo’da oda duvarlarını veya ofisleri süsleyen, müzelerde sergilenen nesne görünümünden daha öte kabilelerin geleneklerini yansıtan kutsal bir sanat ürünü olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca sanatsal üretimin yanısıra farklı amaçlarda da maskelerin üretildiği saptanmıştır. Bu maskeler korunma, eğlence, cenaze, düğün, avcılık, korkutma, gizlenme ve ilahi gibi farklı sınıflarda maskeler analiz edilmiştir. Edilen bilgilere göre bu maskeler bu kabilelerin bir nevi kimliği haline geldiği görülmüştür. Bununla birlikte maskelerle sınıf farklılıkları ve hiyerarşi konumları da fark edilmiştir. Kabileler bu maskeleri bir nevi boy gösterme aracı olarak da kullandıkları tespit edilmiştir.

Diğer önemli bulgu ise maske kullanımında erkek egemenliği ortaya çıkarılmıştır. Zira önceleri maske kadına armağan edilirken kadının kendine sunulan bu değerli hediyein farkına varamayıp korktuğu için elindeki gücü erkeğe teslim eder. Böylece erkek maske kullanımında hem daha güçlü hem de toplumda söz sahibi olduğu gözlenmiştir.

Bu bakımdan maskeyi sadece erkek takar kadın kullanamaz. Bununla birlikte çocuk da maske kullanamayanların arasındadır. Kullanabilmesi için çocuğun çeşitli aşamalardan ve eğitimlerden geçmesi gerekir. Eğer gerekli donanıma sahip olursa erkek çocuk maske kullanımına sahip olur. Ayrıca çocuk belirli yaş aralığını da geçmesi gerekir zira maske kullanma ehliyetine sahip olması gerekir. Malabo ve köylerinde yaşayan altı etnik grup ve maskelerinin etnografik analizinin yapıldığı bu çalışmanın sonucunda etnik grupların ve köy halkının gelenek ve göreneklerin tamamen kendi ilkel inançlarından beslendiği saptanmıştır. İnançlarının arasında batıl inançlar fazlaca görülmüştür. Maskelerin görüntüleri, desen ve şekilleri ise inanç sistemlerinin yanı sıra kabilesel farklılıklarını da yansıttığı ortaya çıkarılmıştır. Her kabile kendi özgürlüğünü ve bağımsızlığını bir nevi üretilen maske üzerinden anlatmak istemiştir. Bu bakımdan da kendi etnik dokularını maskeye ilmek ilmek işlediği fark edilmiştir.

Bunun sonucunda da farklı maskelerin üretilmesine ve çeşitlenmesine yol açmıştır. Zira onlara göre ölüleri ile bağı yalnızca maske aracılığı ile yapmışlardır. Kültürel, dini ve sanatsal bir kod unsuruna dönüşen maskeler, zamanla başkalaşım geçirdiği gözlemlenmiştir. Ancak bu durum maskenin özünü bozduğu gibi maskenin asıl amaca hizmet etmesini de zedelemiştir. Zira maske üretimi öncesinde ahşap ve sade olarak üretiliyorken teknoloji ve modernizmin getirisi ile maskelerde de bu değişim saptanmıştır. Maskeler artık sadelikten daha renkli, süslü ve desenli hale gelmeye başlamıştır. Maske yalnızca önemli gün ve gecelerde takılıyorken şimdiler de ise birçok alanda maskeler takılmaya başlanmıştır. Durum böyle olunca maskeye verilen ulviyet ve şaşıaası eskisi kadar üne sahip olmadığı görülmüştür.

Sonuç olarak maskelerin bilinmez yanları, maskeye olan bakış açısı ve etnik grupların gelenek ve göreneklerine göre maskelere yükledikleri anlamlar farklı bir bakış açısı geliştirerek değerlendirilmiştir. Bu kabile kültürünün ve maskelerinin literatüre özgün bir çalışma olacağı ve katkı sağlayacağı, yapılacak benzer çalışmalara da kaynaklık edeceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abaga, M. (Kasım 2022) Bissio Halkı ve Tarihten Kesitler. Erişim Tarihi: 9.11.2022.
- Alexandre, A. (1955): Fonctions Et Significations Sociales Des Masques En Afrique Noire. Presence Africaine, Pp. 24-38. Trans. L. Jospin : Paris: Payot.
- Andree, R. (1886).Die Masken İn Der Volkerkunde: Archiv Fur Anthropologie 16:477-506.
- Albane, M. (1999): La Formation D'un "Patrimoine" Du Sud : Le Musée Des Arts Et Traditions Du Gabon », Ethnologie Française, Vol. 29, N° 3 , Pp. 345 Et Pp. 352-353.
- Angel, A. (Nisan 2022) Maskelerin Görünümleri. Şekilsel Ve Sembolik Anlamları. Yüz Maskesinin Farklı Formları. Erişim Tarihi : 12.04.2022.
- Angel, A. (Aralık 2023) Maskede El İşçiliği Ve Kullanılan Malzemeler. Maske Üreticisinin Rolü. Erişim Tarihi: 21.12.2023.
- Amrouche, P. (2015): Regards De Masques. Carnets De Route Au Equatoriale. Paris, Éditions Amrouche Expertises & Services-Présence Africaine, Pp. 72. Amrouche Était, En 2017, L'un Des Coauteurs Du Catalogue Des Forêts Natales.
- Azevedo,W.(1973): The Traditional Artists In African Societies. Indiana University Press. Pp. 199. Isbn 9780253399014.
- Alarcón, U. (1848): Memoria De La Isla De Fernando Póo. Imprenta De Tomás Aguado, Madrid (Bubi). Historia De Guinea Ecuatorialaugusto Iyanga Pendi Derechos De Edición: Nau Llibres - Edicions Culturals Valencianes, S.A. C/ Periodista Badía, 10. 46010 Valencia Isbn: 978-84-18047-41-1.
- Anatı, E. (1972):Symboles Religieux Dans L'art Rupestre Du Nord De l'afrigue. In Les Religions De La Prehistoire: Actes Du Valcamonica Symposium Capo Di Ponte: Edizioni Del Ce(Ntro Camuno Di Studi Preistorici Pp. 323-33. African Aesthetics: Moving To See The Mask Nicolas Argenti Jaso 23/3 (1992):197-215

- Bernolles, J. (1966): *Permanence De La Parure Et Du Masque Africains* Paris: Maisonneuve Et Larose. *Le Masque. Catalogue Of The Exposition Held At The Musee Guimet A Paris*, Pp. 61-63. Paris: Musees Nationaux.
- Begouen, H. (1958): *Les Cavernes Du Volp, A Montesquieu-Avantes (Ariege)* Paris: Arts Et Metiers Graphiques. With Some References To The Poro. *Journal Of African Studies* 8:69-77
- Bedoun, J. (1967): *Les Masques*. Paris: Presses Universitaires De France ("Que Sais-Je?" Pp. 905).
- Besari, M. (2004): "El Español En Guinea Ecuatorial. Ponencia Sobre Tradición Cultural E Identidad Linguistica". En *Congreso Internacional De Lengua Española*. Rosario.
- Bedoun, G. (2012): *Las Primeras Muestras De Máscaras En El Siglo Xix*. Pp.115. *Los Fabricantes De Máscaras Y El Mito En El Oeste De Liberia*. En *Arte Y Sociedad Primitivos*, Ed. A. Fragua, Págs. 126-50. Londres: Oxford University Press.
- Bastian, H. (1883): *Death Masks Lifting Of Interdictions); The Functions Of The Painting Seem Comparable To Those Filled Elsewhere By The Mask (Representation, Identification, Disguise): Mask Makers And Myth In Western Liberia*. In *Primitive Art And Society*, Ed. A. Forge, Pp. 126-50. London: Oxford University Press. 1-2. Pp. 123 Oyt 98763251867
- Beuil, H. (1959): *Les Hommes De La Pierre Ancienne: Paleolithique Et Mesolithique*. Paris: Payot. Pp. 58. *Masks And Men. Natural History A New Guinea Religion*. New Brunswick, Nj: Rutgers University Press.
- Breuil, F. (1977): *Figures Of "Sorcerers," Those That Represent Costumed Men And Those That Show Anthro-Zoomorphic Beings (1972:132). On The Interpretation Of The Sorcerer As Representing A Shaman*, See Leroi-Gourhan , Breuil 1914:421; Cf. Fenton 1941: Pp. 406-407 *Navajo Symbols In Sand*

Paintings And Ritual Objects. In A Study Of Navajo Symbolism, By F. J. Newcomb, S. Fishler, And M. C. Wheelwright. Papers Of The Peabody Museum Of Archaeology And Ethnology, Harvard University, Vol. 32, No. 3. Cambridge, Massachusetts.

Bastian, H. (2015): Masken Und Maskereien. Zeitschrift Fur Volker- Darstellung, Identifikation, Verkleidung): Maskenmacher Und Mythos In Westliberia. In Der Primitiven Kunst Und Gesellschaft Pp.335-58. Mu- Seum Fiir V6lkerkunde In Hamburg 8:45-83.

Bleakley, R. (2008): Masques Africains. Trans. Edith Ochs. Paris: Editions Du Chene.

Borgeaud, W. (1963): Mythologie De La Suisse Ancienne. Vol. 1. Geneva: Georg. Ancient Men And Modern Myths. New York: Academic Press.

Camps, G. (1974): Les Civilisations Prehistoriques De L'afrique Du Nord Et Du Sahara. Paris: Doin. Sociedades Secretas Primitivas: Un Estudio Sobre La Política Y La Religión Tempranas. New York: Octagon Livres Inc.

Carbonell, B. (1917): Fernando Poo Y El Muni. Sus Misterios Y Riquezas. Prólogo De D. Tomás Maestre. Imprenta De "Alrededor Del Mundo". Madrid. Historia De Guinea Ecuatorialaugusto Iyanga Pendi Derechos De Edición: Nau Llibres - Edicions Culturals Valencianes, S.A. C/ Periodista Badía, 10. 46010 Valencia Isbn: 978-84-18047-41-1.

Cohen, I. (2017): "Fauve Masks: Rethinking Modern 'Primitivist' Uses Of African And Oceanic Art, 1905-08." The Art Bulletin 99, No. 2 (June):Pp. 326–55.

Deschamps, H. (2017): L'afrique Noire Précoloniale. Presses Universitaires De France, París.

Diop, C. (2017): Civilization Or Barbarism: An Authentic Antropology. Lawrence Hill And Art History In Africa: An Introduction To Method. London: Longman2017.

- Delorme, C. (2001): África Ecuatorial: Máscaras Ancestrales, Máscaras Espirituales De Bush. El Mundo De Las Artes Tribales, Vol. V1, Número 4, Pp. 80-123. Arte Africano En Movimiento: Ícono Y Arte. Berkeley: Prensa De La Universidad De California.
- Endema, C. (Mayıs 2022) Ekvator Ginesinde Gelenek Ve Görenek. Erişim Tarihi: 17.05.2022.
- Endema, C. (Eylül 2023) Ngontang Maskesi İle Ngile Maskesinin Özellikleri. Erişim Tarihi: 14.09.2023.
- Eto, Z. (Mayıs 2023) Criollo Halkı Ve Nancue Maskesi. Erişim Tarihi: 24.05.2023.
- Ferdinand, M. (1955): Cité Par Balandier Georges, Sociologie Actuelle De L’afrique Noire: Changement Sociaux Au Equatorial, Paris, Puf, Pp.184. Bulletin De L’institut Francais D’afrique Noire 3:64-73. Ottenberg, Simon.1973.Afikpo Masquerades: Audience And Performers. African Arts 6, No. 4:32-35, 94-95, 97.
- François, B. (1995): Les Applications De L’anthropologie, Paris, Karthala, Pp. 115-119. II, Algerie (Fouilles Laplace, 1954). L’anthropologie 75:191-220, 397-414.
- Fraga, M. (2011): La Publicidad, El Pan Nuestro De Cada Día». Archivado Desde El Original El 19 De Marzo De 2011.Abc- Cho 958-10045678397
- Falola, T. (2015): Africa: An Encyclopedia Of Culture And Society (En Inglés). Abc-Cho. Pp. 417-418. Isbn 978-1-59884-666-9.
- Fernández, M. (1984): Milang Leyendas, Tradiciones, Cuentos, Danzas Y Juegos De Guinea Ecuatorial Para Alumnos De La Segunda Etapa De Primaria. Ministerio De Educación Y Deportes. Madrid.
- González, E. (1974): Historia Del África Negra. Ed. Nacional, Madrid. El Árbol Cósmico En El Pensamiento Popular Y En La Vida Cotidiana Del Noroeste De África. París: Instituto De Etnología.

- Gonzelo, P. (Şubat 2022) Ekvator Gine'sinde Yaşayan Etnik Grup Ve Halk. Erişim Tarihi: 11.02.2022.
- Gonzelo, P. (Nisan 2023) Fang Toplumlarda Byeri, Kutsal Emanet Figürleri. Ahşap Kafa Ve Diğer Sanatsal Maskeler. Maskelerin Mistik Özelliği. Maskelerin Mitoloji İle Bağlantısı. Erişim Tarihi: 10.04.2023.
- Hess,Aed.(2009):[Http://Www.Aed.Org/News/Stories/Equatorial_Guinea_Partnership](http://www.aed.org/news/stories/equatorial_guinea_partnership). Cfm Hess And Aed Partner N, Washington, Pp.57-21 Improve Education İn Equatorial Guinea. Aed.Org Erişim Tarihi:17.04.2023.
- Hodgkin, T. (2018): African Political Parties: Penguin Books, Londres.
- Habitafrica, L. (2011): P. 33: Población Y Datos Estadísticos De Guinea Ecuatorial: University Of California Press.
- Hornbostel, E . (2015): Zeitschrift Für Ethnologie: Pp.46 (Fang). Recherches Archeologiques Et Ethnographiques Au Tassili Des Ajers (Sahara Central): Les Gravures Rupestres De L'oued Djaret, La Population Et Les Mines D'herir. Journal De La Societe Des Africanistes 6:41-64.
- Inengue, F. (Eylül 2022) Dansta Ve Diğer Ritüellerde Kullanılan Maskeler. Dansçının Maske Ve Kostümle Birlikte Kullandığı Materyaller. Erişim Tarihi: 20.09.2022.
- Inengue, F. (Temmuz 2023) Stil Ve Tekniklerin Evrimi. Maskelerde Yaşanan Değişimler. Şamanizm, Maskede Yer Alan Renkler Ve Hayvan Figürlü Maskeler. Maske İle Avlanma Ritüeli. Erişim Tarihi: 24.07.2023.
- Ines, S. (Aralık 2022) Ndowe Halkı Ve Mekuio Maskesi. Erişim Tarihi: 3.12.2022.
- Kaehr, R. (2015): "A Masterwork That Sheds Tears... And Light: A Complementary Study Of A Fang Ancestral Head." Trans. Rachel Pearlman. African Arts: 44-57. Ebsco. Web. 5 Oct. 2015.
- Kung, X. (Ekim 2022) Fang Kabilesi. Toplumun Büyücülere Bakış Açısı. Erişim Tarihi: 14.11.2022.

- Kung, X. (Şubat 2023) Fang Kabilesi. Fang Kabilesinin Kültürel, Ritüel Ve Sanatsal Faktörleri. Fangların Önemli Maskeleri. Erişim Tarihi: 13.02.2023.
- Leveau, F. (2006): Présence D'esprits. Musée Dapper, Paris Pp. 189.
- Lehuard, R. (2007): L'empreinte Noire. Où Il Apparaît Que L'art Primitif N'est Pas Une Mince Affaire, Paris, L'harmattan, Pp. 26. 1979. Masques Rituels « Primitifs » Dans L'histoire Des Religions : Un Bilan Méthodologique. Doctorat Dissertation, Université De Chicago.
- Lipe, W. (1984): Value And Meaning In Cultural Resources, Approaches To Archaeological Heritage: A Comparative Study Of World Cultural Management System, Henry Cleer (Ed), Cambridge University Press, London, New York, Sydney.
- Lagamma, A. (2007): Eternal Ancestors: The Art Of The Central African Reliquary. Trans. Binford, Lewis R. 1981. Bones: Ancient Men And Modern Myths. New York: Academic Press.
- Lumely, H. (2019): Le Masque Chez L'homme Préhistorique In Le Carzzaval: La Fete Et La Communication. Actes Des Premieres Recontres Internationales, Pp. 175-80. Nice: Editions Serre.
- Lamp, F. (2016): Cosmos, Cosmetics, And The Spirit Of Bonda. African Arts 18, 3:28- Pp.43, 98. Masks And Powers. Man, N.S., 14:237-48. Tooker, Elisabeth. 2016. The Iroquois Ceremonial Of Midwinter. Syracuse,N.Y.: Syracuse University Press.
- Mahieu,W. (2000): Structures Et Symboles: Structures Sociales En Détail Symbolique. Institut International Africain, Presses Universitaires, Louvain. Pp. 120.
- Mha, M. (Ağustos 2022). Ngontang Maskesinin Doğuşu Ve Deniz Kızı Rivayeti. Erişim Tarihi: 10.08.2022.
- Mha, M. (Haziran 2022) Maskelerin Mistik Özelliği. Maskelerin Mitoloji İle Bağlantısı. Erişim Tarihi : 7.06.2022.

- Mazrui, A. (2015): *Áfrican's International Relations. The Diplomacy Of Dependency And Change*. Heinemann, Londres. Historia De Guinea Ecuatorialaugusto Iyanga Pendi Derechos De Edición: Nau Llibres - Edicions Culturals Valencianes, S.A. C/ Periodista Badía, 10. 46010 Valencia Isbn: 978-84-18047-41-1.
- Mbonimpa, M. (2016): *Idéologies De L'independance Africaine: L'harmattan, París. Permanence De La Parure Et Du Africains*. Paris: G.-P. Maisonneuve Et Larose.
- Moreno, F. (2019): *El Sistema De Parentesco Y El Culto A Los Ancestros En La Etnia Bubi En La Isla De Bioko: Guinea Ecuatorial*. Tesis Doctoral Sin Publicar (Comunicación Personal).
- Mıscha, G. (2009): *Conocido Subvaloradas, Sin Ser Vistas. Voces Literarias De Guinea Ecuatorial: Historia De Guinea Ecuatorialaugusto Iyanga Pendi Derechos De Edición: Nau Llibres - Edicions Culturals Valencianes, S.A. C/ Periodista Badía, 10. 46010 Valencia Isbn: 978-84-18047-41-1*.
- Matago, N. (Ocak 2023) Bubi Kabilesi Ve Ölúleri İçin Uygulanan Ritüeller Erişim Tarihi: 18.01.2023.
- Matago, N. (Ekim 2023) Bubi Kabilesi Ve Fernando Poo. Erişim Tarihi: 16.10.2023.
- Nchama, R. (Mart 2022) Papa Fero Maskesi. Erişim Tarihi: 5.03.2022.
- Nchama, R. (Kasım 2023) Maskelerin Korunması. Maskelere Sunakların Verilmesi Maskelerin İlahi Dokunulmazlığı. Erişim Tarihi: 23.11.2023.
- Nguema N. (Temmuz 2022) Malabo'da Geleneksel Sanat Anlayışı. Maskelerin Kullanım Alanı Ve Çeşitliliği. Erişim Tarihi: 6.07.2022.
- Nguim, G. (Mart 2023) Annobes Halkı. Erişim Tarihi: 8.03.2023.
- Ngula, G. (Haziran 2023) Kabile Alışkanlıkları Ve Kabile Ritüelleri. Erişim Tarihi: 19.06.2023.

- Ngula, G. (Ocak 2022) Maskelere İlkel İnanış Yoluyla Yüklenen Farklı Rol Ve Doğaüstü Güçler. Erişim Tarihi: 7.01.2022.
- Nguumbu, M. (Ağustos 2023) Ngontang Efsanesi. Erişim Tarihi: 2.08.2023.
- Ovono, C. (2020): The Republic Of Equatorial Guinea. Pp. 133. L'éducation En Guinée Équatoriale. Augusto Iyanga Pendi Derechos De Edición: Nau Llibres - Edicions Culturals Valencianes, S.A. C/ Periodista Badía, 10. 46010 Valencia Isbn: 978-84-18047-41-1.
- Ochaá, C. (2017): Tradiciones Del Pueblo Fang: Rialp. Madrid.Pp.10. Historia De Guinea Ecuatorialaugusto Iyanga Pendi Derechos De Edición: Nau Llibres - Edicions Culturals Valencianes, S.A. C/ Periodista Badía, 10. 46010 Valencia Isbn: 978-84-18047-41-1.
- Perrois, L. (2000): Visions Of Africa: Fang. Milan: Details On Mask Motifs Pp. 150-224). Tribal Art In West Africa. London: Cambridge University Press (African Studies Series, 11).
- Perrois, L. (2017): « Cœur Et Périphérie Des Styles. Mutation Des Formes Et Transitions À Travers L’afrique Équatoriale Atlantique », In Les Forêts Natales. Arts D’afrique Équatoriale Atlantique, Paris-Arles, Musée Du Quai Branly-Jacques Chirac-Actes Sud, Pp. 44.
- Rubin, W. (1991): Le Primitivisme : Dans L'art Du Xx' Siècle, Paris, Flammarion., Pp. 300. Fauré, Éd. 1980. Le Sahara : Environnements Quaternaires Et Occupation Préhistorique En Afrique Du Nord. Rotterdam : Aa Balkema.
- Roy, R. (1925): La Religion Des Primitifs, Paris, Gabriel Beauchesne Éditeur, Cinquième Édition, Pp. 338.
- Sud, A. (2017): À Propos De La Représentation Des Femmes D’afrique. Equatoriale Atlantique Dans Les Ouvrages Des Explorateurs Occidentaux, Et Des “Stéréotypes Raciaux” Que Ceux-Ci Ont Véhiculés. Pp. 141-142.

- Siroto, L. (1969): Máscaras Y Organización Social Entre El Pueblo África : Ecuatorial Occidental. Tesis Doctoral, Universidad De Columbia, Nueva York.
- Santos, M. (2019): Ante La Muerte. Donostia: San Telmo Museoa, Pp. 168. E., Ed. 1953. Manual De Arte De África Occidental. Milwaukee: Museo Público De Milwaukee.
- Tessmann, G. (2003): Los Pamues: (Los Fang). Monografía Etnológica De Una Rama De Las Tribus Negras Del África Occidental. Traducción De Erika Reuss Galindo: Edición Al Cui Dado De Jose Manuel Pedrosa. Universidad De Alcalá. Madrid 2003. (Primera Edición 1913).
- Tessmann, G. (2019): Die Pangwe: Völkerkundliche Monographie Eines West Afrika-Nischen Negerstammes Ergebnisse Der Lubecker Pangwe Expedition 1907-1909 Und Früherer Forschungen. Wasmuth, Berlín (2 Vols). Edición En Pp.108.
- Vansina, J. (1984): Review Fang Religious Experience, The Journal Of African History, Cambridge University Press, Vol. 25, No. 2 (1984), Pp. 228-230.
- Zamora, L. (2007): Noticia De Annobón Geografía: Historia Y Costumbres. Publicaciones De La Diputación Provincial De Fernando Póo (Annobonés).